

Tio EU-länders utbildningssystem

En översiktlig bild

INNEHÅLL

FÖRORD	3
1 INLEDNING	4
1.1. UNDERLAG OCH SYFTE.....	4
1.2. KLASSIFIKATIONSSYSTEM.....	5
1.3. BEGREPPEN	5
2 DE STUDERADE LÄNDERNA - GRUNDFAKTA.....	7
2.1. ANTAL INVÅNARE OCH KOSTNADER FÖR UTBILDNING	7
3 UTBILDNINGSSYSTEMENS OMFATTNING	10
3.1. ÅLDERSGRUPPERNA	10
3.2. TID I UTBILDNING.....	11
3.3. SKOLDAGAR OCH LÄRARNAS ARBETSTID	12
4 STYRNING, ADMINISTRATION OCH GENOMFÖRANDE AV UTBILDNINGSSYSTEMEN.....	14
4.1. NATIONELL, FEDERAL, REGIONAL OCH LOKAL NIVÅ.....	14
4.2. STYRNING GENOM ”LAGER” AV HIERARKIER	18
4.3. DECENTRALISERING OCH AUTONOMI – VAD INNEBÄR DET I PRAKTIKEN? .	19
4.4 SKOLORNAS HUVUDMÄN	21
4.5 KVALITETSSÄKRING	23
5 UTBILDNINGSSYSTEMENS STRUKTUR.....	27
5.1. STRÄVAN MOT ETT UTBILDNINGSSYSTEM FÖR LIVSLÅNGT LÄRANDE.....	27
5.2. FÖRE PRIMÄRUTBILDNINGEN – FÖRSKOLEVERKSAMHETEN	27
5.3. DEN OBLIGATORISKA UTBILDNINGEN – PRIMÄRUTBILDNING OCH LÄGRE SEKUNDÄRUTBILDNING	31
5.4. DEN HÖGRE SEKUNDÄRUTBILDNINGEN	41
5.5. LÄRLINGSUTBILDNING	48
5.6. VUXENUTBILDNING	54
5.7. UPPFÖLJNING, EXAMINATION, BETYGSSYSTEM OCH EXAMINA	54
5.1.1 <i>Italien</i>	56
5.8. LÄRARNAS UTBILDNING OCH EXAMINA	62
5.9. POSTSEKUNDÄR OCH TERTIÄR UTBILDNING	64
6 PUBLIC GOOD OCH PRIVATE GOOD - UTBILDNING SOM SAM- HÄLLELIG OCH PERSONLIG NYTTA.....	67
6.1. UTBILDNING SOM DEL AV BARNES VÄLFÄRD	67
6.2. UTBILDNING OCH SYSSELSÄTTNING.....	70
7 PÅGÅENDE REFORMER.....	72
8 STRUKTURER OCH TENDENSER – EN SAMMANFATTNING ...	74
9 KÄLLOR	77

Förord

Den följande redovisningen av utbildningssystemen i tio EU-länder är en genomgång av rapporter som finns att hämta på Internet. Avsikten är att ge en översiktlig bild av förhållandena utan att gå särskilt långt in i detaljer. Huvudrapporten är en tväredovisning av alla länderna med fokus på exempelvis skolformerna, examina, styrningen och kvalitetssäkringen. En genomgång av några OECD- och UNESCO-rapporter har gett underlag för att visa på olikheter i ekonomiska och andra förutsättningar och med vilka resultat systemen bidrar till samhällenas och medborgarnas välfärd.

Tväranalysen grundar sig på tio länderrapporter som också redovisas i tio separata bilagor. Dessa är sammanfattningar på svenska av ländernas egna presentationer på engelska av sina system.

Rapporterna är ”färskvara” eftersom utbildningssystemen reformeras kontinuerligt. Allt eftersom det behövs kommer materialet också att uppdateras.

Förhoppningsvis ger redovisningen perspektiv och tankar om vad som kan vara intressant att studera närmare eller inspiration i de vägval som alltid kommer att finnas i det svenska utbildningssystemet. Det framgår med all tydlighet att nuvarande lösningar varken är unika eller de slutgiltigt ideala. Det finns en gemensam kärna och riktning. Vårt utbildningssystem har också utvecklats till vad det är i dag med starka influenser från andra länder.

Gunilla Olsson

Undervisningsråd

1 Inledning

1.1. Underlag och syfte

Inom den Europeiska unionen, EU, finns bland annat flera nätverk kring utbildningsfrågor. Generaldirektoratet för utbildning och kultur ansvarar för en databas med webbaserad information om alla EU-ländernas utbildningssystem. I *Eurybase* (www.eurydice.org) som är en del i Sokrates-programmet Eurydike publiceras beskrivningar av de för närvarande 26 systemen enligt en gemensam struktur som gör jämförelser möjliga.

Den internationella samarbetsorganisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling, OECD (www.oecd.org), som har 28 medlemsländer, arbetar på liknande sätt med nätverk, insamling av statistik och riktade undersökningar med fokus bland annat på utbildningssystemen och deras betydelse i de nationella ekonomierna. Även FN-organen UNESCO och UNICEF använder internationell statistik och annan utvärdering för att belysa situationen för barn i världen med utgångspunkt i konventioner om barns rättigheter.

EU, OECD, UNESCO och UNICEF utger regelbundet rapporter som dels ger överblick över situationen på utbildningsområdet, dels inom avgränsade områden. Dit hör EU:s Key Data on Education in Europe 2005, OECD:s Education at a Glance 2006, UNESCO:s Global Monitoring Reports 2007 och UNICEF:s An Overview of Child Well-being in Rich Countries 2007.

OECD och EU:s organ för insamling av statistik, EUROSTAT, samt FN-organet UNESCO-UIS samarbetar i insamlingen av statistik och använder i hög grad samma statistikkällor. De har utarbetat definitioner och begrepp som så långt möjligt ska säkra tillförlitligheten i statistiken och därmed de analyser och slutsatser som dras av de stora mängder kvantitativ information som länderna tar fram.

Den följande, övergripande beskrivningen av utbildningssystemen i tio EU-länder har utgått från de nämnda underlagen. Ambitionen har varit att ge en relativt bred överblick över systemen. Denna behöver kompletteras med fördjupningar på områden som är intressanta i olika sammanhang, genom studiebesök, dokumentstudier etc.

Kartläggningen har syftat till att fånga skillnader och likheter i fråga om

- styrningen av utbildningssystemet och
- systemens övergripande strukturer samt
- organisationen av sekundärutbildningen, särskilt den högre sekundärutbildningen, motsvarande Sveriges gymnasieutbildning.

Genom att rapporter från både EU, OECD och UNICEF har som ambition att granska länder utifrån mål om att utbildningssystemen ytterst ska bidra till förbättrade levnadsvillkor och ekonomier är det också möjligt att i viss mån diskutera i vilken utsträckning detta gäller i de aktuella EU-länderna.

1.2. Klassifikationssystem

För att göra det möjligt att tydligt och så enhetligt som möjligt jämföra utbildningssystemen har de nämnda internationella organen klassificerat utbildningarna med en gemensam standard, benämnd International Standard Classification of Education (ISCED) med sju klasser, 0-6. I Eurobase används denna klassificering för att få enhetliga beskrivningar. Det svenska systemet, beskrivet enligt ISCED-skalan, får illustrera de olika klasserna:

Förskoleverksamheten och förskoleklassen: ISCED 0, den första organiserade verksamheten för stöd till individers utveckling.

Grundskolans första del: ISCED 1, som, i olika länder, börjar då barnet är 5, 6 eller 7 år och pågår 4-6 år. Den benämns *primärutbildning*.

Grundskolans senare del: ISCED 2, som börjar vid 11-14 års ålder och benämns *lägre sekundärutbildning*. På denna nivå kan det i andra länder finnas mer eller mindre studieförberedande eller yrkesförberedande inriktningar som klassificeras A, B, C.

Gymnasieskolan: ISCED 3, som börjar efter den obligatoriska utbildningens slut, oftast vid 15-16 års ålder. Utbildningen benämns *högre sekundärutbildning* och delas in i underkategorier beroende på inriktning i studie- respektive yrkesinriktning A, B, C, beroende på förväntade fortsatta studier före inträdet på arbetsmarknaden.

Kompletterande utbildning: ISCED 4, *post-sekundärutbildning*, dvs. utbildning som kräver avslutade studier motsvarande högre sekundärutbildning, ISCED 3, men inte anses motsvara ISCED 5.

Universitets- och högskoleutbildning: ISCED 5, utbildning som kräver avslutade studier på ISCED 3 A eller B. Även inom ISCED 5 finns underkategorierna A, B, C som betecknar mer eller mindre yrkesinriktning och längd på studierna. I internationella studier kallas den också *tertiärutbildning*, den tredje nivåns utbildning.

Forskarutbildning: ISCED 6, utbildningar som omfattar avancerade studier och egen forskning.

Utbildning på nivå ISCED5 och 6 behandlas endast marginellt i denna rapport. Vuxenutbildning som i det svenska systemet behandlas också kortfattat. Det klassificeras inte i en särskild nivå i ISCED eftersom sådan utbildning kan definieras inom de befintliga 1-6-nivåerna.

ISCED-definitionerna revideras över tid för att anpassas efter de förändringar som finns i utbildningssystemen och göra definitionerna lämpliga för de behov skalan ska tillgodose vid internationella jämförelser.

1.3. Begreppen

Underlaget består av rapporter på engelska. Det innebär att de nationella förhållanden där engelska inte är officiellt språk har överförts i engelsk språkdräkt. Begrepp som i den engelska/brittiska kontexten står för en viss företeelse används för något som inte självklart helt motsvarar den i Storbritannien. När ”bilderna” i den engels-

ka beskrivningen sedan överförs till svenska kan det uppstå missförstånd. Några exempel får illustrera detta. Den nationella styrningen anges ofta, på svenska, ske genom "styrdokument", "lagstiftning", "regelverk" m.m. Med detta avses främst lagar, förordningar, föreskrifter, läroplaner, kursplaner, allmänna råd och kommentarer som ska styra utbildningen nationellt. På engelska finns ett samlande begrepp, *legislation* som omfattar framför allt en *Education Act*, kompletterad med bestämmelser som benämns och utformas på olika sätt. När man om andra länder beskriver något som *national/core curriculum* är det inte ett enda dokument utan alla "styrdokument", inklusive exempelvis en nationell timplan. *Curriculum* avser lika ofta den "läroplan" som eleven tar konkret del av, såsom schemat med ämnen och lektioner, lärarens undervisning, innehållet i lektionerna, proven, betygen han/hon ges etc. Det som motsvarar skollagens inledande paragrafer med de grundläggande principerna för utbildningen finns ofta inskrivet i landets konstitution (grundlag). I Eurybase-rapporterna används ofta ordet *guidelines* vilket i de olika länderna kan vara något liknande svenska kursplaner, förordningar, föreskrifter, allmänna råd eller något annat som statliga eller andra myndigheter påverkar genomförare med. Det finns vidare många engelska ord för "styrning/ledning" liksom för uppföljningen av vad utbildningssystemet presterar. "Supervision" står ofta för "den övergripande ledningen, utvecklingen och uppföljningen", dvs. den som ministerierna svarar för. Ett motsvarande ord på svenska skulle kunna vara "överinseende", däremot knappast "regelefterlevnad" (eng. *compliance with law*) som ligger i det svenska ordet "tillsyn". *Education* är den verksamhet som framför allt "skolan" svarar för men också den verksamhet som barn deltar i före skolan (*pre-primary education*). I yrkesutbildning skiljer man tydligt mellan *education* (utbildning) och *training* (färdighetsträning) som urskiljbara delar i utbildningen. Yrkesutbildning/-träning sker för övrigt ofta i *institutions* snarare än i *schools* och man skiljer ofta tydligt mellan teori och praktik i sådant lärande.

I den följande texten förekommer ibland begrepp på det aktuella landets språk och på engelska eftersom det kan vara svårt att hitta en direkt motsvarighet i den svenska kontexten.

2 De studerade länderna - grundfakta

Tio av medlemsländerna i den Europeiska unionen, EU, har valts som underlag på grund av att de å ena sidan har vissa gemensamma, övergripande mål för utvecklingen genom den s k Lissabon-överenskommelsen. De har relativt täta kontakter och goda kunskaper om varandras utveckling, resultat m.m. Å andra sidan representerar de olikheter både i fråga om invånarantal, historia, kultur och geografi. De är medlemmar i OECD. I alfabetisk ordning är de tio länderna:

Finland, Frankrike, Italien, Nederländerna, Spanien,
Polen, Storbritannien, Skottland, Tyskland och Österrike.

Skottland är en del av Storbritannien liksom England, Wales och Nordirland. Skottland har eget parlament och börjar allt mer ha en egen utbildningspolitik. Skottland har särskilda beskrivningar i Eurybase, deltar som eget land i internationella studier men ingår som regel i statistik för hela Storbritannien i OECD:s och UNESCO:s statistik. Information om Skottlands utbildning presenteras i en del av de följande avsnitten.

2.1. Antal invånare och kostnader för utbildning

Vid jämförelse med Sverige har alla de aktuella länderna utom tre en större befolkning. Tyskland, Frankrike, Italien och Storbritannien har betydligt fler invånare, ca 85, 62, 58 och 55 miljoner. Det gäller även Spanien och Polen med ca 42 respektive 38 miljoner invånare. Nederländerna, Österrike och Finland har minst befolkningar, ca 16, 8 respektive 5 miljoner. Skottlands befolkning motsvarar Finlands.

I OECD:s rapport *Education at a Glance 2006* redovisas bland annat kostnaderna för utbildning som ett mått på hur länderna prioriterar utbildning jämfört med övrig produktion och övriga tjänster inom den samlade bruttonationalprodukten, BNP. Beräkningarna baseras på statistik från år 2003. Enligt dessa utgör utbildning, i genomsnitt i OECD-länderna, 6,3 procent av bruttonationalprodukten. Siffran för Sverige var 6,7. För länderna i urvalet var andelarna: Finland: 6,1, Frankrike: 6,3, Italien: 5,1, Nederländerna: 5,0, Polen: 6,4, Spanien: 4,7, Storbritannien: 6,1, Tyskland: 5,3, Österrike: 5,5.

Enligt OECD:s beräkningar utgör således utbildning i Polen en något högre andel av BNP än genomsnittet. För Frankrikes del motsvarar andelen genomsnittet och för Storbritannien och Finland ligger de något under. För Spaniens del är andelen endast två tredjedelar av genomsnittet. Även Italien, Nederländerna, Tyskland och Österrike ligger klart under genomsnittet. I Finland, Tyskland, Spanien och Österrike minskade utbildningens andel av BNP under perioden 1995 till 2003. I Nederländerna, Storbritannien och (Sverige) ökade den tvärtom.

OECD har för samma år jämfört de offentliga utbildningskostnadernas andel av samtliga offentliga kostnader. I detta fall saknas uppgifter för en del av länderna. För dem som kunnat lämna statistik visar det sig att Polen, Storbritannien och Finland fördelar den högsta andelen, mer än 11 procent, till utbildningssystemet, Itali-

en och Tyskland fördelar lägst andel, 9,1 respektive 9,7 procent. Som jämförelse kan sägas att andelen för Sveriges del var 10,7 (och denna andel ökade mellan 1995 och 2003).

Om man jämför kostnader för all offentligt finansierad utbildning i absoluta tal och omräknade till en och samma valuta finns det stora skillnader mellan de nio länderna (tabell 1). Enligt OECD:s definitioner och omräkningar låg medelkostnaden år 2003 mellan cirka 2 500 och 7 000 euro per elev (medelkostnaden i OECD var 6 012). Österrike hade nästan tre gånger så höga kostnader i genomsnitt per elev som Polen. Spanien använde också mindre resurser till utbildning än övriga.

Det finns också uppgifter från samma år om utbildning på de olika nivåerna i systemet (primär-, sekundärnivåerna etc.). Tre länder uppgav markant lägre kostnader per elev för den högre sekundärutbildningen (gymnasienivån) jämfört med genomsnittet för all utbildning, nämligen Finland, Nederländerna och Polen. Fyra länder, Frankrike, Italien, Tyskland och Österrike, hade tvärtom, i likhet med genomsnittet i hela OECD, högre kostnader för högre sekundärutbildning. Skillnaderna var betydande då det gäller Tyskland och Frankrike som alltså tycks ha höga kostnader för utbildning motsvarande gymnasienivån jämfört med kostnaderna för förskoleverksamhet, den obligatoriska utbildningen och högskoleutbildningen. Storbritanniens och Spaniens uppgifter är inte helt jämförbara med övriga eftersom de kunnat uppges kostnaderna enbart för hela sekundärutbildningen.

Kostnaderna för skolorna och institutionerna som genomför utbildning kan täckas av offentliga eller privata medel. År 2003 täcktes kostnaderna för utbildningen, i genomsnitt i OECD:s medlemsländer, till ungefär 90 procent av offentliga medel. I Sverige och Finland täcktes en hög andel av kostnaderna av offentliga medel (ca 97-98 %). I övriga åtta länder i det urval som beskrivs i denna rapport var andelen lägre, under 85 procent. Enligt OECD:s uppgifter var det en relativt hög andel av kostnaderna (ca 17 %) som täcktes av den privata företagssektorn i det så kallade duala systemet för lärlingsutbildning i Tyskland. I andra länder kan förklaringen t.ex. vara att det finns elever i helt privat finansierade skolor eller att föräldrar eller elever/studerande betalar avgifter av olika slag.

OECD konstaterar också att efter hand som utbildningssystemen (inräknat förskoleverksamhet/motsvarande och offentligt finansierad vuxenutbildning) omfattar allt fler, pågår diskussioner om hur kostnaderna ska fördelas mellan privat och offentlig sektor. Det gäller särskilt verksamheterna före primärutbildningen och tertiärutbildningen där bl.a. frågor om avgifter är aktuella i några länder.

Till största delen går de offentliga bidragen till/utgifterna för utbildning till de skolor/institutioner som svarar för utbildningen. En liten andel (ca 3 %) går till hushållen som stöd för att täcka kostnader för att delta i utbildning. I tre fjärdedelar av OECD:s medlemsländer fördelas mer än 85 procent av de offentliga medlen direkt till utbildningssystemets offentliga skolor/institutioner. Motsatsen gäller i Nederländerna där endast cirka 20 procent av de statliga och kommunala bidragen går till skolor/institutioner som också drivs av offentliga huvudmän (med ca 30 procent av eleverna). En stor andel av de privata skolorna har som huvudman olika kyrkliga

samfund eller organisationer med olika ideologisk eller pedagogisk inriktning.

Tabell 1. Folkmängd samt kostnader per elev i hela utbildningssystemet, respektive i den högre sekundärutbildningen både (offentliga och privata skolor/institutioner), beräknad i euro. År 2003

<i>Land</i>	<i>Folkmängd (1000-tal)</i>	<i>Utbildning som andel av brutto- nationalproduk- ten</i>	<i>Kostnader per elev år, totalt</i>	<i>Kostnader per elev år, högre se- kundärut- bildning</i>
Finland	5 213	6.1	5 855	5 141
Frankrike	61 800	6.3	6 032	7 720
Italien	58 054	5.1	6 153	6 265
Nederländerna	16 224	5.0	5 795	4 845
Polen	38 195	6.4	2 489	2 460
Spanien	42 005	4.7	4 903	(4 959) ¹
Storbritannien (Skottland)	54 454 ² (5 100)	6.1 -	5 699	(5 633) ³ -
Tyskland	84 520	5.3	5 693	7 906
Österrike	8 118	5.5	7 002	7 100
Sverige	8 958	6.7	6 793	6 064
OECD, medeltal		5.9	6 012	6 665

Källa: Education at a Glance 2006. OECD, tabell X2.2, sid. 431; diagram B2.1 sid. 194, tabell B2.1a sid. 205, tabell X2.5, sid. 434

¹ avser hela Storbritannien och både lägre och högre sekundärutbildning dvs. utbildning för unga 12-18 år

² Avser England, Wales och Nordirland

³ Avser hela Storbritannien och både lägre och högre sekundärutbildning

3 Utbildningssystemens omfattning

3.1. Åldersgrupperna

Barn i Frankrike, Italien och Spanien ingår tidigt i utbildningssystemet, från 3 års ålder, även om den obligatoriska utbildningen börjar något senare, vid 6 års ålder. Barn i Finland börjar i skolan vid sju års ålder men nästan alla 6-åringar (97 %) deltar i "förskoleundervisning". Men ungdomarna finns kvar i det finska skolsystemet längre. Mer än 90 procent av de finska 18-åringarna finns i sekundärutbildningen, därefter börjar en mindre andel (18 %) 19-åringar återfinnas i tertiär utbildning (tabell 2). I Italien börjar andelen ungdomar i skolsystemet minska redan i 16-årsåldern. OECD:s siffror⁴ från år 2004 visar att 95 % av de italienska 15-åringarna fanns i sekundärutbildning, 88 % av 16-åringarna, 81 % av 17-åringarna, 71 % av 18-åringarna och endast 18 % av 19-åringarna.

Av tabell 2 framgår att år 2004 var andelen 19-åringar i sekundärutbildning hög i Tyskland (42 %), Polen (39 %), Nederländerna (37 %) och Finland (34 %).

Däremot var andelen 19-åringar i universitets- och högskolestudier relativt hög i Frankrike (40 %), Spanien (36 %) och Italien (35 %). Polen, Tyskland och särskilt Österrike utmärker sig av att det där finns relativt höga andelar av 18-19-åringarna i vad som räknas som postsekundär utbildning, dvs. utbildning som kräver avslutade studier på sekundärstadiet men inte anses vara högskole-/universitetsutbildning (tabell 2).

De statistiska uppgifterna är relativt grova mått och beror t.ex. på de olika ländernas definitioner av vad som räknas till "utbildning". Om man jämför med svenska förhållanden ingår 6-åringarna i förskoleklass i utbildningssystemet eftersom det är en skolform. 3-5-åringarna, av vilka över 90 procent deltar i förskoleverksamhet, uppges inte ingå i utbildningssystemet. I andra länder, Spanien, Italien m.fl., definieras verksamheten för 3-/4-åringarna som en del av utbildningssystemet trots att denna verksamhet inte har direkt "skolprägel" (se vidare avsnitt 5.2).

⁴ Education at a Glance 2006, sid. 267

Tabell 2. Deltagande i utbildning bland befolkningen 3-19 år. År 2004

<i>Land</i>	<i>Deltagande i utbildning</i>			Andel av 18/19-åringarna i					
	Ålders- spann då minst 90 % deltar i ut- bildning	Andel av 5-14- åringarna i utbildning %	Andel av 15-19- åringarna i utbildning %	Högre sekundär utbildning		Post- sekundär utbildning		Högskole- utbildning	
				18 år	19 år	18 år	19 år	18 år	19 år
Finland	6-18	95.1	86.7	93	34	-	-	-	18
Frankrike	3-17	101.6 ⁵	87.1	52	-	-	-	28	40
Italien	3-15	101.6	78.8	71	18		1	6	35
Nederländerna	5-16	99.6	86.1	59	37	-	-	19	28
Polen	6-17	94.5	89.8	86	39		6	1	30
Spanien	3-16	101.8	79.6	41	22	-	-	28	36
Storbritannien ⁶	4-16	100.1	79.0	38	23	-	-	23	32
Tyskland	6-17	97.9	88.8	83	42	-	18	3	10
Österrike	5-17	98.5	79.0	47	18	24	14	5	14
Sverige	6-18	99.1	87.5	94	29		1	1	13

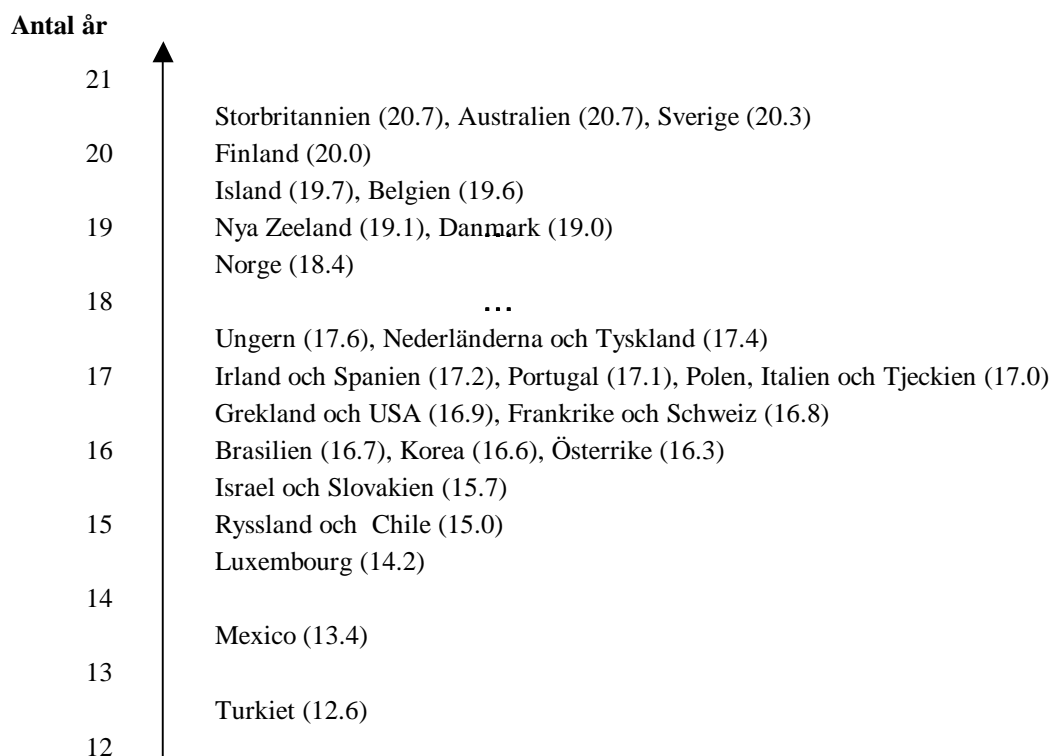
Källa: Education at a Glance 2006. OECD, tabell C1.2, sid. 266; tabell C1.3, sid. 267

3.2. Tid i utbildning

OECD har kartlagt hur länge en individ kan förväntas befinna sig i formell utbildning enligt de nuvarande regelverken i de 28 medlemsländerna. Situationen illustreras i rapporten Education at a Glance 2006. I de nio länderna (Skottland ingår här i Storbritannien) kan en individ finnas i utbildningssystemet mellan 16 och 21 år.

⁵ Andelar över 100 % beror på migration etc.

⁶ Hela Storbritannien, inklusive Skottland

Figur 1. Förväntat antal år i utbildningssystemet i samtliga 28 OECD-länder

Källa: Education at a Glance 2006. OECD, sid. 256

3.3. Skoldagar och lärarnas arbetstid

Hur utnyttjas då åren som lärare och elever medverkar och deltar i utbildning? För elevernas del finns det nationella bestämmelser om både antalet veckor, dagar och timmar i undervisning. Det finns vissa skillnader i hur läsår delas in i terminer och hur loven förläggs men mönstren är ganska lika. För elever i yrkesutbildning i företag gäller samma arbetstider som för övriga anställda. Antalet undervisningstimmar i skolan ökar över elevernas skoltid. Antalet veckor i skolarbetet varierar mellan 33 (Italien) och 40 (Tyskland) vilket kan betyda att det finns skillnader på så mycket som 35 skoldagar eller ca en femtedel av totalt ca 170-195 skoldagar (tabell 3).

Lärares arbetsinsatser regleras något olika i OECD-länderna (tabell 3). Lärarna är statligt anställda i de flesta länderna eller har arbetsvillkor som regleras på nationell nivå. Förändringar genomförs som innebär att det mer och mer blir kommuner eller skolor eller, inom yrkesutbildning, andra privata utbildningsanordnare som anställer. Lärare i den högre sekundärutbildningen (gymnasieskolan) är statligt anställda i högre grad än lärare i skolformer med obligatorisk utbildning.

I OECD:s undersökning, *Survey on Teachers and the Curriculum* (redovisad i Education at a Glance 2006) har länderna beräknat antalet timmar som lärare undervisar per år, netto. Enligt sammanställningen har de finska lärarna den lägsta nettotiden i

undervisning. Lärarna i Storbritannien (inklusive Skottland) och Nederländerna har mer tid med eleverna i undervisning än genomsnittet i OECD. Särskilt lärare i sekundärutbildning har mindre undervisningstid. Om man jämför villkoren för olika kategorier lärare inom respektive land framgår att det finns ganska stora skillnader i alla länderna utom i Storbritannien. Exempelvis i Frankrike är gymnasielärares undervisningstid endast två tredjedelar av primärskolans lärare.

Storbritannien liksom Italien och Spanien beräknar också arbetstiden som arbetstid i skolan, dvs. tid både för undervisning och annat undervisningsrelaterat eller elevsocialt arbete, kompetensutveckling m.m. Sex av länderna i urvalet (Tyskland, Österrike, Spanien, Skottland, Polen och Nederländerna) har också uppgifter om – och troligen avtalsvillkor för – den totala årsarbetstiden. Lärarnas årsarbetstid i Tyskland, Österrike och Storbritannien verkar vara ungefär i nivå med den i Sverige enligt dessa uppgifter.

Tabell 3. Skoldagar och lärares arbetstid i skolformer för primärutbildning, lägre sekundärutbildning och högre sekundärutbildning. År 2003/04

Land	Antal veckor (skoldagar) med undervisning	Lärares undervisningstid, i timmar à 60 minuter, netto			Lärares arbetstid i skolan i timmar à 60 minuter			Lärares totala avtalade årsarbetstid, i timmar à 60 minuter		
		1	2	3	1	2	3	1	2	3
Finland	38 (189)	680	595	553	-	-	-	-	-	-
Frankrike	35	918	639	614	-	-	-	-	-	-
Italien	33	726	594	594	806	674	674	-	-	-
Nederländerna	40 ⁷ /37 (195/180)	930	750	750	-	-	-	1659	1659	1659
Polen	39 (188)	677	677	677	-	-	-	1520	1520	1520
Skottland	38 (190)	950	893	893	-	-	-	1365	1365	1365
Spanien	37/36 (176/171) ⁸	880	581	564	1140	1140	1140	1425	1425	1425
Storbritannien	36 (180)	1080	1080	1080	1332	1368	1368	-	-	-
Tyskland	40 (193)	793	751	705	-	-	-	1736	1736	1736
Österrike	38 (184)	792	622	602	-	-	-	1832	1832	-
Sverige	(178) ²³	-	-	-	1360	1360	1360	1767	1767	1767
OECD, medeltal	37 (186)	805	704	663	1129	1131	1087	1698	1691	1690

Källa: Education at a Glance 2006. OECD, tabell D4.1, sid. 405

⁷ Olika antal veckor och dagar för barn i primärskolan och senare

⁸ Olika antal veckor för primär och lägre sekundärutbildning respektive för högre sekundärutbildning

²³ Läsåret ska ha minst 178 skoldagar, skolplikten anges till maximalt 190 dagar, antalet veckor anges inte i förordningarna

4 Styrning, administration och genomförande av utbildningssystemen

4.1. Nationell, federal, regional och lokal nivå

Nationerna har ett mer eller mindre fast sammanlänkat och enhetligt utbildningssystem. I alla finns ett nationellt, folkvalt parlament som stiftar de övergripande lagarna. Den verkställande makten ges regeringar, alla med ett ministerium för utbildning, där det ofta även ligger ett ansvar för kulturpolitiken. Regeringarna kan ha fördelat ansvar för politikområdena något olika, bl.a. kan förskoleverksamheten ligga hos ett ministerium för socialpolitiken medan yrkesutbildning och vuxenutbildning kan finnas inom ett ministerium för arbetsmarknadsfrågor. Mellan den centralt statliga nivån och den nivå där utbildningen genomförs och förverkligas visar beslutsvägarna relativt stora variationer.

Landet med den största befolkningen av de tio i urvalet, **Tyskland**, är en federation av 16 delstater, *Länder*. Under den federala *Bundestag* (riksdagen) finns en central regering med bl.a. ett ministerium för utbildningspolitiken. Den federala regeringen har viss överordnad, lagstiftande makt men framför allt uppgiften att samordna politiken, bland annat via en särskild mötesform för delstaternas utbildningsministrar (*Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland*). Samordningen över hela Tyskland omfattar t.ex. skolsystemets grundstruktur, skolplikten, lärarutbildningen m.m. Varje delstat har också en riksdag, konstitution, regering och bl.a. ministerium för utbildning. Ministeriet bestämmer utbildningsmålen, svarar för alla ”nationella” styrdokument och föreskriver läroböcker m.m. Totalt finns i delstaterna, på lokal nivå, 29 administrativa regioner, 439 distrikt och över 13 500 kommuner, alla med bestämt ansvar för respektive skolform eftersom, i varje delstat, den administrativa ledningen av skolorna ligger på två nivåer, ministeriet eller en lokal skolstyrelse, *Schulamt*. Den senare styr och leder primär- och lägre sekundärskolor. Skolor för högre sekundärutbildning och yrkesutbildning ligger på ministeriet. Finansieringen och genomförandet av *Kindergarten* ligger på kommunerna, men delstaten ger vissa bidrag och föräldrarna betalar avgifter. Kommuner, distrikt och ”självständiga städer” finansierar offentliga skolors byggnader, materiel och drift, delstaten lärarkostnaderna. Delstaterna finansierar också helt vissa skolor med större regionala upptagningsområden och ger vissa bidrag till privata skolor.

Även **Österrike** är en federation bestående av nio delstater, *Länder*. I likhet med i Tyskland har dessa viss legal makt, de kan utfärda regler, främst för att genomföra de lagar som de nationella/federala *Nationalrat* och *Bundesrat* beslutat om. Jämfört med Tyskland är Österrike mer centralt styrt. Den federala österrikiska regeringen har ett antal organ med ansvar för att administrera och/eller genomföra verksamheten i skolorna, främst provins- och distriktsskolstyrelser. I stora drag har federationen ansvar för sekundärutbildning, högre teknisk utbildning och yrkesutbildning. Delstaterna har större ansvar för att administrera och genomföra utbildningen på

obligatorisk nivå, vilka drivs av kommunerna. Arbetsmarknadsministeriet och dess organ ansvarar för yrkesutbildningen i företag i den s k duala, grundläggande yrkesutbildningen. Beslutande, administrerande och genomförande organ finns således i flera ”lager” som interagerar och på olika plan också samverkar med externa intressenter i ett komplext mönster, trots att landet har en relativt liten befolkning. Beträffande finansieringen är staten, d v s delstaterna eller federationen, ansvarig för lärarnas löner medan kommunerna svarar för kostnader för skolbyggnader, materiel och drift av skolor på obligatorisk nivå, federationen även för dessa kostnader för utbildningen på högre nivå.

Storbritannien är inte en federation men har vissa liknande karakteristika. Det är ett ”förenat kungadöme” med en regering för England, Wales, Nordirland och Skottland. I London-regeringen finns bl.a. ett ministerium för utbildningen. I Wales och Skottland finns också folkvalda parlament (*Assembly Government* respektive *The Scottish Parliament*) och ministerier (*Department for Training and Education*, *The Scottish Executive* samt i Nordirland *Department for Education*) som utformar och administrerar utbildningen så att den har vissa särdrag inom det gemensamma ramverket. Inom England, Wales, Nordirland respektive Skottland fördelas styrningen, ledningen och finansieringen på två nivåer, den centralt statliga där ett antal myndigheter eller andra centrala organ kompletterar ministerierna, samt den lokala nivån där man de senaste decennierna på olika sätt stärkt skolornas autonomi relativt de överordnade administrativa. I England och Wales har de lokala skolmyndigheterna reformerats och omorganiserats enligt *The Local Government Act 2000*. *Local Education Authorities* (LEA) ska ha en förvaltning med ansvar för bestämda frågor (tillgång till utbildning, förskoleverksamhet, uppföljning/tillsyn, särskilda stödinsatser, läsårstider, transporter, etc.), i princip motsvarande svenska kommuner. I övrigt har skolorna stort ansvar för genomförande, kvalitet och resultat i den utbildning de svarar för. Alla skolor måste ha en styrelse (*governing body*) som sätter mål för verksamheten och övergripande normer medan rektorn (*head teacher*) som ingår i styrelsen, har ansvar för den dagliga verksamheten. Från år 2006 har styrelsen ansvar för budget, personal, intagning och relegering av elever, hur skolan konkretiserar den nationella läroplanen och skolans resultat. Rektor och personal rapporterar till styrelsen som i sin tur ska återskoppla till föräldrar och närsamhälle. Lärarna ansvarar för undervisningsätt och läroböcker och för de egna undervisningsresultaten. Kommunerna finansierar skolorna via egna skatteintäkter kompletterade med statsbidrag. Från år 2000 fördelas medel till skolor/institutioner som erbjuder högre sekundärutbildning inklusive yrkesinriktad sådan av *The Learning and Skills Council for England* och motsvarande myndigheter i Wales. Skolorna får en summa som de själva disponerar och svarar för.

I **Spanien** ligger den nationella lagstiftande makten hos *Cortes Generales* och en regering med bland annat ett ministerium för utbildning m.m. Från år 1999 är Spanien indelat i självständiga regioner, *Comunidades Autónomas* (”Självständiga Gemenskaperna”), som enligt konstitutionen har egna ”regeringar” och generell rätt att utfärda regler. De har bestämda rättigheter att besluta om regionala ”profileringar” inom politikområdena, förutom att administrera och genomföra verksamhet. Den

centrala regeringen lämnar exempelvis i de nationella läroplanerna vissa andelar av timplanen (och därmed målen för utbildningen) till dessa regionala "Självständiga Gemenskaperna" att besluta om. De senare har rätt att bestämma över både personal, byggnader och annan infrastruktur. De lokala motsvarigheterna till kommuner har begränsade befogenheter, t.ex. för byggnader och vissa andra stödfunktioner. Det är i stället varje skolas "skolråd" (*Consejo escolar de centro*) och "lärarråd" (*Claustro de Profesores*) som har stort ansvar för den utbildning skolan erbjuder, ekonomin etc. Kostnaderna för undervisning och övrig drift täcks av den nationella och regionala statliga nivån. Skolorna har ett självständigt ansvar för sina resurser. Även privata skolor får vissa statsbidrag. Familjerna betalar själva undervisningsmateriel. Kommunerna tar vissa kostnader för byggnader.

Även **Italien** har, förutom ett ministerium för utbildning, universitet och forskning även en statlig administrativ indelning i 20 regioner. Vissa regioner har särskild status som autonoma men jämfört med Spanien har flertalet regioner konstitutionellt sett inte lika stor självständig makt även om de regionala organen (med politiskt valda "råd" och administrativa organ, *Uffici scolastici regionali*) har rätt att utfärda föreskrifter. De har ansvar och befogenheter för både administration, innehåll, kvalitet och genomförande av utbildning, bl.a. genom en statlig inspektion med fokus på styrning av skolornas verksamhet. Regionerna är indelade i provinser och de i sin tur omfattar flera kommuner. Reformen pågår som syftar till att föra över makt och ansvar till lokal nivå inom ett nationellt ramverk och ett renodla de statliga uppgifterna. De pågående förändringarna gör strukturen och ansvarsfördelningen inom systemet svärfångade för närvarande. Skolorna har enligt en lag från år 2001 autonomi i fråga om de "pedagogiska frågorna", arbetssätt, organisation, försöks- och utvecklingsarbete, dock inom ett ramverk som ska garantera likvärdigheten i hela systemet. Inspektionen ska förändras mot ett utvärderingsuppdrag gentemot skolor eller av systemet. Från år 2003 har den provinsiella statliga administrativa nivån tagits bort. Italienska skolor har inte finansiell autonomi. Staten svarar för administrativa och "didaktiska" kostnader, regioner, distrikt och kommuner svarar för byggnader, materiel och visst elevsocialt stöd.

Polen var år 2004 indelat i 16 provinser, 379 distrikt och ca 2 480 kommuner. Under 1990-talet och framåt har genomgripande reformer genomförts inom skolsystemet, bl.a. har yrkesskolorna förts till utbildningsministeriets ansvarsområde. Utbildningsministeriet svarar för samordning och genomförande av den nationella utbildningspolitiken, föreslår lagar och utfärdar regler. De lärarfackliga organisationerna har avsevärt inflytande över utbildningspolitiken, bland annat måste ministern konsultera dessa inför vissa beslut och i vissa frågor ha deras godkännande. Provinsmyndigheterna med chefstjänstemannen *kurator* har främst ansvar för samordning och för "pedagogisk tillsyn" av skolorna inom området. De tar vissa administrativa beslut och svarar för vissa lärarhögskolor och institutioner för fortbildning och vissa andra skolor. Distriktsmyndigheterna som finns mellan provins- och kommunnivån har administrativ kontroll över högre sekundärskolor och vissa tekniska sekundära och postsekundära skolor, för driften av vissa specialskolor, vuxenutbildning och centra för yrkesvägledning. Kommunerna svarar för administra-

tion och drift av förskoleverksamhet, primärskolor och de lägre sekundärskolorna *gymnazjum*. Finansieringen svarar staten nästan helt för, via de lokala huvudmännen (distrikt och kommuner).

Frankrike har till stor del behållit den administrativa organisation som gällt sedan revolutionen 1789. Även om reformer de senaste åren syftat till – och i vissa delar förverkligat – en viss decentralisering av beslut från statlig till lokal nivå styrs verksamheten i hög grad centralt av ett starkt statligt organ, Ministeriet för utbildning, högre undervisning och forskning, och dess regionala organisation, 30 *académies*. En *académie* har administrativa och ledande/styrande uppgifter. Varje *académie* ansvarar för utbildningens organisation, lärarekrytering och kvalitetssäkring i skolorna i flera av de 100 *departements* (en annan regional, sektorsövergripande indelning). Det finns en tydlig uppdelning av ansvar för ”det materiella” (byggnader, läromedel, viss personal) respektive för ”det pedagogiska”, dvs. lärarna, undervisningen och examinationerna. Det förra ligger på kommunerna (förskola och primärutbildning), departementen (lägre sekundärutbildning) eller större regioner (högre sekundärutbildning). Ansvar för utbildningen, undervisningen och lärarresurserna ligger på staten via *les académies*. De statliga inspektörerna är viktiga och inflytelserika statliga aktörer på lokal nivå (dvs. i de 36 000 kommunerna) inom respektive *académie*. Kommunerna svarar för en mindre del av kostnaderna för utbildningen (byggnader, materiel och vissa servicefunktioner) och för verksamheten för 0-3-åringarna.

Nederländerna har också en stark nationell styrning genom utbildningsministeriet och vissa centrala myndigheter samt tolv ”provinsråd” med vissa, begränsade administrativa uppgifter. Kommunerna är dels ”lokal tillsynsmyndighet” för alla skolor på primär- och sekundärnivån inom sitt område, dels huvudmän för vissa av skolorna inom området. Ministeriet svarar för det övergripande regelverket, inklusive att ställa krav på skolorna i fråga om kvalitativa och kvantitativa standards och resultat, under de av parlamentet beslutade lagarna. Ministeriet administrerar alla statsbidrag till utbildning. Kommunerna har endast en liten del av finansieringsansvaret (skolbyggnaderna inom primärutbildningen). Statsbidraget utbetalas av ministeriet till skolorna, numera som en summa per elev som ska täcka i princip alla kostnader. Statlig inspektion och prov- och examinationssystem sköts av centrala myndigheter/institut. Provsråden ska liksom kommunerna se till att det finns den tillgång till utbildning och skolor som behövs för befolkningen och organisera viss yrkesutbildning och vuxenutbildning. Kommunerna ses som lokala myndigheter och svarar också för driften av en mindre del av skolorna, medan ca 70 procent av skolorna har privata huvudmän.

Även i **Finland** ansvarar utbildningsministeriet för den övergripande styrningen och genomförandet av den nationella skolpolitiken. Centralt nationellt finns också en Utbildningsstyrelse med en del uppgifter som i de övriga länderna ministerierna eller regionerna har ansvar för, exempelvis styrdokument, statistik, kunskapsutvärderingar och vissa nationella utvecklingsåtgärder. Ministeriet har också det övergripande ansvaret för utvärdering/tillsyn av systemets resultat och effektivitet. Till stöd för att utreda behov av utvärdering finns till ministeriet knutet ett Utvärderingsråd. På regional statlig nivå finns sex länsstyrelser som de senaste åren fått

minskade uppgifter och befogenheter. I stället ligger stort ansvar på de 416 kommunerna för både ledning, drift och administration av den allra största delen av utbildningen i alla skolformerna. Staten, via av utjämningsbidrag, svarar för drygt hälften, kommunerna via de egna skatteintäkterna för drygt 40 procent av kostnaderna för primär- och sekundärutbildningen.

4.2. Styrning genom "lager" av hierarkier

Alla länderna har genomfört stora reformer och satsningar inom utbildningssystemet från mitten av 1990-talet och framåt. De gemensamma åtagandena från den s k Lissabonstrategin från år 2000 har påverkat parlamenten och regeringarna, eftersom den innebär att man arbetar mot bestämda mål att uppnå senast år 2010. Det övergripande målet är att europeisk utbildning år 2010 ska vara *a world quality reference*, dvs. kvalitetsmässigt ledande. Ansvariga EU-instanser har utarbetat ett system av indikatorer för att följa upp hur arbetet mot målen framskrider. Indikatorer är exempelvis deltagande i förskoleverksamhet, andelen ungdomar med fullföljd gymnasieutbildning, vuxnas deltagande i utbildning, utbildning för barn med särskilda behov, färdigheter i läsning, matematik och naturkunskap m.fl. Dessa mål och indikatorer är en yttre styrning av varje lands utbildningspolitik som återverkar på den konkreta utbildningen på skolorna och för eleverna. En liknande påverkan har samverkan inom OECD och FN/UNESCO.

En riktning är urskiljbar då det gäller styrningen av varje lands system, nämligen den från en stark statlig, central styrning och administration med regionala förgreningar till ökat självstyre/autonomi på lokal, framför allt skolnivå. Den mest centraliserade statliga styrningen i det aktuella urvalet länder finns ännu i Frankrike och i viss mån Polen men även där pågår reformer för att lämna ett större ansvar till kommunerna och skolorna. Tydliga beslut har tagits i t.ex. Polen, Finland och Spanien samt i viss mån i Italien för att minska den regionala, statliga nivån och renodla uppgifterna.

Takten i förändringarna varierar. Äldre strukturer finns parallellt med nya. Än så länge är beslutsvägarna därför i många fall komplicerade att följa. Styrning, finansiering och drift av de olika utbildningsformerna ligger hos olika instanser, av tradition eller av t.ex. geografiska, demokratiska eller arbetsmarknadsmässiga skäl. Staten har generellt ett större ansvar för "det pedagogiska", utbildningens innehåll och dess genomförare, lärarna, både finansiellt och kvalitativt. Kommunerna tenderar att ha ansvar för det materiella, byggnader, lokaler, tillgång till verksamheterna, finansiellt och kvalitativt. Förskoleverksamhet och obligatorisk utbildning är i högre grad kommunernas ansvar medan utbildning på högre sekundär, postsekundär och tertiär nivå ligger mer på statliga myndigheter. Yrkesutbildning och vuxenutbildning är mer statens och arbetsmarknadspolitikens ansvar men det tycks pågå en utveckling mot att kommunansvaret ökar och att dessa delar av utbildningssektorn betraktas mer tillhörande utbildningsområdet.

Till komplexiteten bidrar de ökande ambitionerna att tillgodose krav från intressenter i utbildningen, alltifrån samhällsintressen som arbetsmarknadens parter, närings-

idkare/företagare, till föräldrar och elever. På de olika statliga respektive de kommunala nivåerna och inom skolorna/utbildningsinstitutionerna finns organ för samverkan.

Ytterligare en tendens är att uppgifter renodlas och förläggs till skilda organ och nivåer. De organisatoriska lösningarna kan variera men på respektive nivå finns en (svag) utveckling mot att skilja ut policy- och målformulering från genomförande. Policy- och målformulering skiljs även från utvärdering. Krav på *accountability*, att redovisa hur resurser används, har kommit in i de europeiska länderna från USA. De som är ”producenter” av offentlig verksamhet granskas och ska redovisa hur resurserna används och vilka resultaten blir.

4.3. Decentralisering och autonomi – vad innebär det i praktiken?

I en presentation av det nederländska skolsystemet från år 2006 sägs att det karakteriseras av en kombination av centralt beslutad utbildningspolicy och decentraliserad administration och drift av skolorna. Denna fördelning av uppgifter mellan statlig, kommunal och/eller skolnivå gäller i princip i alla länderna, med variationer.

Med en förenklad bild kan ansvaret för de olika utbildningsnivåerna och skolformerna sägas finnas hos

- **Staten**, eventuellt via regionala organ/myndigheter, med större driftsansvar över yrkesutbildning, högre sekundärutbildning, postsekundär utbildning och tertiär utbildning. Det gäller både mål, drift och ekonomi.
- **Kommuner** eller andra ”lokala myndigheter” med större inflytande och större ansvar för förskoleverksamhet (*pre-primary education*), primärutbildning och sekundärutbildning. Det gäller särskilt den offentligt finansierade förskoleverksamheten där genomförandet oftast ligger hos kommunerna.

I en annan dimension visar sig tydliga skillnader då det gäller makt/ansvar för utbildningens mål, innehåll och genomförande respektive de materiella förutsättningarna för undervisningen.

Figur 2. Tendenser i fråga om huvudansvar i utbildningssystemen

Utbildningens mål och genomförande	Undervisningens materiella förutsättningar
Staten	Staten
Regioner/regionala organ	Regioner/regionala organ
Kommuner/lokala myndigheter	Kommunerna
Skolorna	Skolorna
Lärarna	Lärarna

Sett över en 40-årsperiod tycks de största förändringarna inom skolsystemet ha skett i England. Den första nationella läroplanen kom 1988 vilket uppfattades som en stark begränsning av skolornas frihet och väckte kraftiga protester, inte minst bland lärare. I ett par länder (England, Finland) har de senaste åren ett visst ökat ansvar för den offentliga servicen lagts på "local authorities", dvs. kommunernas förvaltningar, samtidigt som det i flertalet länder finns allt starkare krav på skolorna att ta ansvar för sin utveckling och besluta om den egna läroplanen, den inre organisationen av personal, elever, studiernas uppläggning, ekonomin och driften. England presenterar nu ansvarsförhållandena med att det finns en balans mellan skolornas frihet och skolornas skyldighet att redovisa resultat (*school freedom and school accountability*). En process i denna riktning har också börjat i Frankrike, Italien och Spanien.

I Eurybase-presentationen beskriver Spanien att "skolorna har autonomi i fråga om de ekonomiska resurserna men de måste göra en årlig budget som godkänns av skolrådet (*Consejo escolar*, den individuella skolans styrelse)". Spanien tycks medvetet förlägga den lokala beslutsrätten till skolnivån, inte till kommunnivån. Skolans styrelse, lärarkollegiet och skolledningen har ansvaret för administration, ekonomi och "pedagogisk organisation". Styrelsen ska också besluta om arbetsplaner, utvärdera resultaten, tillsätta rektor m.m. Bestämmelser om skolråd/skolstyrelser (begreppen varierar) finns i alla de aktuella länderna men det faktiska utrymmet varierar tydligt. Som framgått ovan (sid. 15) finns i England ett motsvarande självständigt ansvar för skolors styrelser. Om Frankrike sägs att "skolorna är i viss mån oberoende vad gäller de administrativa och undervisningsaktiviteterna och, då det gäller gymnasierna, även den finansiella situationen. Detta oberoende framgår konkret i en skolplan (*projet d'école*). " I Finland är det varje kommun som bestämmer ansvarsfördelningen mellan kommunförvaltningen och skolornas styrelser. Det finns således inga krav på styrelse för varje skola. I Österrike förefaller skolornas autonomi vara den minsta i de tio länderna. Från år 1996 finns i Österrike nationella regler angående att skolor får hyra ut skollokaler och bestämma över de inkomster som kan komma från detta och pengar från viss sponsring kan skolorna också förfoga över liksom göra en del materielinköp. Då det gäller utbildningsinnehåll och schemaläggning utifrån de nationella timplanerna finns begränsat friutrymme för österrikiska skolor.

Skolor och institutioner som svarar för utbildning efter den högre sekundärnivån (olika specialutbildningar, högskolor och universitet) har och framför allt har haft störst autonomi. Den pågående s k Bolognaprocessen där utbildningarna klassificeras på ett mer enhetligt sätt än tidigare (kandidat-, magister och doktorsnivåer) tycks ännu långt ifrån slutförd i de aktuella länderna. Finansieringen av verksamheten sker till största delen via statsbudgeten och utbildningsministeriet eller, som i Storbritannien, via särskilda statliga myndigheter (*Higher Education Funding Councils*).

Utbildningens samhällsintresse speglas inte bara i den omfattande styrning och administration som den omgärdas av utan också av alla de organ som finns runt myndigheterna på olika nivåer, med intressenter eller experter i "råd" eller "konferenser" etc. Alla länderna har formaliserade samverkansorgan på alla nivåer med

elever, lärare och föräldrar. Inom yrkesutbildningen är samverkan med företag, arbetsgivare och arbetstagare mycket nära och formaliserat. Ett exempel är Tyskland där yrkesutbildningen, inklusive lärlingsutbildningen har stor omfattning. Samverkan utbildning-arbetsliv finns på federal nivå via *Bundesinstitut für Berufsbildung* (institutet för yrkesutbildning) där det ingår representanter för arbetsgivarorganisationer och fackliga organisationer samt representanter för delstatsregeringarna. De behandlar övergripande regelverk, läroplaner/riktlinjer om utbildningens innehåll och mål, ekonomi och policy. Kommittéer med motsvarande sammansättning och uppgifter finns på delstatsnivå. Det finns vidare, i de 29 tyska administrativa regionerna, företags- eller branschorganisationer (handelskammare, industrikammare, hantverkskammare, lantbruksförbund m.fl.) som svarar för examination och rådgivning till de utbildningsansvariga i yrkesskolorna. I företag som erbjuder lärlingsplatser har fackliga representanter rätt att medverka i planering och genomförande av utbildningen.

4.4 Skolornas huvudmän

Andelen privata respektive offentliga skolor i de tio länderna varierar i hög grad vilket har sina rötter i respektive lands utbildningshistoria. Kommunerna fick tidigt ansvar för utbildning i primärskolor och den obligatoriska utbildningen ”för folket”, det gäller t.ex. Tyskland, Österrike, Finland, Skottland. I Polen har andelen privatskolor länge varit obefintlig men ökat det sista decenniet. I Nederländerna har det tvärtom varit naturligt att kunna välja mellan olika typer av privatskolor. Även i England har skolornas huvudmän ofta varit enskilda personer, företag eller andra juridiska personer, särskilt i fråga om utbildning på sekundärnivå. I alla länder i urvalet har medborgarna nu laglig rätt att starta skolor. Regelverket förtydligas och kvalitetssäkringen stramas upp. Följande uppgifter om elevantal gällde år 2004 eller 2005.

I **Finland** har endast 27 grundskolor (mindre än 1 procent av samtliga grundskolor) annan huvudman än en kommun. I princip gäller samma ekonomiska villkor och samma utbildningsmål oavsett huvudman. Cirka 13 procent av gymnasierna är privata och står under statligt överinseende. Inom yrkesutbildningen är andelen privata huvudmän större, ca 38 procent, med 13 procent av eleverna.

I **Frankrike** går ca 15 procent av eleverna i primärskolor och ca 20 procent av eleverna i sekundärskolor med privata huvudmän. De privata skolorna kan vara av två slag. De flesta har ett kontrakt med staten som innebär att de får statsbidrag som täcker undervisningskostnaderna och ibland också driftskostnaderna. Skolorna ska i och med det svara upp mot nationella krav och mål. Det finns också helt privat finansierade skolor.

Cirka 8 procent av eleverna i primär- och lägre sekundärskolor i **Italien** går i icke-offentliga skolor. Bland dessa finns två kategorier, statligt godkända skolor som får statbidrag och ska erbjuda motsvarande utbildning och standard som de offentliga. Det finns också helt privata skolor som finansieras med avgifter eller donationer etc.

I **Nederländerna** går ungefär 70 procent av eleverna i skolpliktsåldern i skolor med privat huvudman. Privata och offentliga huvudmän (de senare kommuner eller, för vissa skolformer, staten) ska följa samma nationella bestämmelser och uppfylla samma kvalitetskrav. De har samma ekonomiska villkor i fråga om statsbidrag och vissa tillskott från kommunerna för byggnader etc.

I **Polen** finns skolor med kyrkor eller andra organisationer eller individer som huvudmän. Deras elever utgör ca 2 procent av alla elever i primär- och sekundärskolorna. De privata skolornas läroplan ska godkännas av utbildningsministeriet. Vissa privatskolor får statsbidrag, övriga finansieras av avgifter, donationer eller bidrag från företag.

I **Spanien** går en stor andel av eleverna, ca en tredjedel, i privatskolor. Av dessa har vissa ingått ett avtal med staten och får statliga bidrag, andra finansieras med avgifter. Alla skolor måste dock uppfylla vissa standardkrav även om de helt privatfinansierade skolorna har större frihet i fråga om mål och innehåll, standards och genomförande.

En liknande situation finns i **Storbritannien** (utom Skottland). I **England** är cirka två tredjedelar av skolorna *community schools*, med kommuner (*Local Education Authorities, LEA*) som huvudmän. Bland de övriga finns dels de som är helt privatfinansierade. Cirka 7 procent av samtliga elever går i sådana *independent schools* bland vilka ingår särskilt prestigefyllda skolor som Eton m.fl. De ska vara registrerade hos utbildningsministeriet och inspekteras och bedömas ha en tillfredsställande standard men de måste inte följa den nationella läroplanen och andra föreskrifter. Övriga icke-kommunala skolor är s.k. *voluntary schools* med kyrkor, företag, andra organisationer eller juridiska personer som huvudmän. De är *maintained*, dvs. de är offentligt finansierade genom bidrag från LEA och från staten och följer samma nationella bestämmelser som kommunala skolor.

I Skottland går däremot endast ca 4 procent av eleverna i s.k. *independent schools*. Dessa måste vara godkända och registrerade av den skotska utbildningsministern. De måste inte följa den nationella läroplanen men de inspekteras. Utbildningen finansieras med avgifter. De senaste åren har ministeriet haft riktade förbättringsinsatser mot denna del av utbildningsväsendet.

Cirka 6 procent av eleverna i **Tyskland** går i privatskolor. De godkänns enligt strikta bestämmelser. Utbildningen ska motsvara den i det offentliga skolväsendet och vara av särskilt intresse på grund av den pedagogiska profilen eller den konfessionella eller ideologiska inriktningen eller komplettera de offentliga skolorna på annat sätt. Godkända skolor får offentliga bidrag.

Andelen elever i privata skolor i **Österrike** är något större, ca 12 procent. Privata skolor kan ha statsbidrag om de har en kyrka som huvudman och begär bidrag. Även andra skolor kan få bidrag på grund av särskilda omständigheter. Privata skolor kan följa nationella läroplaner men också följa en egen läroplan.

Andelen elever i skolor med kommuner eller staten som huvudman är således störst i Finland och i Polen (1-2 %). Även i Skottland, Tyskland, Italien och Öster-

rike går den absolut övervägande delen i skolor med kommuner eller staten som huvudman. I Frankrike och än mer i Storbritannien och Spanien drivs en betydande andel av skolorna av enskilda men de flesta har en form av kontrakt med staten angående utbildningens mål och innehåll och de drivs i huvudsak med statsbidrag. Detta gäller helt och hållet i Nederländerna där offentliga och privata huvudmän har samma villkor och där endast en mindre andel av skolorna (ca 30 %) är statliga eller kommunala.

4.5 Kvalitetssäkring

Vid en presentation av det engelska skolsystemet visades följande bild:

Det engelska systemet för att utvärdera utbildning (*for evaluating education*)

De fyra pelarna är:

- ett starkt nationellt ramverk för bedömning (*assessment*)
- insamling av information om varje elevs framsteg (*progress*) och uppnådda kunskaper (*achievements*) och publicering av varje skolas resultat och kvalitet (*performance*)
- formulering av tydliga mål (*targets*) på nationell och lokal nivå
- inspektion av skolor, identifiering av svaga och undermåliga skolor.

Kvalitetssäkring av utbildningen i nationellt perspektiv kan ha många inslag, t. ex. tvingande övergripande regelverk; tvingande eller vägledande föreskrifter om ämnen, kurser, ämnesinnehåll, lektionsinnehåll; timplaner; kontroll av läromedel; regelverk för provsystem, examenssystem och kvalifikationsbevis; kontroll av lärarutbildning och fortbildning; uppföljning av systemet via statistik; utvärdering av/forskning om utbildningssystemet, undervisningsmetodik, arbetssätt; uppföljning/kontroll av om nationella regler följs; uppföljning/kontroll av lärarnas arbete och metoder; extern uppföljning/kontroll av genomförarnas ansvarstagande och resultat; krav på genomförarens interna granskning av kvaliteten, med flera inslag.

Alla dessa inslag finns i alla länderna, med betydande variationer. Skolor i England, Skottland, Nederländerna och Italien har enligt nationella bestämmelser krav både på utvecklingsplaner och intern utvärdering. I Frankrike finns krav på utvecklingsplan i primär- och lägre sekundärskolor och man har också börjat introducera krav på självvärdering. I Spanien finns också krav på en plan som visar skolans implementerade läroplan. I Finland finns sedan år 1999 krav på skolorna att utvärdera sin undervisning och dess effekter/resultat. I Polen, Tyskland och Österrike ses däremot inspektionsmyndigheterna som huvudansvarig för kvalitetssäkringen.

Länderna anger generellt att utbildningsministerierna har det övergripande ansvaret för *supervision*, dvs. att följa utvecklingen och göra insatser för att förändra genom lagstiftning och nationella regler.

Alla de tio länderna utom Finland och Polen har en verksamhet benämnd inspektion. I Finland finns ett Utvärderingsråd som assisterar ministeriet och organiserar utvärdering. Den statliga myndigheten, Utbildningsstyrelsen, ansvarar för utvärdering av utbildningsresultat och läroplaner tillsammans med andra experter. I Polen ligger ansvaret för ”pedagogisk tillsyn” på de regionala myndigheterna, *kurator*. Kunskapsresultaten följs upp av en central och regionala examinationskommissioner (se avsnitt 6). Uppföljning som har att göra med organisation, administration och ekonomi ligger på dem som svarar för de polska skolorna (kommuner eller regionala myndigheter).

I övriga länder finns statlig inspektion med något olika organisering och inriktning. Inspektörerna är specialiserade mot skilda skolformer och delvis mot ämnen och de är regionalt placerade. Medan inspektionen i England, Skottland och Nederländerna tydligt utgår från skolornas egen självvärdering och från information från nationella uppföljningssystem (prov- och examensresultat, information från statsbidragssystem och annan nationellt insamlad statistisk information m.m.) samlar italienska, spanska, franska och tyska inspektörer själva in mer underlag direkt från lärarna eller skolorna. Uppgifterna för den spanska inspektionen som har både en avdelning inom utbildningsministeriet i Madrid, avdelningar inom de regionala ministerierna och ytterligare decentrala enheter, presenteras enligt följande:

- att säkra att planer, läroplaner och andra pedagogiska styrdokument och undervisningsmateriel är lämpliga i relation till den nationella läroplanen och att undervisningen sker i överensstämmelse med statliga föreskrifter;
- att säkra att man följer de krav som finns i fråga om skolformer, stadier, inriktningar, kurser, skolpliktens längd, intagningsbestämmelser, villkor för och utfärdande av slutbetyg;
- att granska likvärdigheten i examenskrav etc.

Därtill finns i Spanien ”tekniska inspektörer” som ska ge råd och stöd till de professionella och de administrativt ansvariga organen och som svarar för utvärdering av utbildningssystemet som helhet.

I flera länder bedöms lärarna av inspektörerna på ett enhetligt sätt (enligt en viss ”bedömningsskala”). I Frankrike, vars inspektion har liknande uppgifter som den i Spanien, bestämmer de exempelvis om lärares placering på skolor, lärarnas karriärer och kompetensutveckling. En antydning om inspektionens omfattande uppgifter ger antalet inspektörer i Frankrike. År 2005 var antalet ”utbildningsinspektörer” (undantagna de som svarade för kontroll av ekonomi och administration) ca 3 200 inom en utbildningsorganisation med ca 12,5 miljoner elever. Man strävar mot att varje lärare granskas av en inspektör en gång under en 5-årsperiod. Därtill finns en särskild avdelning i utbildningsministeriet i Paris som svarar för att sammanställa och publicera examensresultat och annan resultatinformation för alla Frankrikes

gymnasieskolor (*lycées*) i ett system med indikatorer där skolorna klassificeras i tre kategorier efter hur väl eleverna lyckas i studentexamen. Vidare finns ett nationellt utbildningsråd knutet till utbildningsministern, *le Haut Conseil de l'Éducation* som ska bidra till den nationella kvalitetssäkringen.

Inspektionen i England skiljer sig från övriga länder på så sätt att inspektionen till stor del sköts av kontraktsanställda uppdragstagare. I övriga länder är inspektörerna statstjänstemän.

Extern kvalitetssäkring av utbildningar vid högskolor och universitet är långt ifrån lika omfattande. I några av de aktuella länderna är detta, undantaget examensbestämmelser, helt en fråga för högskolorna/universiteten själva (Italien, Tyskland, Österrike). De kan ha uttalade eller outtalade krav i nationella bestämmelser att sköta sin interna kvalitetssäkring. I Finland finns ett Utvärderingsråd för högskoleutbildning som ska ge stöd till högskolor/universitet att utvärdera kvalitet och resultat. Det oberoende Utvärderingsrådet lägger ut uppdrag om utvärderingsprojekt till universitet. I Frankrike finns sedan 1984 ett oberoende organ, *la Comité national d'évaluation*, som kan ta initiativ till utvärdering av högskolor. I Storbritannien finns sedan 1997 en särskild myndighet för detta (*The Quality Assurance Agency for Higher Education*). I Skottland är det samma myndighet som svarar för bidragen till högre utbildning som också ska följa upp och säkra kvaliteten och resultaten (*the Scottish Higher Education Funding Council*). I Nederländerna ligger det inom den myndighet som svarar för skolinspektionerna. I Spanien ska det finnas ett särskilt organ för denna uppgift inom varje universitet. I Polen finns tre organ som på olika sätt ska säkra kvaliteten i den högre utbildningen (på engelska: *The State Accreditation Commission*, *The General Council for Higher Education* och *The Conference of Rectors of the Academic Higher Education*).

Inspektionsmyndigheternas inriktning och befogenheter diskuteras i flera länder. En aktuell fråga är om inspektionen ska kunna vidta åtgärder om utbildningskvaliteten på en skola är undermålig. I länder där inspektörerna i huvudsak riktar sig mot de enskilda lärarna (t.ex. i Frankrike, Tyskland, Österrike) är diskussionen en annan än den som finns i t.ex. Storbritannien och Nederländerna där inspektionen granskar utbildningen och skolan mer som helhet (*whole-school evaluation*). Frågorna är: ”Ska inspektörer ha befogenhet att kräva lärares avgång?”, respektive ”Ska inspektionen ha rätt att lägga ner skolor?”

I England har inspektionsmyndigheten, Ofsted, ingen rätt att stänga en skola, vare sig den är offentlig eller privat, på grund av dålig kvalitet. Men chefen för Ofsted kan råda utbildningsministern att vidta åtgärder. Detta kan ske om Ofsted först bedömt skolan som undermålig och den blivit föremål för särskilda åtgärder som t.ex. upprepade inspektioner för att följa skolans insatser för att rätta till brister som inspektionen påtalat. En sådan uppföljningsprocess från Ofsteds sida kan pågå i två år. Då Ofsted påtalar problemen kan utbildningsministern se till att styrelsen byts ut eller att skolan läggs ner. Det senare händer med ungefär 20 skolor årligen. För att de aktuella eleverna ska få utbildning kan de antingen föras över till en annan skola i området eller också kan utbildningsministern se till att en ny skola öppnas

där den nedlagda funnits eller i närområdet (kallas *a fresh start*). Ofsted fokuserar i sina inspektioner särskilt på skolledningen och ledningsteamet. Ofsted kan dock inte avskeda en rektor eller en lärare. Men genom att inspektionsresultaten pekar på brister kan rapporterna leda till att styrelsen eller den lokala myndigheten (LEA/kommunen) avskedar personer. Ofsted kan inte heller förbjuda undervisningsmaterial, läroböcker etc. men kan rapportera om det, vilket i helhetsbedömningen visar att skolan har kvalitetsbrister som i sin tur kan leda till krav på särskilda åtgärder.

Liknande förhållanden gäller i Skottland och i Nederländerna (och i t.ex. Slovakien). Varken i Österrike, Frankrike eller i tyska delstater (eller i Danmark) har inspektionen direkt eller indirekt befogenhet att lägga ner en skola på grund av bristande kvalitet. Skolor kan läggas ner på grund av att det inte finns elever. I Frankrike beslutar den regionala statliga myndigheten, *académie*, eftersom den beslutar om skolorganisationen inom sitt geografiska område. I Österrike gäller ungefär motsvarande liksom i Danmark där utbildningsministeriet har direkt makt över högre sekundärskolor i meningen att man kan lägga ner, slå samman eller starta offentliga skolor. Den ”tillsyn” som det danska utbildningsministeriet bedriver berör däremot inte alls de helt kommunala grundskolorna.

Eftersom det är den lokala styrelsen som har ansvaret för att driva skolan, anställa personal och svarar för budgeten så är det enbart indirekt som inspektionsrapporter och krav från inspektion som kan leda till att personal avskedas. Detta gäller i alla länderna. .

5 Utbildningssystemens struktur

5.1. Strävan mot ett utbildningssystem för livslångt lärande

EU, OECD, UNESCO och UNICEF ser utbildningssystemen som viktiga för medlemsländernas ekonomiska utveckling och individernas välbefinnande. Pågående reformer i de tio länderna i urvalet i denna rapport syftar också till ett livslångt lärande. Fler barn ska ges rätt och möjlighet att delta tidigt och verksamheten de deltar i ”före skolan” ska bidra i lärandet och ge förutsättningar för fortsatt lärande. Den obligatoriska utbildningen förlängs t.ex. i Italien. Länderna söker strategier för att förhindra *drop-outs* och öka andelen i befolkningen som har minst avslutad högre sekundärutbildning. För att göra detta möjligt krävs insatser så att fler ges längre tid och varierade former för att fullfölja den obligatoriska utbildningen. Några av länderna har använt medel från EU-program och EU-fonder för att satsa på att höja den vuxna befolkningens utbildningsnivå eller för att höja yrkeskompetensen. För att skapa ”ordning och reda” ur merit- och kvalitetssynpunkt arbetar några länder systematiskt för att definiera utbildningsnivåer, förutom att hela EU försöker skapa enhetlighet och anpassa systemen via de så kallade Bologna- och Köpenhamnsprocesserna.

I följande avsnitt beskrivs skolformerna i de nio länderna, ibland även Skottland som ett separat land, enligt ISCED-skalan:

- ISCED 0 – före primärutbildningen
- ISCED 1 och 2 – den obligatoriska utbildningen
- ISCED 3 – högre sekundärutbildning
- ISCED 4 – postsekundärutbildning
- ISCED 5 – högskoleutbildning och universitetsutbildning

Lärlingsutbildning och vuxenutbildning fokuseras i särskilda avsnitt.

5.2. Före primärutbildningen – förskoleverksamheten

Av tabell 4 framgår för respektive land barnens ålder i den/de verksamheter som motsvarar förskolan i Sverige, om det finns nationella mål eller annan reglering av verksamheten och krav på lärares yrkesutbildning.

Tabell 4. Barnens ålder, lärarnas yrkeskvalifikationer och förekomst av nationella styrdokument för förskoleverksamhet

<i>Land</i>	<i>Barns ålder</i>	<i>Nationella mål</i>	<i>Lärarkvalifikationer</i>
Finland	0-6 år	Nationell läroplan för förskolan för 6-åringar.	Klasslärarutbildning (5-årig) eller barnträdgårdslärare (3 år)
Frankrike	0-3 år	Barnomsorg, kommuners ansvar	Klasslärare
	3-5 år	Nationella mål inom 5 områden	
Italien	3-5 år	Nationella <i>guidelines</i> , bl.a. ang. individuell utvecklingsplan och portfolio	Klasslärarutbildning (4 år)
Nederländerna	0-3/4 år	Ett temporärt dokument gäller, <i>Childcare Quality requirements</i> . 4-åringar deltar ofta i primärskolornas aktiviteter	Nej
Polen	3-5 år	Nationell <i>core curriculum</i> finns med fyra "utbildningsområden"	Klasslärarutbildning (3 år)
Spanien	0-3-6 år	Övergripande mål finns både för den första och andra cykeln, inom fyra huvudområden	Klasslärarutbildning med specialisering
Storbritannien	3-4 år	<i>Early learning goals</i> inom sju områden, dessa bedöms och summeras i en <i>foundation stage profile</i> .	Lärarutbildning med särskild kvalifikation. Assistenter med särskild utbildning (<i>Qualified nursery assistants</i>)
Skottland	3-4 år	<i>Curriculum Framework for Children 3-5</i> med ett antal aspekter på lärande och utvecklingsområden.	Klasslärarutbildning och registrering vid <i>General Teaching Council for Scotland</i> . Högre sekundärutbildning (assistenter)
Tyskland	3-6 år	Övergripande mål i en lag men ingen läroplan i skolans mening	Yrkesutbildning 3-4 år på högre sekundärnivå
Österrike	3-6-år	Ingen nationella läroplan	Yrkesutbildning på högre sekundär eller postsekundär nivå.

I **Finland** tillhör *daghemmen* (förskoleverksamheten) ministeriet för hälso- och sociala frågor. Barn under skolåldern har rätt till denna verksamhet. Det finns även familjedaghem. Föräldrar kan begära och få vårdnadsbidrag och ordna barnomsorg på annat sätt än i dessa former. Kommunerna svarar för *daghemmen* men kan även anlita privata anordnare. 6-åringar har rätt till "förskoleutbildning". Nationella kvalitetskrav och mål för utveckling och lärande finns.

I **Frankrike** finns barnen i sk "barnkrubbor" (*crèches*) från 3 månader fram till 2- eller 3-årsåldern då de går över till förskolan (*l'école maternelle*). Offentliga/kommunala förskolor är avgiftsfria, tydligt skolförberedande och omfattar 26 timmar i veckan. Det finns även privata förskolor. Trots att förskolan inte är obligatorisk deltar alla barn från 3 (ibland 2) års ålder. Den reformeras sedan år 2002. De områden som gäller för lärandet är språklig, social, motorisk och sinnenas utveckling, kreativitet, lek samt att upptäcka omvärlden.

I **Italien** har förskolan (3-6 år) ansetts vara det första stadiet i utbildningssystemet sedan 1991 men staten tog ansvar för förskolor redan 1968. För de allra minsta barnen finns också "barnhem". Staten driver förskolor men ofta är de kommunala eller privata som får stöd med statsbidrag. *Scuole dell'Infanzia* har sedan 2005 något motsvarande en svensk läroplan, *Indicazioni Nazionali per i Piani personalizzati delle attività educative* som inte är obligatorisk men som ska vägleda vid utformningen av "individuella utvecklingsplaner". Barn vistas i förskolan mellan 25 och närmare 50 timmar i veckan, 35 veckor per år. Det finns nationella riktlinjer om bland annat pedagogiska aktiviteter av viss omfattning och mål för lärandet.

I **Nederländerna** finns ingen statlig reglering eller mål för den verksamhet som är före primärskolan men reformarbete pågår. Kommunerna och privata organisationer/individer ("daghem", "dagbarnvårdare", barnverksamhet inom företag) har hittills drivit och finansierat verksamhet före 4-5 årsåldern. Det finns numera ett provisoriskt nationellt regelverk (*Childcare Quality Requirements*). Skolstarten är dock tidig, nästan alla 4-åringar går i primärskolan.

I **Polen** omfattar skolplikten även 6-åringar sedan år 2004/05 där barnen bl.a. lär sig läsa och räkna. För förskolan finns en nationell läroplan (*core curriculum*) sedan 2002. Aktiviteterna ska bidra till att utveckla kunskap och förståelse för en själv och omvärlden, utveckla färdigheter genom aktiviteter, att finna sin plats i en grupp av jämnåriga och att utveckla normer och värden. Verksamheten är antingen i en särskild "förskola" eller i en skola. Cirka 40 procent av 3-5-åringarna deltog 2004/05. Förskolor administreras och finansieras av kommunerna. Föräldrarna betalar avgifter.

Även i **Spanien** ses förskolan som det första steget i utbildningssystemet. Den har två stadier, 0-3 och 3-6 år. Den senare verksamheten ska stödja barnets fysiska, intellektuella och sociala utveckling och utvecklingen av värden och värderingar. Förskolor måste följa nationella bestämmelser om t.ex. barngruppernas storlek. I 3-6-årsgrupperna ska barnen särskilt ges stöd att utveckla språket, upptäcka omgivningen, utveckla en positiv och balanserad självuppfattning och sina sociala förmågor. En stor andel av förskolorna är privata och föräldrarna svarar där för hela

kostnaden. I offentliga förskolor betalar föräldrarna vissa avgifter. Om förskoleverksamheten för 3-6-åringar ingår i en primärskola har de ofta samma tider, fem timmar per dag med ett för- och ett eftermiddagspass.

I **England** och **Wales** är kommunerna ansvariga för att det finns förskoleplatser för alla 3- och 4-åringar. Enligt en ny lag från år 2002 betraktas nu verksamheten för 3-4-åringarna som det första steget i utbildningssystemet med en betydelsefull roll i att utveckla barnens färdigheter och kunskaper och förbereda dem för skolan. Vanligen sträcker sig barnens vistelse där 2,5 timmar per dag utan kostnad, längre tid då föräldrarna avlägger avgifter. Godkända förskolor av olika slag ges bidrag. Likartade förhållanden gäller för **Skottland**. ”Personliga läroplaner” (individuella utvecklingsplaner) utarbetas och framstegen dokumenteras och förs över till skolan. Även i Skottland är kommunerna ansvariga för att alla 3-4-åringar har plats i förskolor om föräldrarna önskar det, även om verksamheten kan drivas av kommuner eller av ”enskilda”. 2003 deltog 99 procent av 4-åringarna. Verksamheten ska stå i överensstämmelse med ett *Curriculum Framework for Children 3-5*, som ger vägledning då det gäller aspekter på barns utveckling och lärande, stöd, samspel barn-personal, lek-lärande samt angående de individuella utvecklingsplanerna, åtgärdsprogram m.m. I Nordirland räknas till förskolan verksamheter för 2-åringar fram till dess att den obligatoriska utbildningen börjar redan vid 4 års ålder. Från 2003 har även Nordirland infört tydligare krav på att det ska finnas platser i förskolor för 3-åringar om föräldrarna önskar. Nationella mål och riktlinjer för verksamheten utvecklas också.

I de flesta delstaterna i **Tyskland** tillhör förskolan, *Kindergarten*, ministerierna för sociala frågor och anses inte tillhöra skolsystemet. Många är privata förskolor vars huvudmän är kyrkor även om de också har offentliga bidrag. År 2003 deltog närmare 60 procent av 3-åringarna, 83 procent av 4-åringarna och cirka 90 procent av 5-åringarna i *Kindergarten*. 5-åringar kan också få gå i en mer skolinriktad verksamhet, *Vorklassen*, som finns i primärskolor. Där återfinns även 6-åringar som inte anses mogna att delta i primärskolan (*Grundschulen*). Enligt en övergripande lag från 1990 ska förskolor stödja barnens utveckling till en individuellt ansvarig och socialt kompetent person.

Inte heller i **Österrike** räknas förskolan, *Kindergarten*, till utbildningssystemet, såvida inte det är barn som inte anses kunna börja skolan. Det finns stora skillnader i tillgången till sådan verksamhet i de olika delarna av landet. Trots detta går nästan alla 5-åringar i förskoleverksamhet (år 2003 ca 90 %). Kommunerna svarar för ca 75 procent av förskolorna. De privata finansieras helt av föräldrarna. Skolbarnsomsorg håller på att bli allmänt tillgänglig.

5.3. Den obligatoriska utbildningen – primärutbildning och lägre sekundärutbildning

Ett av målen enligt EU:s Lissabonstrategi är att, år 2010, minst 85 procent av 22-åringarna ska ha minst en fullföljd högre sekundärutbildning (gymnasieutbildning). I en rapport om utvecklingen från år 2005 konstaterar dock Kommissionen att, sett över alla EU-länderna, någon ökning av andelen mellan åren 2000 och 2004 knappast skett. Av de här aktuella länderna visade endast tre en något högre andel år 2004 jämfört med 2002. Trots att alla länderna har beslutat om och påbörjat stora reformer tycks de ännu inte ha gett några effekter som syns i statistiken.

För att nå målet att fler ungdomar ska ha en högre sekundärutbildning krävs bland annat stora organisatoriska förändringar. Det krävs utbyggnad av de utbildnings- och skolformer som ska ge förutsättningar för unga att klara utbildning både före och på den nivån. Det gör man både genom att barn kommer in vid tidigare ålder i förskole-/skolsystemen och genom att erbjuda meningsfulla utbildningar i tonåren som förhindrar tidiga avhopp. Förskoleverksamheten byggs alltså ut. För att fler ungdomar ska fortsätta längre i utbildning formuleras mål för avslutningen på den obligatoriska skoltiden vid 15/16 års ålder. En fullföljd obligatorisk utbildning ska ge alla ungdomar grunderna för vidare utveckling av studie- eller yrkesfärdigheter. 15/16-årsåldern, inte 11/12-årsåldern, blir för fler gränsen för specialisering. Uppdelningen av eleverna i utbildningar som leder till fortsatta studier respektive till arbete senareläggs i varje fall några år. Genom att göra det möjligt att fullgöra den obligatoriska skoltiden på deltid men under längre tid försöker man få fler att nå de mål som sätts för den generella grundutbildningen i den obligatoriska skolan. De ”gamla” skolformerna ändras både i fråga om mål, innehåll och studiegång. Betygssystem och examina görs om. I viss mån integreras ”yrkesskolor” med ”universitetsstudieförberedande” skolor.

Av de tio undersökta länderna är det endast i Finland (och i Sverige) som en enda skolform täcker den obligatoriska utbildningen. Övriga länder har kvar en struktur som inneburit att barnen går i en enhetlig (eng. *comprehensive*) skola från 6 till 10/12 års ålder vilket motsvarar primärutbildningen enligt ISCED-skalan. Den har ungefär samma övergripande mål i alla länderna, främst att barnen ska uppnå grundkunskaper som läsning, skrivning och räkning. För undervisningen ansvarar klasslärare och den är begränsat ämnesindelad. Den senare delen av den obligatoriska utbildningen – eller den lägre sekundärutbildningen - (10/12 år till 15/16-18 år) erbjuds i skilda skolformer eller delvis i skolor, delvis på arbetsplatser. Många fortsätter också sina studier i den högre sekundärutbildningen i samma skolor, dvs. totalt 6-7 år. Det gäller särskilt de som väljer en lång studieförberedande utbildning. Utbildning mer direkt inriktade mot sektorer eller branscher i arbetslivet visar på större skillnader mellan länderna, är mer diversifierad och har ofta fler utbildningsanordnare. Yrkesutbildningen har de senaste decennierna varit föremål för stora insatser inom EU som bl.a. syftat till och delvis också lett till tydligare struktur och indelningar för att öka transparensen. Regeringarna har förstärkt eller inrättat nya organ för att förbättra kvaliteten. Det finns ibland en tydlig ambition att studieförberedande

(*academic*) och yrkesinriktad (*vocational*) utbildning ska få likvärdig status vilket bl.a. sker genom uppluckringar och förändringar i båda typerna av utbildning.

Tabell 5. Översikt över den obligatoriska utbildningens och primär- respektive lägre sekundärutbildningens omfattning i ålder och år

<i>Land</i>	<i>Åldersspannet i obligatorisk utbildning</i>	<i>Primärskolan Antal år, in- delning i ”stadier”</i>	<i>Lägre sekun- därskolan Antal år, in- delning i ”stadier”</i>
Finland	7-16	6	3
Frankrike	6-16	2+3	3+1
Italien⁹	6-16/18	1-+2+2	2+1
Nederländerna¹⁰	4/5-17	4+4	4
Polen	6-16	1+3+3	3
Spanien	6-16	2+2+2	2+2
Storbritannien	5-16	2+4	3+2
Skottland	5-16	3+2+2	2+2
Tyskland¹¹	6-15/16	4/2+2	2+3/4
Österrike	6-15	2+2	4(+1)

Skolsystemen i **Tyskland** och **Österrike** har sinsemellan stora likheter och illustrerar tydligast en utbildnings- och skolstruktur som varit relativt fast och etablerad i många europeiska länder.

I **Tyskland** är den obligatoriska utbildningen 9- eller 10-årig. Barn börjar skolan vid 6 års ålder i alla delstater. Skolformerna skiljer sig mellan delstaterna. Det finns dock en ”genomsnittsbild” som redovisas här.

Den integrerade primärskolan (*Grundschule*) är 4-årig. Med vissa variationer i delstaterna omfattar undervisningen tyska, matematik, ett integrerat ämne *Sachunterricht*, konst, musik, sport, religionskunskap och ett första modernt språk. Eleverna kan tvingas gå om en årskurs redan från det andra året. De går vidare till de olika skol-

⁹ En reform som syftar till att den obligatoriska utbildningen ska bli 12-årig är ännu inte helt genomförd

¹⁰ Ingen nationell reglering av att skolor ska dela in primärutbildningen i stadier/cykler

¹¹ Skillnader mellan delstaterna

formerna i den lägre sekundärutbildningen utifrån sina betyg och skolornas och/eller föräldrarnas beslut.

Val och övergång till skilda skolformer sker för de flesta tyska barn i 10-årsåldern. Skolformerna för elever 10-16/19 år är *Gymnasium*, *Realschule*, *Hauptschule* eller *Gesamtschule*. Oavsett skolform ska de två första åren (då eleverna alltså är 10-12 år) i *Orienteringsstufe* i första hand hjälpa eleverna att orientera sig inför olika specialiseringar, de sista åren riktas studierna allt tydligare mot ett visst avgångsbetyg/examen.

- *Hauptschule* är i många delstater 5-årig (avslutas alltså vid 16 års ålder då skolplikten är avklarad) och ger en grundläggande allmän utbildning. Där går knappt en fjärdedel av 14-åringarna.
- *Realschule* är 6-årig och ger en mer kvalificerande utbildning som bl.a. kan meritera för studier till ett slutbetyg från yrkesutbildning på nästa kvalifikationsnivå. Den ger också möjligheter att gå över till *Oberstufe* i *Gymnasium*. I *Realschule* går ca en fjärdedel av 14-åringarna.
- *Gymnasium* är 8- till 10-årig, beroende på hur skolsystemet som helhet är organiserat i delstaten. Ca 30 procent av 14-åringarna går i *Gymnasium*. Det är den skolformen som inriktar studierna mot längre utbildningar.
- *Gesamtschule* finns parallellt med de tre föregående i alla utom en delstat. De kan i olika delstater kallas *Mittelschule*, *Sekundarschule*, *Regelschule* eller liknande. *Gesamtschule* är en integrerad skola som kan ersätta *Hauptschule* och *Realschule*. Det finns vissa möjligheter till specialiseringar och olika slutbetyg från dessa.

Det finns en för alla skolformerna gemensam kärna av ämnesinnehåll: tyska, modernt språk, matematik, fysik, kemi, biologi, samhällskunskap, musik, konst, sport, religion. Inom varje skolform finns specialiseringar och kurser på olika nivåer.

Även i **Österrike** omfattar primärutbildningen 6-10-åringar och erbjuds i *Volkschule* och *Grundschule*. *Volkschule/Grundschule* har två ”stadier”, vardera om två år. Det finns en nationell läroplan med bestämda antal lektioner per vecka för varje ämne: religionskunskap, ”hembygd”, tyska, matematik, musik, bild, slöjd/textil, idrott, ett modernt främmande språk (oftast engelska, redan från åk 1). Det finns ett utrymme för valbara ämnen och teman (t.ex. trafiksäkerhet). Undervisningen omfattar 23-25 lektioner per vecka. Lärarna får bestämma metoder och materiel men de måste stå i överensstämmelse med de nationella bestämmelserna (”läroplanen”) och vara lämpliga för de aktuella barnen. Rektor och inspektörer kan ge detaljerade anvisningar i dessa frågor.

Vid 10 års ålder kan eleverna gå vidare till:

- *Hauptschule*, en allmän 4-årig utbildning som kan leda vidare till arbetslivet eller till studier i andra skolformer. I denna skolform återfinns ca 70 procent av årskullen. Ämnena är ungefär desamma som i den svenska grundskolan. Enligt de nationellt gällande reglerna har skolorna möjlighet att för-

delar undervisningstiden till ämnena inom en ram för de fyra åren, t.ex. 15-21 veckotimmar.

- *Allgemeinbildende höhere Schule*, en universitetsstudieförberedande skolform som omfattar både lägre och högre sekundärutbildning. Hit går ca 30 procent av årskullen. För att komma in på dessa skolor måste man ha betyg Mycket bra eller Bra i tyska, läsning och matematik. De första fyra åren i denna skolform ger utbildning i samma ämnen som i *Hauptschule* och skolorna har viss frihet att anpassa och profilera utbildningens innehåll. Eleverna specialiserar sig dock de två sista åren mot *Gymnasium*, *Realgymnasium* och *Wirtschaftskundliches Realgymnasium* (se avsnitt 5.4 nedan).
- *Volkschuloberstufe* som är en fortsättningskurs i den lägre sekundärskolan. Andelen elever som väljer detta alternativ är försumbar.

Utbildningsstrukturen i **Nederländerna** har tydliga likheter med de tyska och österrikiska systemen. Obligatorisk skolgång gäller i 12 år som heltidsstudier (5-17 år) men elever kan lämna skolan vid 16 års ålder. De ska i så fall delta i deltidsstudier till 18 års ålder. Nästan alla barn börjar i primärskolan vid fyra års ålder. Många barn går i primärskolan åtta årskurser (4 till 12 års ålder). Skolgången är uppdelad i två "stadier". Den lag som styr skolor med primärutbildning definierar inte läroplanen som ämnen utan områden: motorisk utveckling och fysisk träning; holländska; aritmetik och matematik; engelska; "faktaområden" (geografi, historia, naturkunskap, sociala strukturer, religiösa och ideologiska rörelser); expressiva aktiviteter (språkutveckling, bild, musik, hantverk, lek och rörelse); sociala färdigheter; hälsosamt levnadssätt. Skolorna konkretiserar detta i den egna läroplanen som beskrivs i en skolplan. Det finns ingen nationell timplan utan skolan ska utforma och redovisa även lärarens och elevens arbetstid och resursanvändningen i skolplanen. Skolplanen ses som ett mycket viktigt dokument som granskas och godkänns av inspektionsmyndigheten som också använder den som referens vid inspektionerna.

Den lägre sekundärnivån (12-16/17 år) är på tre eller fyra år med en obligatorisk läroplan med 15 ämnen som beräknas uppta ca 75 procent av undervisningstiden. Återstående obligatorisk undervisningstid får skolan använda för att skapa sin profil ("skolans val") och ge vissa individuella valmöjligheter ("elevens val"). Den lägre sekundärutbildningen håller på att reformeras men innehåller tre skolformer:

- VWO (*Voorbereidend Wetenschappelijke Onderwijs*) som förbereder för studier på tertiär (universitets-) nivå,
- HAVO (*Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs*) som också förbereder för fortsatta studier framför allt i postsekundär yrkesutbildning (HBO, se avsnitt 5.9) och
- VMBO (*Voorbereidend Middelbaar BeroepsOnderwijs*) som är yrkesinriktad med ett särskilt kurs- och kvalifikationssystem (se avsnitt 5.4).

Flertalet elever fortsätter studierna i samma skolform i den högre sekundärutbildningen. Det finns möjligheter att byta skolform, t.ex. kan elever i VMBO gå vidare

till en mer ”teoretisk” skolform, de i HAVO kan gå vidare till VWO. Obligatoriska ämnen i den lägre sekundärutbildningen är: holländska, engelska, ytterligare ett språk, matematik, biologi, fysik och kemi, IT, historia och politik, geografi, ekonomi, teknologi, socialkunskap, bild/musik/drama och idrott. I VMBO är yrkesämnen obligatoriska ämnen och i VWO måste latin och grekiska ingå.

I **Polen** har man nyligen (2004/05) förlängt den obligatoriska skolan så att den även omfattar verksamheten för 6-åringar som nu kallas år 0. Liksom i några andra av länderna är det möjligt att avsluta den obligatoriska utbildningen vid 16 års ålder, förutsatt att man deltar i heltidsstudier. Det finns också möjlighet att fullfölja den obligatoriska utbildningen som deltidsstudier ända till 18 års ålder.

Primärskolan indelas i två 3-åriga stadier, den första med klasslärare och ej ämnesindeland. I det senare stadiet ingår följande ämnen: polska, historia och samhällskunskap, modernt språk, matematik, naturkunskap, musik, konst, teknologi, IT, idrott, religion/etik. Det finns ett visst utrymme för lokal profilering och ett antal föreskrivna tvärvetenskapliga studier (hälsa, ekologi, media, familjekunskap, kulturellt arv). De övergripande målen för primärskolan är att utveckla barnens förmåga att uttrycka sig i tal, färdigheter i läsning och i skrivning, förmåga att lösa aritmetiska problem, att använda enkla hjälpmedel, att utveckla sin sociala förmåga, att utveckla kognitiva förmågor som ger eleverna möjlighet att förstå världen, att utveckla förmågan att ta sig an uppgifter som kräver systematisk, intellektuell och fysisk ansträngning, att utveckla konstnärlig och moralisk känslighet. Den nationella läroplanen kompletteras med kravnivåer (mål att uppnå). I de nationella bestämmelserna ingår timplaner där det finns ett utrymme för rektor att besluta om.

Från år 2000 finns en ny skolform, *Gimnazjum*, för den obligatoriska utbildningen efter den 6-åriga primärskolan. Övergripande mål för denna skolform är att introducera eleven i vetenskapens värld genom undervisning i ett ämnes karakteristiska språk, begrepp, teorier och metodik till en nivå som gör det möjligt att fortsätta studierna; att väcka och utveckla individuella intressen; att introducera eleven i kulturens och konsternas värld; att utveckla elevens sociala förmågor och färdigheter genom att skapa möjligheter att samarbeta i grupper med jämnåriga. Även här ingår obligatoriska tematiska studier, samma som i tidigare skolform, kompletterade med filosofi, civilt försvar, EU-kunskap och polsk kultur i relation till medelhavskulturen. Skolans styrelse har vissa möjligheter att erbjuda extratid annars är timplanen fastlagd för ämnena på nationell nivå. Efter *Gimnazjum* kan eleverna fortsätta i 2- eller 3-åriga skolformer eller till skolutbildning i kombination med arbetsplatsförlagd utbildning och eventuellt anställning (se avsnitt 5.4).

I **Spanien** går en hög andel av eleverna i privata skolor, år 2002 fanns mer än 2,2 milj. elever i privata och drygt 4,6 milj. i offentliga skolor. De offentliga primärskolorna kallas *Colegios de educación primaria*.

Primärskolan omfattar tre 2-årscykler. De övergripande målen för primärutbildningen är att ge alla barn en gemensam utbildning, ge dem möjlighet att nå grundläggande kunskaper om sin kultur och att uttrycka sig muntligt samt lära sig läsa, skriva och räkna. Den ska också underlätta för barnen att få goda vanor i fråga om

uppförande, studier och arbete och ge förutsättningar att klara sekundärstudier. Den nationella läroplanen omfattar sex kunskapsområden. Den anger aspekterna inom varje ämne som ska behandlas, bedömningskriterier och timplan. Det finns ett utrymme (närmare hälften av tiden) i den nationella läroplanen som varje självständig region, *Comunidad Autónoma*, bestämmer över. Denna är den gällande läroplanen i regionen som skolorna konkretiserar och gör till sin egen läroplan/utbildning. De ämnen som ska ingå är naturkunskap/geografi/historia, konst, idrott, matematik, moderna språk, spanska, religionskunskap.

Vid 12 års ålder går eleverna vidare till *Institutos de educación secundaria* eller motsvarande privata skolor. En mindre andel börjar vid denna ålder i offentliga eller privata skolor med särskild inriktning: musik, dans, etc.

De lägre sekundärskolorna indelas i två cykler, vardera med två årskurser. Det övergripande syftet för skolformen är att förbereda eleverna både för fortsatta studier i högre sekundärskolor och för arbete. Två övergripande principer gäller för utbildningen: den ska vara sammanhållen men också ge valmöjligheter. De två sista åren blir allt mer specialiserade med möjligheter, år 4, att fördjupa sig mot ”teknologisk”, ”naturvetenskaplig” eller ”humanistisk” inriktning. Det finns också möjlighet att börja en yrkesförberedande (”initial”) yrkesutbildning/yrkesträning vid 15 års ålder. På samma sätt som då det gäller primärskolan bestämmer det nationella ministeriet om en övergripande läroplan där ca 50 procent av utrymmet överläts till regionerna att bestämma om för att profilera sin utbildning. Obligatoriska ämnen är naturvetenskap, teknologi, ”plastisk och visuell bildning”, samhällskunskap, geografi och historia, matematik, idrott, religionskunskap, främmande språk.

I **Italien** håller skolsystemet på att reformeras i grunden, med början år 2004. Nu talar man om ”den första utbildningscykeln” som omfattar de första åtta åren, varav de första fem åren tillhör primärskolan, de följande tre räknas som lägre sekundärutbildning.

Primärskolans första år ska vara en övergång från förskolan, därefter följer två stadier om vardera två år. Nationella *Indicazione*, riktlinjer, från år 2004 anger specifika mål för lärandet för varje ämne, dvs. vad eleven ska ha uppnått vid slutet av kursen. De ämnen som ska ingå är: italienska, engelska, historia, geografi, matematik, naturvetenskap, teknologi, IT, musik, idrott, katolsk religion och ”nya kurser”: medborgarkunskap, trafiksäkerhet, matkunskap, miljö, mental hälsa. Skolorna får själva lägga ut tiden inom ramtimplanen, det anges inga timplaner för varje ämne, däremot finns riktlinjer för antalet veckotimmar i elevernas perspektiv. Skolorna bestämmer metod och läromedel.

Eleverna fortsätter till tre års utbildning i lägre sekundärskolor (11-14 års ålder). För att få räkna en årskurs som ”fullföljt” måste eleven vara närvarande minst tre fjärdedelar av årets lektionstid. Även i denna skolform finns visst utrymme för regioner, skolor och elever att profilera och välja innehåll. Timplanen är utformad som en ram med riktlinjer för minimi- och maximitimmar under ett läsår. Obligatoriska ämnen är religion (frivilligt), italienska, engelska, ytterligare ett modernt språk,

historia, geografi, matematik, naturvetenskap och teknologi, IT, musik, konst och idrott.

I **Frankrike** börjar den 10-åriga obligatoriska utbildningen vid 6 års ålder. Primärutbildningen i *école élémentaire* är 5-årig med två cykler: grundläggande (två år) och fördjupande (tre år). Eleverna kan gå i en cykel längre eller kortare tid efter behov (det är vanligt att barn går om årskurser). Undervisningen omfattar 26 timmars undervisning per vecka. I den läroplan som gäller från år 2006 beskrivs utbildningen under den första cykeln inte inom ämnen utan ”domäner”: att bemästra språk och det franska språket; att leva tillsammans; matematik; att upptäcka världen; främmande språk; skapande, fysisk och sportslig utbildning. Under andra cykeln uppdelas domänerna i ämnen för vilka det finns närmare beskrivningar och mål: historia, geografi, naturorientering, samhällsorientering osv. Nationella timplaner anger minsta undervisningstid per vecka, totalt per läsår ska skolorna erbjuda minst 845 timmar.

Vid 11 års ålder fortsätter eleverna till den lägre sekundärutbildningen, *le collège*, som har fyra årskurser. Sista årskursen kallas *cycle d'orientation* då eleverna dels ges möjlighet att fullfölja och klara av de obligatoriska ämnena och nå ett fullständigt betyg, dels orientera sig inför valet till fortsatta studier, bl.a. orientera sig om yrken.

De ämnen som ingår i denna skolform är franska, historia och geografi, moderna språk, konst, antikens språk, naturvetenskaplig och teknisk bildning, medborgarskapsutbildning, fysisk och sportslig bildning, IT-kunskaper. Nationella mål för lärandet uttrycks som kunskaper och kompetenser som eleverna ska ha nått vid slutet av *collège*, till exempel i ämnet franska då det gäller att *uttrycka sig muntligt*: delta i en diskussion för att visa en åsikt och bemöta eventuella invändningar; ge en kort exposé i ett angivet sammanhang; läsa högt eller berätta en text på tydligt sätt. Andra områden i ämnet franska är: *uttrycka sig skriftligt; läsa självständigt/på egen hand; ha känsla för litterära texters särdrag; dokumentera sitt arbete och sitt lärande*. För vart och ett av dessa områden anges närmare vad det innebär i fråga om elevprestationer/förmågor. Det finns i franska också mål inom områdena *grammatik, ordkunskap* och *ortografi*, vart och ett ganska detaljerat beskrivet (men mindre detaljerat än i tidigare kursplaner/*programmes*).

I **Storbritannien** är den obligatoriska utbildningen indelad i fyra ”nyckelstadier” (*key stages, KS*) KS 1: 5-7 år, KS 2: 7-11 år, KS 3: 11-14 år, KS 4: 14-16 år. De första två erbjuds i primärskolor, de två senare i lägre sekundärskolor. Många av sekundärskolorna har också utbildning på högre sekundärnivå, upp till 18 år. Som övergripande mål för primärskolan gäller att ”utbildningen ska främja elevernas andliga, moraliska, kulturella, mentala och fysiska utveckling i skolan och i samhället och förbereda för vuxenlivets möjligheter, ansvar och erfarenheter”. I primärskolan (KS 1 och KS 2) utgör följande ämnen den obligatoriska läroplanen: engelska (walesiska), matematik, naturkunskap, design och teknologi, IT, historia, geografi, konst, musik och idrott. Undervisningen är inte ämnesbunden. I *key stage* 3 omfattar den obligatoriska, ämnesindelade undervisningen/läroplanen engelska (walesiska/iriska), matematik, naturkunskap, design och teknologi, historia, geografi, mo-

dernt språk, konst musik, idrott, samhällskunskap. I *key stage 4* ingår samma ämnen utom konst. I stället ska det finnas vissa valmöjligheter för eleverna, bl.a. yrkesinriktade studier. Det finns ingen nationell timplan för ämnena, endast rekommenderade minimiantal lektioner per vecka, t.ex. 21 timmar för 8-12-åringar. För ämnena finns närmare anvisningar i *national guidelines* men utbildningen styrs till stor del av de föreskrivna bedömningarna av elevernas kunskaper via föreskrivna prov (se avsnitt 6).

Även i **Skottland** sträcker sig den obligatoriska utbildningen från 5 till 16 års ålder. Den 7-åriga primärskolan omfattar oftast tre stadier med klasslärare som huvudansvariga för all undervisning, något som dock kommer att ändras så att fler ämneslärare kommer in tidigare i undervisningen. Det finns ingen "nationell läroplan" eller kursplaner för ämnena. The Scottish Executive Education Department (utbildningsministeriet) ger ut publikationer som mer fungerar som rådgivande (*guidance*), t.ex. *The 5-14 Programme*. Där anges allmänna, övergripande mål för utvecklingen inom fem breda områden (språk, matematik, miljö/omvärld (*environmental studies*), konst (*expressive arts*) samt religion, normer och värden (*religious and moral education*). I de nationella publikationerna anges också ungefär hur stor andel av den totala undervisningstiden som ska ägnas respektive område, t.ex. 15 procent av undervisningstiden ska ägnas matematik, etc.. Det finns vidare beskrivningar/kriterier för vad eleverna ska nå i fråga om kunskaper och färdigheter (*attainments*). Dessa har utformats så att de ska motsvara vad majoriteten av eleverna presterar vid fyra åldrar mellan 5 och 14 år. Bedömningssystemet vidareutvecklas för närvarande att omfatta 3-14 åringarna. Eleverna fortsätter vid 12 års ålder till skolor som erbjuder allt mer specialiserad lägre sekundärutbildningar (*academic* eller *vocational*). Inte heller här finns nationella läro- och kursplaner, timplaner eller andra nationella regler utan istället vägledande material som hjälper skolorna att utforma den konkreta utbildningen. De kunskapsområden som definierats för skolformen är: språk och kommunikation, matematik och dess tillämpningar, naturvetenskap och tillämpningar, social- och miljökunskap, teknologi och tillämpningar, kreativa/estetiska aktiviteter, fysisk aktivitet, normer och värden samt religion. Inom dessa sätter skolan samman teman och fördjupningar som eleven väljer att studera. I själva verket styrs elevernas val liksom i England av den examen de siktar mot vid 16 års ålder, *The Scottish Qualifications Certificate* (avsnitt 6).

Finland har en sammanhållen skolform som motsvarar den obligatoriska utbildningstiden. Den är 9-årig och kallas grundläggande utbildning (*perusopetus*). Finland presenterar därför inte sin utbildning som primär- respektive lägre sekundärutbildning. Den obligatoriska utbildningen erbjuds i skolor som kan ha årskurserna 1-9, 1-6 eller 7-9. Vissa 7-9-skolor har även gymnasieutbildning.

Elevernas/skolornas läroplaner utarbetas utifrån nationella, av utbildningsstyrelsen utarbetade läroplaner/kursplaner som anger generella mål och det centrala innehållet i de olika ämnena. Ämnena finns angivna i skollagen. Det finns också nationella föreskrifter om tidsfördelningen till ämnena, per vecka och årskurs. Liksom i flertalet av de granskade länderna anges i föreskrifterna vissa ämnesövergripande teman. Den gällande läroplanen är från 2004. Den har formulerats utifrån en övergripande

syn att lärandet är en individuell och gemensam process i byggandet av kunskaper och färdigheter. Lärandet omfattar, förutom kunskaper och färdigheter, även sätt att lära såväl som sätt att arbeta. Ämnena är modersmål, matematik, två ytterligare språk, biologi och geografi, fysik och kemi, hälsoutbildning (nytt), samhällskunskap och historia, religionskunskap, musik, bild, hantverk, idrott, hemkunskap, studie- vägledning, fritt val. Fritt valda ämnen minskar nu till förmån för modersmål, matematik, historia och samhällskunskap.

Då eleverna har fullföljt årskurserna och fått slutbetyg från grundskolan är de behöriga att fortsätta i högre sekundärutbildning som delas in i allmän utbildning eller yrkesutbildning. De kan välja vilken skola som helst i hela landet, hemkommunen är skyldig att ersätta i den mån inte staten svarar för kostnaderna. Det finns också möjlighet att gå ett 10:e år i grundskolan. Kommunen beslutar om grundskolan ska ha ett tionde år.

Tabell 6. Uppdelning i skilda studievägar

<i>Land</i>	<i>Ålder</i>	<i>Skolformer</i>
Finland	16 år	Efter läroplansreform 2004 är den grundläggande utbildningen 9 år med samma mål och innehåll för alla. Det finns möjlighet att börja lärlingsutbildning vid 15 år.
Frankrike	15/16 år	Sista årskursen i <i>le collège</i> är ett orienteringsår med viss specialisering. Därefter finns tre spår inom <i>lycée</i> : <i>voie générale</i> , <i>voie technologique</i> , <i>voie professionnelle</i> eller lärlingsutbildning.
Italien	14 år	Då pågående reformer genomförts kommer elever, inom ramen för den obligatoriska utbildningen, välja mellan 5-årigt <i>liceo</i> (studieförberedande) och 3-, 4- eller 5-årig yrkesutbildning.
Nederländerna	12 år	Lägre och högre sekundärutbildning väljs oftast som en helhet. Där ingår tre skolformer: VWO (studieförberedande), HAVO och VMBO (yrkesutbildning).
Polen	16 år	Efter reformer på senare år är det tidigare ”gymnasiet” numera en skola för alla upp till 16 år, därefter börjar specialiseringen. Vissa möjligheter finns till deltidstudier redan före 16 års ålder.
Spanien	14 år	De två sista åren i lägre sekundärutbildningen blir allt mer specialiserande med möjligheter att fördjupa sig mot teknik, naturvetenskap eller humaniora. Det finns också möjlighet att börja en yrkesförberedande (<i>initial</i>) yrkesutbildning/yrkesträning vid 15 års ålder.
Storbritannien	14/16 år	Efter <i>Key Stage 2</i> , vid 11 års ålder, kan elever välja <i>grammar schools</i> , studieriktade skolor men flertalet går i <i>comprehensive schools</i> , en integrerad skolform. Från 14 års ålder börjar eleverna specialisera sig mot en viss examen som eleverna når vid 16 års ålder. Det pågår också försök med arbetsplatsförlagt lärande för elever 14-16 år.
Skottland	14 år	De två första åren i sekundärutbildningen är en ”allmän utbildning”. De två följande åren ska det ingå specialiseringar med olika inriktning.
Tyskland	10 år	Eleverna går till olika skolor: <i>Gymnasium</i> , <i>Realschule</i> , <i>Hauptschule</i> , <i>Gesamtschule</i> , <i>Mittelschule</i> . Reformen pågår som leder till att primär- och lägre sekundärutbildning blir mer integrerade.
Österrike	10 år	Vid 10 års ålder sker en uppdelning av eleverna till endera av tre vägar: <i>Hauptschule</i> , <i>Allgemeinbildende höhere Schule</i> eller att fortsätta i <i>Volkschule</i> där eleverna kan gå en <i>Oberstufe</i> (ett extra år för att fullfölja den obligatoriska utbildningen)

5.4. Den högre sekundärutbildningen

I **Finland** fortsätter eleverna efter den lägre sekundärutbildningen (*perusopetus*/grundläggande utbildning) till

- 3-årig allmän gymnasieutbildning (54 % av ungdomarna) eller till
- grundläggande yrkesutbildning (38 %)

Återstående åtta procent av årskullarna går ett tionde år i grundskolan eller direkt till arbetsmarknaden.

Lukio/*Gymnasium*, ger behörighet till universitetsstudier, polytekniska studier och gymnasial yrkesutbildning. Urval bland sökande till gymnasium sker på grundskolebetygen. Huvudmän för de 467 skolorna är staten, kommunerna eller enskilda. Det pågår ett nationellt försök med ett virtuellt gymnasium med många inblandade intressenter. År 2005 fanns totalt ca 118 000 studerande i denna skolform. Utbildningen är indelad i kurser, var och en bestående av 38 lektioner. Regeringen beslutar vilka ämnen och kurser som ska ingå i utbildningen samt timplanen för kurserna. Utbildningsstyrelsen fastställer mål och innehåll i kursplanerna, de senaste är från år 2003. Eleverna studerar obligatoriska kurser (finska, moderna språk, matematik, biologi, geografi, fysik, kemi, religion, filosofi, psykologi, historia, socialkunskap, idrott, bild, hälsa, studievägledning) och ett urval avancerade kurser i samma ämnen.

Yrkesutbildning erbjuds i särskilda yrkesskolor. År 2005 påbörjade ca 60 000 elever studier i dessa skolor. De senaste reformerna har inneburit att skolorna blivit större (den största har 4 000 elever) och mer diversifierade och att ansvaret för att genomföra utbildningen förts från staten till kommunerna, kommunalförbund och privata organisationer eller stiftelser (38 %). En del yrkesutbildningsskolor samverkar med allmänna gymnasier i vissa ämnen.

Yrkesutbildningarna grupperas i sektorer: humaniora och undervisning, naturresurser och miljö, naturvetenskapliga, teknologi och transport, samhällsvetenskapliga, företag och administration, turism, livsmedel och hemekonomi, social och hälso-service, kultur. Även utbildning inom fritids-, dans och musikområdet räknas till yrkesutbildning. Studerande är i åldern 16-25 år. Anordnarna beslutar om tillträdeskrav och eventuella tillträdesprov men det finns i de flesta fall ett nationellt antagningssystem. Unga sökande och sökande utan yrkesutbildning har företräde. Även denna del av utbildningssystemet har nationella *core curricula* som skolorna konkretiserar i en egen läroplan och profil och i en individuell studieplan för varje elev. Utbildningsstyrelsen godkänner utbildning som avses leda till en formell kvalifikation, en särskild examen. Varje *core curriculum* och de krav som ställs för att nå en examen speglar arbetslivets krav på anställning. Respektive läroplan är utarbetad så att den motsvarar grundläggande yrkesfärdigheter för olika befattningar inom branschområdet samt mer specialiserad kompetens. Yrkesfärdigheterna definieras utifrån funktionella moduler i arbetslivet. Ambitionen är att gå från en läsårsindelad till en modulindelad, individuell studiegång.

Sedan år 2001 är yrkesutbildningen på högre sekundärnivå 3-årig och omfattar 120 poäng där en poäng motsvarar 40 timmars arbete för eleven. Av de 120 poängen utgör yrkesämnena och on-the-job träning 90 poäng, kärnämnen 20 poäng och fritt valda kurser 10 poäng. Kärnämnen är: modersmålet (finska/svenska), andra modersmålet (svenska/finska), främmande språk, matematik, samhällskunskap, företagande, arbetslivsorientering, fysik och kemi, idrott, hälsa och bild. De fritt valbara kurserna kan eleverna studera i den egna yrkesskolan eller i en annan skola.

I **Frankrike** finns tre typer av gymnasieutbildningar:

- *voie générale* som är 3-årig och leder till en allmän baccalauréat/studentexamen
- *voie technologique* som också är 3-årig och leder till en teknisk/teknologisk baccalauréat
- *voie professionnelle* som är 2-årig och har två huvudvägar: studievägar som leder till
 - en examen kallad *certificat d'aptitude professionnelle* (CAP), en examen som kan ha ungefär 250 olika inriktningar, inklusive t.ex. jordbruk,
 - en *brevet d'études professionnelles* (BEP) som i sin tur efter två års ytterligare studier leder till en *baccalauréat professionnel*, en yrkesstudentexamen som kan ca 50 olika inriktningar/specialiseringar.

Elever som går i det allmänna *lycée* har möjlighet att välja olika studievägar, *programmes*, de två sista åren med inriktning mot samhällsvetenskaplig/ekonomisk, litterär eller naturvetenskaplig. I de teknologiska *lycée* finns sju varianter. I båda finns kärnämnen franska, matematik, fysik, kemi, biologi, geografi, språk, historia, idrott. I de yrkesinriktade skolorna ingår både "allmän utbildning" (kärnämnen) och praktiska och teoretiska delar i yrkesämnena, inklusive företagsförlagda perioder. Slutbetygen/diplomen får eleverna efter att ha visat kunskaper och färdigheter motsvarande vad som bestämts av den statliga skoladministrationen (utbildningsministeriet och dess *académies*) tillsammans med den berörda sektorn inom näringslivet. De 2-åriga utbildningarna syftar till att göra eleverna redo för anställning.

I **Italien** har nya bestämmelser om högre sekundärutbildning börjat gälla från år 2005. Efter förberedelser börjar den genomföras i årskurs 1 från 2007/08. Den högre sekundärutbildningen utgör den andra cykeln av de skolformer som eleverna börjar i vid 14 års ålder och omfattar dels *Liceo*, dels *Istituto*, de senare kortare och mer yrkesutbildande.

- *Liceo* är 5-årigt (indelad i 2+2+1 år), där det sista året är en direkt förberedelse för universitetsstudier. *Liceo* har åtta huvudinriktningar (konst/estetisk, klassisk, ekonomisk, språklig, musik-, naturvetenskaplig, teknisk, humanistisk). *Liceo classico* och *liceo scientifico* är universitetsförberedande, till mål och innehåll liknande de samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga programmen i svensk gymnasieskola. Utbildning i *liceo artistico* är 4-årig med möjlighet till ett femte år (vilket kvalificerar för universitets-

/högskolestudier). Utbildningen har inriktningar som arkitektur, scenkonst, ”visuell konst”, skulptur.

- *Istituto d'arte* är något kortare utbildningar inriktade mot industriell tillverkning i olika material (keramik, textil, grafisk framställning etc.) och för olika arbetsuppgifter. Utbildningarna kan vara 3, 4 eller 5 år och leder till ett *Diploma*. Utbildningen måste omfatta både ”allmänna ämnen” (italienska, historia, samhällskunskap, konsthistoria, matematik och fysik, naturvetenskap, kemi, geografi) och konstnärliga ämnen. De ”allmänna ämnena” utgör i den första årskursen närmare 40 procent av hela utbildningen, därefter minskar andelen.
- Utbildningar inom *Istituto Tecnici* har specialiseringar som jordbruk, handel, turism, industri, sjöfart, flyg, socialtjänst. Utbildningen är på 2+ 3 år och innehåller förutom karaktärsämnen gemensamma kärnämnen: italienska, historia, geografi, språk, matematik, fysik, miljö/geografi, biologi, rättskunskap, idrott och religionskunskap. Det ingår mycket tillämpning/praktik i karaktärsämnena.
- Utbildningar inom *Istituto professionale* finns inom tre sektorer: jordbruk, industri och hantverk samt service. Dessa har ett stort antal specialiseringar inom området. Elever kan lämna utbildningen efter 3 år med en examen som kvalificerar dem för viss anställning, efter ytterligare två års studier är man berättigad att kallas *tecnici*. Även denna yrkesinriktade utbildning har gemensamma ämnen, förutom karaktärsämnena: italienska, historia, språk, rättskunskap, matematik och IT, naturkunskap, idrott, religionskunskap.

År 2004 hade de tekniska och yrkesinriktade gymnasieskolorna (*istituti*) i Italien mer än 1,5 milj. studerande, de universitetsförberedande gymnasieskolorna (*licei*) mindre än hälften så många studerande.

I **Nederländerna** är, som framgått ovan, sekundärutbildningen 3-parallellig. Eleverna går från 12 års ålder till skilda studievägar även om dessa ofta erbjuds inom en och samma skola.

De tre sista åren i *VWO (Voorbereidend Wetenschappelijk Onderwijs)*, den ”allmänna” skolform som förbereder för universitetsstudier, kallas *Gymnasium* och *Atheneum* (15-18 år). Alla studerar vissa gemensamma ämnen (holländska, engelska, franska, tyska, naturkunskap, historia och samhällskunskap, kultur och konst, idrott) som utgör ca 40 procent av all tid. Skolans/studieprogrammets specialisering (”skolans val”) utgör en nästan lika stor del och ca 20 procent är för eleverna valbara ämnen. *Atheneum*-studier omfattar latin och grekiska. Skolorna utformar en slutexamen som styr studievägarna. I Nederländerna på liknande sätt som i Storbritannien finns nationella mål för den obligatoriska utbildningen men i den högre sekundärutbildningen finns inga nationella program/studievägar utan skolorna bestämmer om mål och innehåll. Det finns nationella examensprov i de gemensamma ämnena som alla elever måste genomgå vilket i sin tur styr skolornas arbete.

Även *HAVO* (*Hoger Algemeen Voortgezet Onderwijs*) är en allmän högre sekundärutbildning men 2-årig (15-17 år), dvs. kortare än *VWO*. Den kvalificerar för postsekundär/högre yrkesutbildning. En del i all *HAVO*-utbildning är gemensam för alla eleverna: holländska, engelska, franska/tyska/spanska/ryska/italienska, naturkunskap, historia och samhällskunskap, kultur och konst, idrott, ca hälften av studietiden. En del är skolans utrymme för profilering och en del är elevens val.

Utbildningen inom *VMBO* (*Voorbereidend Middelbaar BeroepsOnderwijs*) är 4-årig (12-16 år) och har förutom ”allmänna ämnen” även yrkesinriktade inslag. 60 procent av eleverna i lägre sekundärskolan går i denna skolform. Vid den obligatoriska utbildningens slut, dvs. i 17-18 års ålder, kan eleverna gå vidare till *MBO* (*Middelbaar Beroeps Onderwijs*) som är en fast strukturerad yrkesutbildning både för ungdomar och vuxna, som kan leda till kvalifikationer på fyra nivåer. Utbildningen har både praktiska och teoretiska inslag och kan vara både skol- och arbetsplatsförlagd och även inkludera lärlingskontrakt. För att vara kvalificerande och räknas till det offentliga utbildningsväsendet måste kurser/utbildningar vara registrerade i ett centralt register över yrkeskurser (*CREBO*). År 2003 fanns 700 registrerade kurser. Anordnarna av kurser/utbildningar kan vara offentliga organ eller privata, även sådana som inte ges statsbidrag kan vara registrerade. Utbildningen erbjuds i regionala ”träningcentra”. Utbildningen hos varje anordnare styrs inte av nationella läro-/kursplaner utan av den yrkesexamen den ska leda till. Examen leder till ett avgångsbeleg/certifikat på en av fyra nivåer som ska ge förutsättningar att inneha en anställning på alltmer kvalificerad nivå:

- utbildning till ”assistentnivå”: 6-12 månader;
- grundläggande yrkesutbildning: 2-3 år
- ”professionell” yrkesutbildning: 2-4 år
- mellanchefsnivå: 3-4 år
- specialistutbildning: 1-2 år
- andra yrkeskurser: minst 15 veckor.

Det finns mer än 20 nationella organ som ansvarar för avgångsexamina. De är självständiga branschorganisationer styrda av arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer men också av nationella övergripande regler och en särskild lag (*Vuxenutbildnings- och yrkesutbildningslagen*).

I **Polen** omfattar den högre sekundärutbildningen åldersspannet mellan 16 och 19/20 år. För tillträde till de olika skolformerna finns detaljerade regler som skolorna själva beslutar om utifrån en övergripande bestämmelse om vad som ska räknas i merithänseende. Efter reformer 2002/03 finns flera olika skolformer där vissa äldre utbildningar kvarstår medan nya introduceras.

- 3-årig allmän utbildning (*liceum*) som leder till *Matura*-examen (studentexamen) och tillträde till högskolan

- 3-årig allmän och specialiserad (*liceum*) som också leder till *Matura*-examen och vidare till högskolan. Detta är en ny skolform som verkar vara en medelväg mellan den allmänna och den tekniska skolformen som fanns tidigare.
- 4-årig teknisk utbildning (*technikum*) som ger en yrkesinriktad utbildning men också leder till *Matura* och vidare till högskolan
- 2-3-åriga grundläggande utbildningar i yrkesskolor som ska leda till anställning eller till fortsatt utbildning exempelvis i *technikum*

Från och med 2004/05 finns vidare

- 2-årig kompletterande allmän högre sekundärskola för 18-20-åriga elever som lämnat 2/3-årig yrkesutbildning och vill gå vidare till *Matura*-examen och högskolestudier
- 3-årig kompletterande teknisk skola som också vänder sig till 18-20-åriga elever som lämnat den 2/3-åriga yrkesutbildningen och vill fortsätta till en *Matura* och vidare
- en skolform på 2,5 år som vänder sig till elever som redan har en högre sekundärutbildning och vill skaffa sig en yrkesexamen (ett diplom).

Det finns *core curricula* för alla typer av skolor, bestämda av ministeriet. Kursplaner är skrivna med följande rubriker: syfte, mål, innehåll, förväntat resultat (*expected achievements*). Ämnena är indelade i bas- och avancerade kurser. Ämnena i den allmänna utbildningen påminner om de svenska NV och SP-programmen. Av utbildningen i den 4-åriga *technikum* är totalt 50 av 129 timmar "karaktersämnen". Även i dessa utbildningar ska man läsa angivna teman (samma som i lägre sekundärutbildning). I de 2-åriga yrkesutbildningarna ägnas mer än hälften av studierna åt yrkesämnen. Kärnämnen är polska, främmande språk, historia och samhällskunskap, matematik, fysik och astronomi, geografi och miljökunskap, entreprenörskap, idrott, försvarskunskap.

I **Spanien** har den högre sekundärutbildningen två huvudvägar,

- den 2-åriga utbildning (elever 16-18 år) som kallas *Bachillerato*, där utbildningen i huvudsak förbereder för universitetsstudier men även för vidare specialiserande högskoleutbildningar,
- yrkesinriktad utbildning i yrkesskolor eller specialyrkesutbildningar.

Efter den senaste reformen har *Bachillerato* tre huvudinriktningar: konst, naturvetenskap och teknologi samt humaniora och samhällsvetenskaper. Det finns nationella läro- och kursplaner för de olika studievägarna, specificerade av de självständiga regionerna. Några ämnesområden måste täckas in: idrott, filosofi, historia, spanska, det regionala språket, moderna språk och religion. Det finns också nationella och regionala kriterier till hjälp vid bedömningen av kunskaperna. Utbildningarna avslutas med en formell examination (se avsnitt 6)

I och med genomförda reformer de senaste åren ska det finnas yrkesskolor med utbildningar på två nivåer: mellannivå och avancerad nivå. Den förra är öppen för 16-åringar och kräver avslutad lägre sekundärutbildning. Yrkesutbildningen finns i de skolor som erbjuder lägre eller högre sekundärutbildning, men utgör ofta en särskild del av dessa skolor. Det finns även inom yrkesutbildningen nationella läro- och kursplaner för olika yrkesprogram (*circlos formativos*) som ska leda till avsedda slutbetyg. Dessa hänför sig till ett 20-tal ”yrkesfamiljer”. I den nationella läroplanen anges även undervisningstid. Med ett slutbetyg från en yrkesutbildning på mellannivå har eleven rätt till titeln *técnico* i det aktuella yrket.

Elever kan välja att gå till konstnärliga specialskolor redan i 10-årsåldern men även efter avslutad lägre sekundärutbildning eller ännu senare. Det finns även skolor för språkutbildning och idrottsspecialisering. Inom dessa skolor finns krav på allmänna ämnen och en nationell reglering (utbildningsministeriet) som hänför utbildningen till mellannivå eller däröver.

Utbildning för 16-18-åringar eller äldre i **Storbritannien** erbjuds i *secondary schools* eller i *colleges*. För denna högre sekundärutbildning finns inga nationella studieprogram, program mål, läroplaner eller kursplaner som fastställts av utbildningsministeriet. Den läroplan som eleverna följer beror på vad de väljer för slutexamen och de kursplaner som utifrån målet att förbereda för en viss examen har utarbetats av en *awarding body*. De som anordnar utbildning (skolor och colleges) planerar och erbjuder således kurser avsedda att förbereda eleverna för bestämda examina på olika nivåer. Kurserna kan i sin tur leda till fortsatta studier eller till arbetslivet. Skolorna ansvarar inte för examina, det gör *awarding bodies*, särskilda ”prov- och kvalifikationsorgan” som i sin tur måste utarbeta mål, krav, kursplaner, prov m.m. utifrån nationella standards och ramverk (*The National Qualifications Framework*). Mål, kursplaner, prov och diplom, titlar och examensbetyg etc. godkänns och kontrolleras av den nationella myndigheten *The Qualifications and Curriculum Authority* (QCA) (se vidare avsnitt 6). Denna myndighet kvalitetssäkrar och godkänner även *awarding bodies*.

- *Academic courses* är för de 16-17-åringar som ämnar gå vidare till högre utbildning. De rekommenderas att studera upp till fem ämnen under det första året. Därefter fördjupar de sig ofta i tre ämnen. Skolor kan dessutom bestämma att vissa är kurser obligatoriska (studievägledning, idrott, religionskunskap, etc.). Alla kurser och delkurser bedöms och betygssätts enligt en skala A-E samt U för icke godkänt. Slutmålet är en examen kallad *General Certificate of Education, Advanced* eller *Advanced Subsidiary level* (GCE A-level/AS-level).
- *Vocational courses* har traditionellt erbjudits i *colleges* men blir alltmer tillgängliga i skolor. Examenssystemet och därmed kurs-/programutbudet håller på att reformeras. Tidigare fanns sk *General National Vocational Qualifications* (GNVQs) på tre nivåer (grundläggande, mellan- och avancerad nivå) inom varje ”bransch-” eller ”yrkesområde”. Utbildning för att klara den grundläggande yrkesexamen kunde påbörjas redan i 14-årsåldern. Reformarbetet

har lett till att nya examina införs. En *Advanced Vocational Certificate of Education* kräver att eleven har avslutat den obligatoriska utbildningen. En sådan examen ska leda till antingen anställning eller till fortsatta studier för kvalifikationer på en högre nivå. Yrkesutbildningarna sorteras inom utbildningsområden: konst och design, företagande, bygg, teknik/ingenjör, hälsa och omvårdnad, hotell/catering, informations- och kommunikationsteknologi, fritid och rekreation, tillverkning, media, utövande konst, detaljhandel och distribution, naturvetenskap, resa och turism.

I England finns det en uttalad ambition att minska skillnaderna mellan *academic courses* (förberedande för studier på tertiär nivå) och *vocational courses* (förberedande för arbete inom bestämd sektor/yrke). Ett arbete som drivs från utbildningsministeriet syftar till att öka möjligheterna för studerande att växla studieväg och att på olika sätt se till att studievägar blir jämbördiga i värde och status.

I **Skottland** räknas till den högre sekundärutbildningen den som erbjuds mellan 16-18 år (se avsnitt 5.3). Många ungdomar fortsätter de studieprogram de påbörjat tidigare för att nå en högre nivå i en examen, t.ex. högre eller avancerad nivå, både inom specifika yrkesområden och i ”akademiska” ämnen. Skolorna erbjuder kurser som leder till vissa examina på bestämda kvalifikationsnivåer (se avsnitt 6).

I **Tyskland** finns dels de tre sista åren, *Oberstufe*, i *Gymnasium*. För att få börja där krävs bestämda slutbetyg från lägre sekundärskolorna. Det första året är ett orienteringsår, därefter får eleverna välja allt mer specialiserande och fördjupande kurser (*Grundkurse* eller *Leistungskurse*). Ämnena finns inom tre huvudområden: språk, litteratur och konst; samhällsvetenskap; matematik, naturvetenskap och teknologi. Kurser inom alla dessa tre områden måste finnas med i avgångsbetyget och ingå i den avslutande *Abitur*-examen. Dessutom finns vissa obligatoriska ämnen som måste ingå i alla årskurser: religion och idrott, tyska, ett modernt språk och matematik.

Det finns också skolformer med mer yrkesinriktad, specialiserande utbildning.

- *Berufsfachschule* (yrkesfackskola) omfattar mellan ett och tre års fulltidsutbildning. För tillträde krävs slutbetyg från *Hauptschule* eller *Realschule*. Yrkesfackskolorna erbjuder kvalificerande kurser inom mycket breda områden: olika specialbefattningar i företag, befattningar som kräver språkkunskaper, hushålls-, socialt arbetsrelaterade uppgifter, arbeten och befattningar inom området hälsa/vård.
- *Fachoberschule* (fackskola), 2-årig utbildning som kräver slutbetyg från *Realschule*. Specialiserande och allmän, teoretisk och praktisk utbildning som förbereder för tillträde till *Fachhochschule* (yrkeshögskola) i huvudsak inom det tekniska området.
- *Fachgymnasium* (yrkesinfärgad *Gymnasium*-utbildning) ger oftast en yrkeskvalifikation på lägre eller mellannivå.

- *Fachschule* med 1-, 2- och 3-åriga utbildningar i mer än 150 specialområden inom jordbruk, design, teknologi, företag, omsorg etc. De leder till anställning på mellannivå, med självständiga arbetsuppgifter.

Dessutom finns yrkesutbildning inom det s k *Duales* systemet för 15/16- till 18/19-åringar (se avsnitt 5.5).

Det finns inte någon enhetlig nationell reglering för mål, innehåll och omfattning av dessa utbildningar utan det skiljer sig mellan delstater och skolor. Utbildningen innehåller oftast vissa allmänna ämnen (tyska, samhällskunskap, matematik, naturkunskap, ett främmande språk, idrott) samt karaktärsämnen som är både teoretiska och tillämpande.

Fler tyska ungdomar går i de yrkesinriktade skolorna än i *Gymnasium*.

Österrikes skolsystem har som framgått stora likheter med det tyska. Elever som redan vid 10 års ålder börjat i *Allgemeinbildende Höhere Schule* och senare valt en inriktning mot *Gymnasium*, *Realgymnasium* respektive *Wirtschaftskundliches Realgymnasium* fortsätter denna i fyra år (14-18 års ålder). Ungefär 20 procent av 16-åringarna befinner sig i en av de tre skolformerna i *Allgemeinbildende Höhere Schule*. Vid slutet av utbildningen avlägger eleverna en *Matura*-examen och får ett examensbetyg, *Reifeprüfungszeugnis*, som ger behörighet till universitetsstudier. I *Gymnasium* specialiseras studierna mot språk, i *Realgymnasium* mot matematik, naturvetenskap, miljö, i *Wirtschaftskundliches Realgymnasium* mot hem- och konsumentkunskap, geografi, ekonomi, miljö, psykologi, filosofi m.m.

Mer specialiserande utbildning mot yrken och direkt anställning erbjuds i ett antal skolformer. De ger yrkesutbildning på mellan- och högre nivå. Dessutom finns möjligheter till grundläggande yrkesutbildning i det s k duala systemet (se avsnitt 5.5). Dessa *Berufsbildende Schulen* utbildar för yrken och befattningar inom jord- och skogsbruk, industri och hantverk, handel, socialt arbete, omvårdnad, medicinskt-tekniska områden. Det finns kurser av olika längd men för att få en fullständig yrkesexamen krävs tre års studier. I examinationen ingår matematik, tyska, modernt språk, karaktärsämnen. Yrkesskolorna med utbildning på mellannivå har lägre tillträdeskrav än de som räknas till den högre sekundärnivån. De ger en dubbel kvalifikation, dvs. behörighet till en befattning i arbetslivet och att studera vidare i högskola/universitet. För att anses färdigutbildad i yrket krävs dock två års anställning. Ungefär en fjärdedel av 16-åringarna går i yrkesskolorna.

Till högre sekundärutbildning eller postsekundärutbildning räknas också skolor som utbildar icke undervisande personal i skolan (*Erzieher, Sozialpädagoge*) och utbildning för lärare i *Kindergarten*. Båda utbildningarna bygger på avslutad lägre sekundärutbildning. De är 5-åriga och avslutas med en examen och ett diplom. Utbildningen innehåller många allmänna ämnen men också specialiserande studier.

5.5. Lärlingsutbildning

I **Finland** kan alla yrkesexamina förvärfvas antingen i yrkesskolor eller genom lärlingsutbildning, på finska *läroavtalsutbildning*. Kring utbildningen finns omfattande

regelverk. Eleven måste vara minst 15 år och ska, som regel, ha avslutat sin grundskoleutbildning. Han/hon ska ha ett individuellt studieprogram som utgår från den nationella *core curriculum* och examenskraven inom det aktuella yrkesområdet. Lärlingsutbildning kan, med vissa undantag, således finnas enbart inom yrkesområden där det finns nationella riktlinjer för studierna.

Utbildningen läggs upp i funktionella moduler i förhållande till det yrke som utbildningen gäller. Arbetsplatsträningen ska utgöra 70-80 procent av utbildningstiden. Utbildningen ska ha både praktiska och teoretiska inslag. Teoretiska inslag förläggs till yrkesskolor. Lärlingen får två slutbetyg, ett som utfärdas enligt de krav som ställs på utbildning i yrkesskolan och ett som gäller den arbetsplatsförlagda delen.

Lärlingsutbildning formaliseras i ett anställningskontrakt mellan arbetsgivare och lärling efter det att den ansvariga utbildningsinstitutionen kommit överens med företaget om hur utbildningen ska gå till. Det finns nationella riktlinjer för vad som krävs av företaget för att få anställa lärlingar, bl.a. att det ska vara tillräckligt stort, ha tillräcklig produktion och utrustning etc. Personalen måste också vara tillräckligt kvalificerad i fråga om yrkesfärdigheter, utbildning och arbetserfarenhet, särskilt gäller det handledare.

I allmänhet skaffar en presumtiv lärling själv sin arbetsplats och engagerar företag och handledare men kontraktet görs upp mellan arbetsgivaren, en lokal utbildningsansvarig och lärlingen. Arbetsgivaren betalar lön för tiden på arbetsplatsen och eleven kan få bidrag för skoltiden. Staten svarar för alla dessa kostnader.

År 2005 fanns totalt över 51 000 lärlingskontrakt.

I **Frankrike** finns över 1 200 särskilda utbildningscentra som svarar för lärlingsutbildning. För att börja i en lärlingsutbildning måste man vara mellan 16 och 25 år, dvs. eleven har avslutat den obligatoriska utbildningen. Lärlingen och företaget har ett kontrakt på mellan 6 månader och 3 år, beroende på vilken examen han/hon vill nå. Utbildningen betraktas som delad mellan företaget och utbildningscentrat. Den senare utbildningen omfattar ett minimiantal undervisningstimmar, olika för de diplom utbildningen syftar till (de s k CAP eller BEP eller högre yrkeskvalifikation). Utbildningen i centrat syftar till att eleven ska nå kunskaper motsvarande de som elever i yrkesskolorna deltar i: franska, matematik, bild, idrott, samhälls- och arbetslivsorientering, karaktärsämne-teori. Lärlingsutbildningen kan leda till examina på alla nivåer inom den formella yrkesutbildningen, inom jordbruk, detaljhandel, byggnation, gatu-/väghållning, hotell/turism, fordonssektorn, el-sektorn, med flera. Ansvarig för den företagsförlagda delen ligger hos en handledare (*maitre d'apprentissage*). Lärlingen får lön från företaget under den arbetsplatsförlagda delen och även andra elevsociala förmåner som studerande.

I **Italien** finns, vid sidan om yrkesutbildningen i yrkesskolorna, även så kallad grundläggande yrkesträning. De regionala myndigheterna svarar för den. De yrkesutbildningscentra som svarar för genomförandet är fristående skolor som godkänns av och får bidrag från de regionala myndigheterna. Utbildningscentra svarar för

olika typer av yrkesutbildning, inte enbart lärlingsutbildning. Inom lärlingsutbildningen svarar utbildningscentra för kursplanerna. Lärlingen har en individuell utbildningsplan och ett anställningskontrakt med det företag där den arbetsplatsförlagda ”träningen” sker. Företaget ska utse en ansvarig handledare.

Denna, mer färdighetsinriktade yrkesutbildning har ingen direkt anknytning till den formella yrkesutbildningen på högre sekundärnivå. Regionerna har olika policy för att konstruera kurser, krav och omfattning m.m. Det finns dock vissa ansatser till nivåbestämningar och till att utbildning i utbildningscentra ska kunna valideras om lärlingen vill fortsätta till annan utbildning:

- lägsta nivån för ungdomar som redan från 15 års ålder avslutat utbildningen i den obligatoriska skolan. Lärlingskontraktet är på fyra år och ses inte som en egentlig yrkesutbildning.
- andra nivån där studerande mellan 18 och 29 år kan delta. Utbildningen ska pågå mellan två och sex år och innehålla formella utbildningsinslag.
- lärlingskontrakt för studerande mellan 18 och 29 år som ska leda till en formell yrkesexamen, ett diplom.

I **Nederländerna** ansvarar regionala utbildningscentra för lärlingsutbildning inom samma ramar som all kvalificerande yrkesutbildning, från den mest grundläggande nivån (se avsnitt 5.4).

I **Polen** finns en grundläggande yrkesutbildning som bedrivs både i skolor/utbildningsinstitutioner och i företag/på arbetsplatser. Den ska motsvara grundläggande yrkesutbildning, dvs. den som erbjuds i yrkesskolor på högre sekundärnivå och har två former.

- Den mest populära formen av växelvis yrkesutbildning enligt polsk modell grundas i ett kontrakt mellan ett företag och en ung person. Arbetsgivaren svarar för att organisera både de praktiska och de teoretiska delarna i utbildningen. Arbetsgivaren kan organisera den så att den sker antingen i arbetsgivarens företag eller t.ex. i ett utbildningscenter för vuxna, i en skolverkstad, i ett skollaboratorium eller t.ex. på en gård. Lärlingen har lön enligt nationella bestämmelser. Arbetsgivaren svarar för organisation och utbildning och kan få viss ersättning från staten för sina kostnader.
- Den andra formen är en skolbaserad utbildning där viss del av den praktiska ”träningen” kan ske i företag, i så fall med ett kontrakt mellan skolan och företaget. I detta fall är skolan ansvarig för hela utbildningen, eleven har elevstatus och inte lön.

Lärlingsutbildning i kategori 1 kan leda till en examen och diplom som lärling. På nästa kvalifikationsnivå kan personen nå ett diplom som mästare. Yrkesutbildning i yrkesskolor (kategori 2) avslutas med examina på olika nivåer, bland annat som ”skicklig yrkesarbetare”.

I **Spanien** räknas till grundläggande/initial yrkesutbildning dels den som finns inom det formella utbildningssystemet på högre sekundärnivå och viss konstnärlig specialutbildning. Dessutom finns arbetsplatsanknuten ”yrkesträning” inom s k social garanti-program för ungdomar 16-21 år som lämnat skolsystemet utan betyg. Dessa finns i särskilda centra. Dessa program ska innehålla baskunskaper i kärnämnen, yrkesspecifik praktik, yrkesrådgivning och andra aktiviteter som krävs beroende av individuella behov. Sådana program kan omfatta sex månader till ett år. Eleverna får ett betyg som visar vad som ingått i programmet. På senare år har dessa program ersatts av mer strukturerad utbildning som även 15-åringar ska ha tillträde till och som ska leda till en yrkeskvalifikation på inledande nivå.

Det finns även s k verkstadsskolor och hantverksskolor under arbetsmarknadsministeriet och motsvarande regionala myndigheter som vänder sig till arbets sökande.

Vidare finns det en motsvarighet till lärlingsutbildning, kallad utbildningskontrakt för ungdomar 16-21 år som inte har meriter för tillträde till formell yrkesutbildning eller till arbete. Kontraktet får omfatta sex månader till tre år. Själva genomförandet ligger på privata företag eller andra organ (t.ex. arbetsgivarorganisationer fackliga organisationer, privata företag) som godkänts av arbetsmarknads- eller utbildningsmyndigheter. Myndigheterna och utbildningsföretagen kommer överens om åtagandet utifrån vissa riktlinjer. Om lärlingarna inte fullföljt den obligatoriska utbildningen ska de delta i utbildning för att komplettera baskunskaperna. Det ska ingå både teori och praktik i karaktärsämnet. Målet ska vara att lärlingen får tillräckliga kunskaper och färdigheter för att klara vissa arbetsuppgifter på en arbetsplats. Utbildningsföretaget ordnar arbetsplats för den företagsförlagda delen. Arbetsgivaren på arbetsplatsen ska för sin del se till att lärlingen får den formella utbildningen i ämnen genom samarbete med skolor eller andra lämpliga centra etc. Utbildningen ska så långt möjligt knyta an till en formell yrkesutbildning. Handledaren på arbetsplatsen och det ackrediterade ”träningcentret” svarar för vägledning och bedömning samt betygssättning. ”Träningcentret” ska utfärda ett slutbetyg som visar på innehållet i utbildningen och lärlingens prestationer. Lärlingen får lön bestämd i kollektivavtal med viss angiven miniminivå. År 2002 fanns ca 125 000 lärlingskontrakt.

För **England** gäller en särskild lag från år 2 000 för all utbildning och ”träning” efter den obligatoriska nivån. Flera insatser ska leda till att fler har en längre utbildning och att yrkesutbildning ska få bättre status och bli mer attraktiv för unga. Ett *Learning and Skills Council* (LSC) har inrättats som har ansvaret för att det finns tillgång till utbildning för alla som är äldre än skolpliktsåldern. LSC arbetar via nätverk av lokala LCS. De ska förmå lokala arbetsgivare att erbjuda platser till yrkesutbildning och bidra ekonomiskt. De ska också tillsammans med de lokala arbetsgivarna definiera behov av yrkesfärdigheter och identifiera hur utbildningserbjudanden möter dessa kompetensbehov. Vidare finns ett ansvarigt organ (*Sector Skills Development Agency*) som ska ta fram vilka krav på arbetskraft som behöver identifieras och vidareutvecklas. Denna har i sin tur stött utvecklingen av *Sector Skills Councils* som leds av arbetsgivare och finns i hela Storbritannien. I dessa ingår också fackliga representanter och yrkes-/branschorgan som bl.a. ska utveckla s k moderna lär-

lingsutbildningar, nationella examens- och kravspecifikationer etc. för respektive bransch/ sektor som de representerar. Vidare finns en *Learning and Skills Development Agency* med ansvar för utveckling av policy och praktik inom yrkesutbildningsområdet. Ytterst är det *The Qualifications and Curriculum Authority* (QCA) som samordnar, upprätthåller och kontrollerar de standarder, examina och examinationer som de s k *awarding bodies* ansvarar för. QCA kvalitetssäkrar med andra ord ytterst all yrkesutbildning i relation till *The National Qualifications Framework*.

Redan 1995 inleddes en satsning på s k modern lärlingsutbildning avsedd att leda till yrkesexamen motsvarande nivå 3 av *National Vocational Qualifications*. Denna lärlingsutbildning är avsedd för 16-åringar eller ungdomar upp till 25 år. De flesta lärlingar har status som anställd, dvs. de har lön. Utbildningen/träningen läggs upp så att den motsvarar den som erbjuds i skolor. Utbildningar leder till examina inom 80 sektorer, t.ex. industri, byggnation, företagande, bank, IT, detaljhandel. Ett nationellt ramverk tas fram som ska reglera förhållandet mellan arbetsgivare och lärling. Inom ramen för satsningen *New Deal* görs insatser för arbetslösa 18-24-åringar som bl.a. kan innehålla utbildning. Både lärlingsutbildning och de utbildningssatser som görs inom *New Deal* genomförs via skolor, colleges, privata utbildningsföretag, branschinstitut eller ”vanliga” företag. Från år 2004 har alla unga med fem eller fler godkända betyg i ett *General Certificate of Education* rätt till lärlingsutbildning.

I **Tyskland** har det så kallade duala systemet, som är en form av grundläggande yrkesutbildning, stor omfattning. Två tredjedelar av dem som lämnar den obligatoriska utbildningen vid 15 års ålder fortsätter till ett sådant yrkesträningsprogram för att få yrkeskvalifikationer, som normalt omfattar tre år. Det kallas dualt eftersom lärandet sker på två ställen, på en arbetsplats och i en yrkesskola. För tillträde krävs fullföljd obligatorisk utbildning. Syftet är att ge en bred, grundläggande yrkesutbildning och de nödvändiga kunskaperna och färdigheterna som behövs för en anställning, i en tydligt strukturerad utbildning. De som klarar och avslutar en sådan utbildning ska kunna inneha en motsvarande befattning som kvalificerad anställd med arbetsuppgifter som kräver formell träning/utbildning. Det finns dock också i vissa regioner möjlighet att ta en 1-årig grundläggande yrkesutbildning som kan räknas som det första av de tre åren om man vill fortsätta. Den 1-åriga utbildningen finns inom 13 yrkesområden, t.ex. företag och administration, metallurgi/gruvteknik, elektriker/ingenjör, bygg/konstruktion, träteknik, textil och kläder, kemi, fysik och biologi, tryckeri.

Ansvar för denna utbildning delas i Tyskland mellan federationen, delstaterna, branschorganisationerna och dem som ansvarar för utbildningen. Utbildningsministeriet är övergripande ansvarigt för bestämmelserna (t.ex. *Berufsbildungsgesetz und Handwerksordnung*) och andra allmänna förutsättningar samt för att samordna delstaterna. Delstaternas ministerier ansvarar för den skolförlagda delen av utbildningen. De regionala branschorganisationerna och regionalt ansvariga myndigheter utfärdar och godkänner examinationer, ackrediterar företag och studieplatser och svarar för kvalitetssäkringen. Lärlingen har ett kontrakt med arbetsgivaren som definierar målen för ”yrkesträningen”, längden och omfattningen, hur mycket tid som ska ägnas åt momenten, ersättningen (lönen) och parternas åtaganden och skyldigheter.

Det senare innefattar t.ex. lärlingens plikt att lära både på arbetsplatsen och i skolan, och företagets skyldighet att ge möjlighet till lärande. Yrkesskolorna ska erbjuda eleverna utbildning både i allmänna ämnen och i yrkesämnen. Utbildningen i yrkesskolorna ska göra det möjligt för eleverna att klara kraven i den arbetsplatsförlagda delen. Där ska finnas inslag som ger dem förutsättningar att klara arbets- och samhällslivet som en helhet och att utveckla ett socialt och ekologiskt ansvar. Utbildning i allmänna ämnen (tyska, samhällskunskap, ekonomi, religion och idrott) ska utgöra en tredjedel av undervisningstiden. Eleverna ska ha minst 12 lektioner i yrkesskolan i veckan och minst en tredjedel av denna tid ska upptas av ämnen som tyska, samhällskunskap, ekonomi, religion och idrott.

Utbildningen på arbetsplatserna måste följa nationella standards som ska hindra att eleverna blir bundna till det företag där de utbildas. Standards utarbetas i samarbete med arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Den federala regeringen ansvarar för de bestämmelser som reglerar denna yrkesutbildning. Dessa ”nationella läroplaner” finns utarbetade för ca 350 erkända yrken och befattningar. Läroplanerna har formen av ramverk eller exempel på hur en kurs ska planeras, innehåll m.m. Läroplanerna utvecklas av ett särskilt institut (*Bundesinstitut für Berufsbildung*).

På senare år har den federala regeringen vidtagit särskilda åtgärder för att alla unga som önskar ska kunna få yrkesträning. I stället för arbetsplatsförlagd träning har denna delvis fått genomföras i särskilda verkstäder eller lärcentra på grund av brist på platser i företag.

Även i **Österrike** deltar en stor del av ungdomarna efter avslutad obligatorisk utbildning i grundläggande yrkesutbildning inom ett dualt system. För att börja i lärlingsutbildning ska man vara minst 15 år. Cirka 40 procent av ungdomar 15-19 år deltog år 2002. Ungefär 40 000 företag var då involverade. Utbildningen kan erbjudas för ca 250 branscher och arbetsuppgifter. Utbildningen/träningen kan ta två till fyra år och baseras på ett kontrakt. Lärlingen betraktas som elev och ska delta i utbildning i en yrkesskola på deltid men får lön från ”sin” arbetsgivare enligt kollektivavtal. Oftast omfattar utbildningen tre år och där ingår både allmänna och specialiserande ämnen (samhällskunskap, tyska, kommunikation, yrkesanknutet modernt språk, karaktärsämnen). Övergripande syftar yrkesskolans utbildning till att komplettera den träning som eleven ska få tillämpa och träna på arbetsplatsen. Lärlingsutbildningen avslutas med en examination inför en examenskommitté av relevanta intressenter. I diplommet ingår också betyg i de ämnen som yrkesskolan svarat för. Diplomen avser skilda kvalifikationsnivåer, bland de högre examina finns t.ex. *Werkmeister*.

Österrikiska staten svarar för kostnaderna för yrkesskolans utbildning. Det finns också vissa garantier från österrikiska industrin för finansieringen av arbetsplatsens kostnader.

5.6. Vuxenutbildning

Insatser för att höja utbildningsnivån hos vuxna medborgare som avslutat sina studier på en viss nivå sker inom ramen för de skol- och utbildningsformer som finns i respektive land. Kostnader svarar individerna själva, företag eller det allmänna för. I den mån det senare gäller kan kostnaderna ligga inom arbetsmarknads- eller utbildningsområdet. EU har också agerat och bidragit till vuxenutbildning via olika stödprogram. Ett exempel från Spanien visar hur man ofta presenterar vuxenutbildningen: syftet är att ge studerande förutsättningar att följa grundläggande utbildning som underlättar tillträde till olika utbildningsnivåer, nå en yrkeskvalifikation eller utveckla förmågan att delta i det sociala, kulturella, politiska och ekonomiska livet.

För att främja vuxenutbildning skapar länderna tydligare strukturer t.ex. genom kurs- och examenssystem med olika nivåer oavsett studerandes ålder och en organisation som bättre når ”alla” eller genom avtal och ekonomiska villkor som gör det möjligt för vuxna att vidareutbilda sig, i skolor, centra eller på arbetsplatser, helt eller delvis tillsammans med ungdomar. Till insatserna hör också att genom organiserad samverkan och forskning förnya utbildningarna. Exempel på detta finns i avsnitt 5.5.

5.7. Uppföljning, examination, betygssystem och examina

Om nivåbeskrivningarna av utbildningen ska fungera och vara transparenta och användbara måste de återfinnas i kunskaper och färdigheter som studerande uppnår. Uppföljning, examina, bedömning och examinationssystem är av många skäl viktiga både för de lärande och för ”avnämare”.

Finland

I ”förskoleundervisningen” uppmärksammas barnets utveckling och lärprocesserna mer än på uppnådda resultat, bedömningen sker kontinuerligt i interaktion barn-lärare och föräldrarna ges kontinuerlig feedback .

Uppföljningen av elevernas kunskaper under tiden i *perusopetus*/den grundläggande utbildningen har två syften. Ett syfte är att vägleda och motivera eleven och ge henne/honom en realistisk bild av det egna lärandet och på så sätt utveckla personligheten. Det andra syftet är att på sikt ge underlag för slutbetygen som ska ge meriter inför fortsatta studier. Slutbetygen måste vara nationellt likvärdiga och baseras på de mål och bedömningskriterier som angetts för utbildningen. Eleverna får en ”rapport” varje läsår. De första sju åren kan bedömningen/utvärderingen vara antingen verbal eller i siffror, senare måste den vara numerisk men kan kompletteras verbalt. Bedömningen och betygen omfattar både elevens uppförande, arbete, kunskaper, färdigheter och framsteg i de olika ämnena. Betyg ges enligt en skala 4-10 där 4 och lägre är icke godkända, 5 är godkända, 6 och 7 tillfredsställande, 8 goda, 9 mycket goda och 10 utmärkt goda/excellenta kunskaper och färdigheter. Uppförandebetyg sätts av klassläraren respektive av alla elevens lärare. Det är mycket

ovanligt att elever går om en årskurs. Övergång till högre årskurs och slutbetyget beslutas av rektor i samarbete med den aktuella lärargruppen.

I *gymnasium* bedöms och betygssätts alla kurser (75 stycken) av respektive lärare. Betygsskalan är samma som i grundskolan. Slutbetyget är en sammanställning av dessa betyg. Dessutom ska eleven delta i en studentexamen och får utifrån denna ett särskilt studentexamensbetyg. Kandidaterna kan genomföra studentexamensprov två gånger per år. Prov i det egna modersmålet (finska eller svenska) är obligatoriskt liksom ytterligare tre prov: svenska/finska, annat modernt språk, matematik, humaniora och naturvetenskap. Det är möjligt att pröva i fler ämnen. Provsvaren rättas först av läraren, sedan av den nationella Studentexamensnämnden (som också svarar för utarbetandet av proven) och bedöms enligt en särskild skala 0-7.

I yrkesutbildningen ges betyg enligt en 5-gradig skala där 5 är Utmärkt, 1 är Tillfredsställande. Lärarna (tillsammans med handledare) bedömer och sätter betyg. Från 2006 ska också ingå en demonstration av yrkesfärdigheten utifrån ett kompetensprov. Eleverna får ett avgångsbetyg då alla studier fullföljts som ingår i elevens studieplan, inklusive resultat på kompetensprovet.

I lärlingsutbildning är det arbetsgivaren respektive skolan som bedömer uppnådda kunskaper och färdigheter. Eleven får två slutbetyg: ett betyg för deltagande i ”yrkesträningen” och ett examensbevis, som är det egentliga beviset på att ha fullföljt och nått den avsedda yrkesfärdigheten. Detta examensbevis är jämförbart med det som elever får från yrkesutbildningsskolornas skolförlagda utbildning och ger samma meriter. Elever kan också få ett avgångsbetyg utan att delta i den kompetensbaserade examen.

Frankrike

Uppföljningen och utvärderingen/bedömningen av elevernas kunskaps- och sociala utveckling är mycket ”tät”. Eleverna betygssätts och får omdömen av lärarna kontinuerligt och ofta, genom hela utbildningssystemet. I den obligatoriska utbildningen skiljer skolorna mellan olika prov: de som är diagnostiska, som ges i början av ett läsår/en cykel som ska hjälpa lärare och elev att planera undervisningen, och de som är examensprov. Bedömningen baseras på både muntliga och skriftliga prestationer. Lärarna sätter betyg (*note*) på t.ex. hemläxor, uppsatser och presentationer under terminerna. Omdömena ges på en skala 1-20 och skrivs in i en kontaktbok som skickas till föräldrarna för underskrift. Omdömena ger underlag för terminsbetyg. De är i sin tur underlag för bedömningen i examen. För att betraktas som godkända resultat måste omdömena i genomsnitt vara mellan 10 och 20. Resultaten både från skriftliga slutprov och lärarens kontinuerliga bedömningar/betyg leder till ett slutbetyg från den obligatoriska skolan (*collège*). De ämnen som prövas i slutproven är franska, matematik och historia-geografi-samhällskunskap. Det är summativa prov. Ansvarig för examinationerna på en viss skola är en statlig inspektör i regionen. Varje elev har en ”huvudlärare” som, liksom studierådgivaren, träffar föräldrarna regelbundet.

Le baccalauréat, studentexamen, avslutar studierna i högre sekundärutbildning (*le lycée*). Den omfattar både skriftliga, muntliga och ”praktiska” prov. Det finns obligatoriska och valbara prov, de senare beroende av elevens studieinriktning. Det finns noggranna bestämmelser om vad som ska ingå i de olika studieinriktningarna och hur meriterna beräknas. Bedömningskalan är genomgående 0-20. Eleverna börjar genomgå proven redan i näst sista årskursen. De måste ha klarat skriftliga prov och ha ett medelbetyg på avklarade delar som är minst 10 för att gå upp i en slutexamination. Denna är muntlig och görs inför en ”jury”, dvs. externa examinatorer. Dessa är lärare i de olika skolor som ingår i akademien och föreslås som lämpliga för uppgiften. De utses av chefen vid akademien (*le recteur*). Kandidaterna (gymnasieeleverna) anmäler sig till examination vid den akademi som skolan tillhör. Betyg i denna examen är *assez bien* (ganska bra), *bien* (bra), *très bien* (mycket bra). Examen från den tekniska inriktningen inom *lycée* omfattar sju prov, fyra ”allmänna” ämnen och tre yrkesämnen.

För att erhålla ett *Certificat d'aptitude professionnelle* (CAP) eller ett *Brevet d'études professionnelles* (BEP), slutbetygen från yrkesutbildning på sekundärnivån, krävs att eleverna blir godkända i slutprov och/eller prov under utbildningens gång. Examen för CAP omfattar tre prov i allmänna ämnen (franska; historia-geografi; matematik-naturvetenskap) samt i tre eller fyra karaktärsämnen på studievägen. Examen för BEP omfattar högst åtta ämnen varav två eller tre yrkesämnen. Motsvarande gäller för lärlingar. Tid för examensproven beslutas av chefen vid *académie* men proven utarbetas mer decentraliserat än de för *baccalauréat*.

5.1.1 Italien

I förskoleverksamhet följer lärarna barnens utveckling genom observationer. Systematisk dokumentation i *portfolio* används också.

I primärskolan följs elevernas lärande och uppförande upp och bedöms periodiskt och årligen, bl.a. inför övergången mellan stadierna. Numera har eleven en portfolio där elevens framsteg och vilka mål han/hon uppnått framgår. Vid övergången från primärskolan till lägre sekundärskolan, dvs. efter 5 år, ges en sammanfattande bedömning, utan någon formell examen. Vid slutet av lägre sekundärutbildningen (14 års ålder) genomgår eleven en avslutande examen. Denna krävs för behörighet till högre sekundärutbildning.

I *Liceo* och *Istituto* får eleverna efter varje läsår betyg på en skala 1-10 där man måste ha 6 eller högre i alla ämnen för att anses godkänd och få fortsätta till nästa årskurs. Vid slutet av *Liceo* respektive *Istituto* genomgår eleven en nationell examen med två skriftliga prov utgivna av ministeriet, ett tredje skriftligt prov utarbetat av skolan och en muntlig examen. Examinatorsgruppen består av lärare på skolan med ordförande utsedd av den regionala statliga skolmyndigheten. Ordförande är en lärare från en annan gymnasieskola än den där examinationen genomförs. Det finns noggranna regler för hur betyg ska räknas och på vilka villkor man blir godkänd. Kandidaterna får ett diplom eller avgångsbetyg där det ingår både betyg från examen och skolans betyg. Examensgenomförandet granskas av en ny nationell myndighet.

med ansvar för uppföljning och utvärdering av utbildningssystemet (på engelska *National Institut for the Assessment of the Education System*). Yrkeskolor på högre sekundärnivå har ett liknande examinationssystem.

Då det gäller den grundläggande yrkesutbildning (inklusive lärlingsutbildning) som de regionala myndigheterna är ansvariga för, är dessa också ansvariga för examinationen. De studerande får ett avgångsbetyg som beskriver innehållet i utbildningen och elevens resultat. Det ska kunna ge vägledning då eleven söker kvalificera sig för en examen på bestämd kvalifikationsnivå. En prövning för ett sådant ”yrkesbevis” görs av en nämnd som av den regionala myndigheten fått behörighet att examinera och utfärda examensbevis/diplom. En lärling får också ett intyg av sin arbetsgivare.

Nederländerna

Eleverna i primärskolan får betyg under terminerna och vid slutet av läsåret i ”skolrapporter”. Betyg sätts på en 10-gradig skala där 1 är extremt svagt. I primärskolans sista år använder de flesta skolor nationella prov (även om de i princip inte är obligatoriska) som utvecklas av ett fristående institut, CITO. Eleven får också en form av slutbetyg som ger vägledning inför fortsatt utbildning, däremot finns inga formella tillträdeskrav vid övergången till sekundärutbildningarna.

I sekundärutbildningen gäller samma betygssystem. Läsårsbetygen ligger bl.a. till grund för beslut om eleven flyttas till högre årskurs. Utbildningsministeriet har formulerat mål att uppnå vid slutet av den obligatoriska utbildningen. Det finns också ett regelverk kring slutexaminationerna. Efter de fyra första åren i VMBO, den yrkesförberedande skolformen, finns två examinationer, en skolexamen som är ett slags projektarbete och en nationell examen med ett skriftligt prov och för vissa studievägar även ett praktiskt prov.

I de andra skolformerna på sekundärnivån, HAVO och VWO, väljer eleverna en av fyra ämneskombinationer: kultur och samhälle; ekonomi och samhälle; naturvetenskap och hälsa; naturvetenskap och teknologi. Eleverna genomgår examination efter 4 respektive 5 årskurser, dvs. vid 17 resp. 18 års ålder. Det ingår både nationella prov och en ”skolexamen”. Eleverna prövas både i gemensamma ämnen och i specialiseringens karaktärsämnen. Skolexamen görs inom ramen för en ”portfolio” och kan genomföras under längre tid. De nationella proven genomförs i sista årskursen. Betyg sätts på skala 1-10. Betyget 6 är godkänt, 10 är utmärkt. Eleverna kan få ett sammanfattande godkänt betyg på hela utbildningen även om de inte har godkänt i ett eller två ämnen, däremot inte om de i något ämne får 3 eller lägre. De som får tillfredsställande betyg får ett slutbetyg. Slutbetyg från HAVO kvalificerar eleverna för tillträde till högre yrkesutbildning eller till VWO, sista årskursen. Slutbetyg från VWO ger tillträde till universitetsutbildning eller till högre yrkesutbildning.

Alla yrkesutbildningar måste definieras av den institution som erbjuder utbildningen i fråga om mål, innehåll och examination. Nationella organ för yrkesutbildningen (*Kenniscentra Beroepsonderwijs Bedrijfsleven*) är övergripande ansvariga för mål, innehåll och krav i kurserna. Dessa organ är i huvudsak sammansatta av representanter

från företag och industri samt högskolor. Avgångsbetygen/diplomen relateras till bestämda yrkeskvalifikationer på fyra nivåer som innebär att en person kan utföra arbetsuppgifter ”med stöd/under överinseende”, ”med basfärdigheter”, ”självständigt”, ”oberoende och inom specialområdet”.

Inom högskole- och universitetsutbildning genomgår studerande ett propedeutiskt år som innebär att om inte resultaten är tillfredsställande råder man studerande att avsluta utbildningen. Den studerande informeras om kraven från början av studierna. Examinationerna inom varje kurs utformas och genomförs av särskilda examensnämnder för varje studieprogram. Examination sker också vid slutet av varje studieprogram som helhet (efter fyra år).

Polen

Lärare i förskoleverksamhet har ett allmänt ansvar för att observera barnen och på ett icke formellt sätt notera barnets utveckling.

I primärskolan ger lärarna betyg/omdömen successivt under terminen och vid termins- och läsårsslut. I primärskolan, årskurserna 1-3, ges beskrivande ”omdömen”. Från årskurs 4 ges betyg enligt skalan 1-6 där 6 är Utmärkt och 1 är Otillfredsställande. Betyg och bedömningskriterier ska vara öppna gentemot eleverna. Enskilda lärares termins- och läsårsbetyg måste godkännas av ”lärarrådet”. Eleverna får även uppförandebetyg på 6-gradig skala. Externa standardiserade prov har nyligen införts som ges vid slutet av primärskolan. Slutbetyget krävs för att eleven ska få tillträde till sekundärskolor.

I lägre sekundärskolan, *gimnazjum*, genomgår alla elever i slutet av år 3 nationella prov som prövar förmåga, färdighet och kunskaper inom humaniora och naturvetenskapliga ämnen. Resultaten på proven framgår av slutbetygen.

I högre sekundärutbildning gäller ungefär motsvarande regler. Man får gå om en årskurs om man inte har minst ”acceptabelt” (2 på 6-gradig skala) i alla ämnen. Lärarrådet beslutar om en elev måste gå om en årskurs. Då eleverna lämnar den allmänna (studieförberedande) gymnasieskolan (*liceum*) får de ett slutbetyg som visar på de resultat de uppnått utifrån skolans/lärarnas bedömningar i ämnena. Tidigare hade högskolorna inträdesprov men nu ersätts dessa av *Matura*-examen. Den finns i ny form från läsåret 2004/05 både i de allmänna och specialiserade gymnasieskolorna och i de tekniska gymnasierna. Den innehåller skriftliga prov som konstrueras och bedöms av åtta regionala examenskommittéer och muntliga prov som förbereds och bedöms av lärare.

Från 2004 införs successivt nya externa examina inom sekundärskolornas yrkesutbildningar. Examina omfattar även här två delar, en skriftlig och en praktisk. De organiseras av regionala examenskommittéer och gäller specifika yrkesområden. Examina styrs av definierade ”yrkesstandards” utgivna av utbildningsministeriet. Yrkesutbildning som definieras som skolbaserad lärlingsutbildning ska, på samma sätt som den som är skolförlagd, leda till en yrkesexamen och titeln ”skicklig arbetare” i det aktuella yrket. Som lärling med anställning i ett företag kan man också nå särskilda slutbetyg, diplom.

De flesta eftergymnasiala utbildningar har tillträdeskrav från en motsvarande gymnasial utbildning. Godkända eftergymnasiala utbildningar listas i ett särskilt klassifikationssystem (*Classification of Occupations and Vocational Education Specialities*) och har en bestämd struktur av examina med både teoretiska och praktiska moment. Även dessa examina håller på att göras om. De leder till olika ”diplom” och rätt till en viss titel.

Spanien

Uppföljningen i förskolorna av barnens utveckling görs på liknande sätt och med samma syfte som beskrivits från andra länder i urvalet.

Enligt de senaste reformerna ska eleverna under tiden i primärskolan och i sekundärskolan genomgå ett formativt, diagnostiskt test.

Betyg ges inte i primärskolan men lärarna bedömer om eleven ska fortsätta till nästa årskurs/cykel. Elever kan under vissa villkor få gå om en årskurs. Lärarna ska ge studievägledning inför nästa steg i utbildningen. Vid slutet av den obligatoriska utbildningen får eleverna ett avgångsbetyg med betyg i alla ämnen som sätts av lärarna. Det finns ingen formell, extern slutexamination.

Slutbetyget ger behörighet att fortsätta i högre sekundärutbildning och till yrkesutbildning på vad som betecknas som en mellannivå. Studierna i högre sekundärskolor ska leda till studentexamen (*Bachillerato*). Denna är noggrant reglerad och innebär att eleven prövas i alla ämnen och får omdömen på en skala 1-10 där 5 anses godkänt. En grupp lärare under ledning av en ”huvudlärare” är examinatore. Med denna examen, *Bachillerato*, är man behörig till högre utbildning. Spanien håller på att införa ett obligatoriskt, nationellt *Bachillerato*-prov.

Inom yrkesutbildningen i högre sekundärutbildning svarar lärarna för betygssättningen. Eleverna får betyg i ämnen eller i moduler då det gäller arbetsplatsförlagd utbildning. Skalan 1-10 gäller även här, där 5 är lägsta för godkänt resultat. I arbetsplatsförlagda moduler är betygen godkänt/ej godkänt.

Storbritannien

I **England** får eleverna vid sju års ålder göra uppgifter och skriftliga prov i engelska och matematik. Svaren rättas av läraren men under kontroll av det organ som utformar proven. Eleverna (i England och Wales) genomgår också prov i engelska, matematik och naturkunskap i slutet av *key stage 2* (11 års ålder). Proven rättas och betygssätts av en extern instans (de som utarbetar proven). Den skala som används vid betygssättningen kallas nationell ”*Curriculum 1-8 level scale*”. Där motsvarar nivå 2 vad som kan förväntas av 7-åringar, nivå 4 vad som kan förväntas av 11-åringar. Denna skala ska användas både vid rättningen av de obligatoriska externa proven och av lärarna i deras betygssättning. Det är dessa resultat som görs offentliga och kan publiceras t.ex. i tidningar för jämförelser av skolornas resultat. De ska användas av inspektionen och av skolorna själva i deras självvärdering. Eleverna får där emot inget slutbetyg efter primärutbildningen utan fortsätter direkt till sekundärskolan.

Vid slutet av *key stage 3* (14 år) ska alla elever genomföra prov i engelska/walesiska, matematik och naturkunskap. Dessutom ska lärarna bedöma elevernas kunskaper med stöd av kriterier som uttrycker nationella förväntade standards i alla övriga obligatoriska ämnen. Resultaten både på de nationella proven och lärarbedömningarna ska göras på den nationella 1-8-gradiga skalan där nivå 5 och 6 motsvarar vad som förväntas av 14-åringar.

Efter *key stage 4* genomgår de flesta elever examinationer för att nå ett ”*General Certificate of Secondary Education (GCSE)* i ett antal ämnen, inklusive i yrkesämnen om eleven valt en sådan inriktning. Betyget i varje ämne sätts på en 8-gradig skala.

I högre sekundärutbildning väljer eleverna ämnen och kurser utifrån vilka ämnesbetyg de vill ha i sitt diplom/avgångsbetyg vid slutet av utbildningen. De som anordnar utbildning (skolor och colleges) sätter samma kurser som ska leda till vissa examina. Dessa leder i sin tur till fortsatta studier eller till arbetslivet. Skolorna ansvarar inte för examina, det gör s k *awarding bodies*, särskilda ”prov- och kvalifikationsorgan” som i sin tur måste utarbeta mål, krav, kursplaner, prov m.m. utifrån nationella standards och ramverk (*The National Qualifications Framework, General National Vocational Qualifications, The Advanced Vocational Certificate of Education, m.fl.*). *Awarding bodies* och de kursplaner, prov och *qualifications* (diplom, titel, examensbetyg etc.) som utbildningsanordnarna utarbetar godkänns och kontrolleras av den nationella myndigheten *The Qualifications and Curriculum Authority (QCA)*. Examinationen för att få ett diplom/en examen är både intern och extern, dvs. lärarna respektive en *awarding body* svarar för den.

I **Skottland** utgår lärare i sina bedömningar av beskrivningar/kriterier på vad eleverna ska nå i fråga om kunskaper och färdigheter (*attainments*). Dessa har utformats så att de ska motsvara vad majoriteten av eleverna når vid fyra åldrar mellan 5 och 14 år. Bedömningssystemet vidareutvecklas för närvarande att omfatta 3-14 åringarna. Förutom dessa *guidelines* finns också nationella provmaterial i engelska och matematik som är uppbyggda så att då en lärare anser att en elev nått en viss kunskapsnivå, får han/hon göra ett prov som motsvarar den nivån (en sorts provbank). Föräldrarna får en rapport som anger vilka kunskaps- och färdighetsnivåer eleven klara av.

Vid 16 års ålder genomgår eleverna en examen, *the Scottish Qualifications Certificate*, som en särskild myndighet (*The Scottish Qualifications Authority*), inte skolan, svarar för. Även i Skottland pågår översyner av systemet med kvalifikationer. Det skotska övergripande ramverket (*The Scottish Credit and Qualifications Framework, SCQF*) kommer att omfatta all utbildning oavsett om den erbjuds inom universitet, högskolor eller skolor och nivåer från nybörjar- till doktorsnivå.

Tyskland

Uppföljningen av elevernas kunskapsutveckling är noggrann. I bedöms den ”formellt” i rapporter både under och vid slutet av läsåren. De två första åren i *Grundschule* får eleverna beskrivande omdömen där styrkor och svagheter framgår. Från årskurs 3 (ibland tidigare, beroende på delstat) får eleverna slutbetyg enligt en be-

tygsskala 1 till 6, där 1 är *Sehr gut*, 5 och 6 är ”bristfälligt” respektive ”otillräckligt”. Från årskurs 2 kan eleverna tvingas gå om en årskurs om de inte når minimikraven. Elevernas skolgång beslutas av föräldrarna, skolan eller en överordnad myndighet beroende på delstatens bestämmelser.

I sekundärutbildningen får eleverna betyg mitt under och vid slutet av läsåret. I alla *Länder* kan eleverna få ut ett slutbetyg, *Hauptschulabschluss*, efter 9 års skolgång, förutsatt att de nått godkänt i alla ämnen. Det pågår för närvarande ett arbete med att standardisera kravnivåerna i alla *Länder* för detta slutbetyg. Slutbetyget används främst för övergång till yrkesutbildning i *Duales* systemet. Man kan också få ett slutbetyg efter år 10, *Mittlere Schulabschluss*. Det kallas oftast *Realschulabschluss*. Eleven ska även i detta fall ha godkänt (1-4 på den 6-gradiga skalan) i alla ämnen. Det ger meriter för att fortsätta i utbildningssystemets *Berufsfachschulen*, *Fachoberschulen* eller till yrkesutbildning inom *Duales* systemet.

Elever som gått *Gymnasium* eller *Gesamtschulen* och har godkänt i alla ämnen som krävs vid slutet av skolår 10 (16 års ålder) är behöriga att gå vidare i *Oberstufe*.

I *Gymnasium* ges betyg enligt en poängskala som motsvarar den 6-gradiga i andra skolformer. Eleverna får ett slutbetyg med betyg i de kurser och ämnen som ingått i studierna enligt den 6-gradiga skalan genom en sorts medelvärdesberäkning. Dessutom prövas eleverna i en studentexamen (*Abitur*), och får ett *Zeugnis der Allgemeinen Hochschulreife* som ger tillträde till högre utbildning. Proven i *Abitur-examen* relateras till studieinriktningen. Eleven prövas i minst fyra ämnen och det ingår både muntliga och skriftliga prov. Betygsskalan innehåller även i detta fall sex steg.

Elever som avgår från *Berufsfachschulen* och *Fachoberschule* (som alltså båda är utbildning på övre sekundärnivån) genomgår en slutexamination som gör dem berättigade att titulera sig t.ex. *Staatlich Geprüfter technischer Assistent*. Efter *Berufliche Gymnasium*/*Fachgymnasium* är man behörig att fortsätta i högskolor.

Elever som genomgår utbildning inom det ”duala” systemet (yrkesutbildning i företag och skola i kombination) avslutar med en examination som anordnas av de myndigheter som ansvarar för denna utbildning. En examenskommitté bestående av representanter från branschen inom det specifika yrkesområdet (*chambers of industry, of liberal professions, etc.*, motsvaras av yrkesbranschens råd eller nämnder i svensk kontext), anställda och arbetsgivare, samt lärare i yrkesskolan svarar för prövningen som har både en ”praktisk” del och en ”teoretisk”, skriftlig. Slutbetyget kallas ”fackarbetarbrev” (*Facharbeiterbrief*). Yrkesskolan utfärdar också ett slutbetyg med betyg i de ämnen som ingått i skolans utbildning.

Österrike

Bedömning/utvärdering av elevernas lärande görs kontinuerligt. Lärare sätter betyg på en 5-gradig skala i alla ämnena (1=*Sehr gut*, mycket god prestation). Eleverna får årskursbetyg från årskurs 1 och vid slutet av primärskolan ett slutbetyg. Elever som inte når godkänt i något ämne måste antingen pröva och nå godkänt resultat eller gå om årskursen. Lärare och föräldrar kommer överens om betyget eventuellt ska kombineras med en mer utförlig beskrivning av vad eleven uppnått. Vid slutet av

primärskolan (då eleverna är ca 10 år) informerar skolan föräldrarna om barnets möjligheter till fortsatt utbildning, utifrån intressen och uppnådda kunskaper. Mot-svarande gäller för de följande årskurserna. Vid slutet av den lägre sekundärutbildningen får eleverna (14-åringar) ett slutbetyg som meriterar dem för vidare studier eller arbete.

Vid slutet av högre, studieförberedande sekundärutbildning prövas eleverna i en examen (*Matura*). Examensbeviset (*Reifprüfungszeugnis*) ger behörighet till universitetsstudier. Examen omfattar sju skriftliga och/eller muntliga prov i minst fyra ämnen. Provet kan bytas ut mot ett examensarbete i ett av ämnena.

Behörighet till studier i högskoleutbildning ger även examen från tekniska gymnasieskolor och yrkesskolor på mellan- och högre sekundärnivå. En yrkesexamen på mellannivå består av fyra delar: matematik, tyska, modernt språk och karaktärsämnesområdet. Vissa examina från yrkesutbildning på högre sekundärnivå kräver tre års arbetserfarenhet för att leda till det avsedda diplommet eller titeln (t.ex. *ingenieur*).

Sammanfattningsvis visar genomgången att

- eleverna i de flesta länderna får betyg enligt nationellt fastställt skala redan från de allra första åren i primärskolan (Frankrike, Italien, Nederländerna och Österrike från åk 1, Storbritannien från åk 2, Tyskland från åk 3, Polen från åk 4), endast i Spanien och i Finland ges betyg först från de senare åren i den obligatoriska utbildningen,
- betygsskalan varierar men har minst sex steg (0-20 i Frankrike, 1-5 i Österrike),
- betyg ges i den högre sekundärutbildningen, oavsett om det är en studieförberedande eller en yrkesförberedande, i alla de ämnen som ingår i studievägen eller den examen som eleven siktar mot. Som regel gäller samma betygsskala som i den obligatoriska utbildningen,
- i samtliga tio länder genomgår eleverna en tydligt nationellt reglerad och formaliserad slutexamen från en högre sekundärutbildning, oavsett det är en yrkesutbildning eller en utbildning som ”endast” förbereder för fortsatta, högre studier. Oftast ingår i examen nationellt utgivna eller sanktionerade skriftliga prov. Resultaten från examen framgår i ett slutbetyg, separat från de betyg som sätts av elevens lärare, man skiljer alltså på extern och intern bedömning. I yrkesexamina är branscher engagerade. Det ingår oftast både skriftliga och muntliga delar i prövningen, i yrkesutbildning någon form av ”demonstration” av färdigheter. Lärlingsutbildning leder till samma betyg och examina som övrig yrkesutbildning.

5.8. Lärarnas utbildning och examina

Utbildning till lärare i de formella utbildningssystemen erbjuds på högskole-/universitetsnivå. Undantag är personal i förskoleverksamhet och till viss del i yrkesutbildning som betecknas som ”inledande”. Även privatskolor kan i några av

länderna ha lärare med avvikande krav på lärarnas utbildning. Lärarna i förskolan har en längre och mer specialiserad lärarutbildning om förskolan betraktas som en del av utbildningssystemet. I flera länder är utbildningen densamma för förskollärare och klasslärare i primärskolan. Om den inte anses vara en del i utbildningssystemet räcker det med utbildning på sekundär nivå (yrkesutbildning på gymnasienivå) som kvalificerar för arbete med de minsta barnen (Nederländerna, Storbritannien, Tyskland, Österrike).

Blivande lärares specialisering mot undervisningsämnen varierar i djup och omfattning mer än den pedagogisk-didaktiska. Den senare tar oftast ett år och studierna ligger vid en högskola (ibland kallad akademi). Den totala studietiden för att bli lärare är mellan tre och fem år. Ämnesspecialiseringen får de studerande vid universitet eller andra högskolor än lärarhögskolor. Längst utbildning har lärare i skolor som förbereder eleverna för universitetsstudier (i Tyskland *Oberstufe* i *Gymnasium*, i Frankrike *lycée* etc.).

I de länder där flertalet lärare är statsanställda (Frankrike, Italien, Polen, Tyskland, Österrike) finns en reglerad process inför anställning.

I **Frankrike** omfattar studierna först tre eller fyra års ämnesstudier, därefter studier under ett förberedande år, en tillträdesexamen vid en lärarhögskola, därefter ett års studier med både teoretiska och praktiska delar. Därefter anställs man av en *académie* med placering vid viss skola. Om en lärare sedan vill byta till en annan skola får han/hon ansöka om det hos den egna *académien*. Omplaceringen sköts av inspektörerna.

I **Tyskland** är lärarutbildningen för alla typer av lärarkarriärer organiserad i två faser, vardera med en avslutande examination.

1. En utbildning vid universitet, musik- eller konsthögskola eller särskild lärarhögskola med inriktning mot undervisningsyrket.
2. En pedagogisk-praktisk tjänstgöring vid lärarutbildningsskolor eller träningsskolor (*Vorbereitungsdienst*).
3. En första examen (*Erste Staatsprüfung*).
4. En förberedande tjänst på två år där läraren har kontakt med lärarutbildningen men också både själv undervisar och får observera andras undervisning.
5. En andra examen som ger rätt till en tjänst som lärare.

För att bli lärare i sekundärutbildningen krävs 7-9 terminers studier i två ämnen samt i pedagogik och didaktik. För att bli lärare i *Gymnasium* krävs nio terminers studier i undervisningsämnena samt i didaktik.

Lärare i yrkestestetiska och tillämpade ämnen inom yrkesutbildning motsvarande *Gymnasium*, dvs. *Berufsfachschule*, *Fachoberschule* och *Berufsoberschule*, ska, för att nå den *Erste Staatsprüfung*, gå en 9 terminers utbildning där det bl.a. ingår yrkesträning under 12 månader och teoriinriktade studier inom yrkesområdet samt studier i peda-

gogik och didaktik inom det specifika området. Lärare i yrkesskolor ska enligt lag ha yrkesområdets specifika kunskaper såväl som didaktiska kunskaper och förmågor. Handledare måste visa att de är yrkesmässigt och pedagogiskt lämpliga i en lämplighetsprövning. Denna prövning har utformats nationellt. Prövningen sker inför examinationskommittéer med representanter för myndigheter som ansvarar för utbildningen.

5.9. Postsekundär och tertiär utbildning

Då det gäller utbildningarna som bygger på högre sekundärutbildning är det ganska svårt att urskilja gemensamma strukturer i de tio länderna. Arbetet inom EU för att få enhetliga examina och utbildningsnivåer i utbildningarna på tertiär nivå har kommit olika långt. I några länder används de avsedda begreppen (kandidat, master, licentiat och doktor) och kurser/program har anpassats därefter, i andra verkar arbetet ännu inte ha satt några spår. Kvalitets- och nivåskillnaderna mellan vad som med svensk terminologi kan betecknas som påbyggnads-, högskole- respektive universitetsutbildning är långt ifrån densamma i länderna. Universitet såväl som högskolor, akademier, institut och fackskolor erbjuder yrkesutbildning med liknande tillträdeskrav, på samma nivåer och med likvärdig kvalitet. De svarar för utbildning med högre eller lägre prestige och meritvärde i examina.

Utbildning på tertiär nivå i **Tyskland** omfattar universitet, högskolor och yrkesakademier. Alla är yrkesutbildande med olika lång studietid. Studierna indelas oftast i ett första stadium (*Grundstudium*) som avslutas med en ”mellanexamen” och ett andra stadium (*Hauptstudium*) som leder till den slutliga examen. Denna finns på olika nivåer: *Diplomprüfung* och *Magisterprüfung* samt, för vissa utbildningar, *Promotion* (till doktorsgraden). Systemet med kandidat- och magistergrader håller på att genomföras. Inom yrkesakademierna arbetar man och studerar på deltid. Studierna leder till examination och diplom- eller kandidatexamen. Till yrkeshögskolorna hör *Pädagogische Hochschulen* med utbildning för lärare i primär- och vissa lägre sekundärskolor. Övriga yrkeshögskolor (*Fachhochschulen*) har specialiserande utbildning inom områden som ingenjör, företagsekonom, socialvetenskap, informationsvetenskap. Dessa utbildningar är 4-åriga, innehåller praktik och leder till en Diplom-examen. Även i **Österrike** finns både universitet och yrkeshögskolor. De senare har en vetenskaplig bas men en praktisk inriktning. Därtill finns ett antal högskolor som inte räknas till vare sig universitet eller yrkeshögskolor men som kräver avslutade studier i högre sekundärutbildning. Hit hör lärarhögskolor med olika inriktningar, utbildning för medicinsk-teknisk personal, utbildning för tekniskt inriktade arbetsuppgifter eller inom handel/administration.

I **Nederländerna** finns en klar uppdelning på högre yrkesutbildning (HBO) och universitetsutbildning. Den förra erbjuds av *hogeschulen* (högskolor), kräver slutbetyg från HAVO eller VWO och omfattar 240 poäng motsvarande 4 års studier. Det första året är propedeutiskt. Sådan utbildning erbjuds inom sju områden: utbildning, ekonomi, beteendevetenskapliga/sociala, språk och kultur, ingenjör/teknologi, jordbruk och miljö, hälsovård/omvårdnad. Kraven på tidigare studi-

er är något lägre än de som gäller universitetsutbildningar. Inom högskoleutbildning finns även försök med att kombinera studier med anställning.

Även universitetsutbildningar omfattar 240 poäng och fyra års studier. Inom programmen finns vissa möjligheter att profilera utbildningen. Även i universitetsutbildningen finns ett propedeutiskt år med en examination som kandidaten måste klara för att gå vidare. Utbildning som leder till ett specifikt yrke (läkare, tandläkare, arkitekt m.fl.) måste innehålla praktik. Studierna leder till en kandidat- eller magisterexamen.

Även i **Finland** finns utbildning på tertiär nivå kallade yrkeshögskolor. Dessa har antingen kommuner eller företag som huvudmän men finansieras gemensamt av staten och kommunerna. För tillträde krävs antingen en yrkesexamen från sekundär nivå eller en studentexamen. Utbildningen leder till en yrkeshögskoleexamen. Studierna tar 3,5 – 4,5 år. Utbildningen läggs upp tillsammans med representanter för affärs- och arbetslivet och godkänns av utbildningsministeriet. I utbildningen ingår både teoretiska studier och praktik för att utveckla yrkesfärdigheterna. Tillämpad forskning kan förekomma. Utbildningar erbjuds inom ungefär samma områden som yrkesutbildning på sekundär nivå (naturresurser och miljö; teknologi, kommunikation och transport; sociala sektorn, företag och administration; turism, hushållsnära tjänster; naturvetenskapliga området; kultur; socialtjänst, hälsa och sport; humaniora och utbildning). I Finland finns också 20 universitet varav hälften räknas som specialiserade (musik, konst, teater, ekonomi, teknologi). För tillträde krävs studentexamen, examen från en teknisk skola eller annan yrkesutbildning på sekundärnivå. Examina benämns kandidat-, master's, licenciat- och doktorsexamen.

För tillträde till utbildningar i högskolor, akademier och universitet i **Polen** krävs *matura*-examen. Utbildningen leder till *licencjat*- eller *inżynier*- eller, då det gäller grundutbildning vid universitet, kandidatexamen och tar 3 eller 4 år. Andra utbildningar tar 4,5 – 6 år. Studie- och läroplaner, kvalifikationskrav m.m. beslutas av varje högskola. Tre organ är särskilt ansvariga för kvalitetssäkringen: en "ackrediteringskommission", ett råd för högre utbildning och en rektorskonferens.

Förutom statliga universitet finns i **Frankrike** även många privata universitet. Till de senare räknas *les grandes écoles*, prestigeskolor till vilka det bl.a. krävs särskilda förberedande studier och goda resultat på tillträdesprov. Vissa skolor på högre sekundärnivå erbjuder sådan förberedande utbildning. Examina håller på att anpassas till kandidat-, magister, doktorsnivåerna. Till universiteten finns även knutna t.ex. tekniska institut och yrkesinstitut som är yrkeshögskolor och som leder till bestämda diplom och kvalifikationer. Även i **Italien** finns det både statliga och privata universitet. Strukturen för kurser och examina reformeras från år 2002. Utbildningarna leder till *laurea*-examen efter 3 år, magisterexamen efter ytterligare ett års studier eller doktorsexamen efter tre års studier. Det finns även en stor mängd andra postsekundära skolor, t.ex. tekniska, *Istruzione Tecnica Superiore*, eller inom en mängd andra områden till vilka det krävs en examen på högre sekundärnivå. I **Spanien** ingår på tertiär nivå utbildningar som erbjuds av offentliga eller privata utbildnings-

anordnare betecknade som universitet, högskolor eller specialutbildningar på en mängd områden, alla med krav på utbildning motsvarande högre sekundärutbildning. Det finns mer än 1 200 universitet, ”universitetsskolor” eller motsvarande. För tillträde till universitet krävs förutom examen (*Bachillerato*) från högre sekundärutbildning även en tillträdesexamen som administreras centralt/nationellt. Universitetsutbildning indelas i tre cykler, den första kräver tre års studier (180-270 poäng), nästa cykel omfattar två år (60 poäng).

Enligt en lag från 1988 definieras i **Storbritannien** högre utbildning: en kurs med högre standard/krav än dem som leder till *General Certificate of Education Advanced Level* eller *Business and Technology Education Council National Diploma or Certification*. En lag från 1992 gav en enhetligare och tydligare legal ram för högre utbildning. Många tidigare yrkeshögskolor fick universitetsstatus. Därtill finns numera högskolor som benämns *colleges of higher education* och *university colleges*. Examensnivåerna har varit *honours degrees* där bl.a. ingår kandidatexamen, och *postgraduate qualifications* där bl.a. magisterexamen ingått. Från år 2004 finns ett nytt ramverk för all universitets- och högskoleutbildning och de examina den leder till (*higher education qualifications*) med fem nivåer: *certificate*, *intermediate*, *honours*, *masters* och *doctoral*.

6 *Public good* och *private good* - utbildning som samhäll- lelig och personlig nytta

6.1. Utbildning som del av barns välfärd

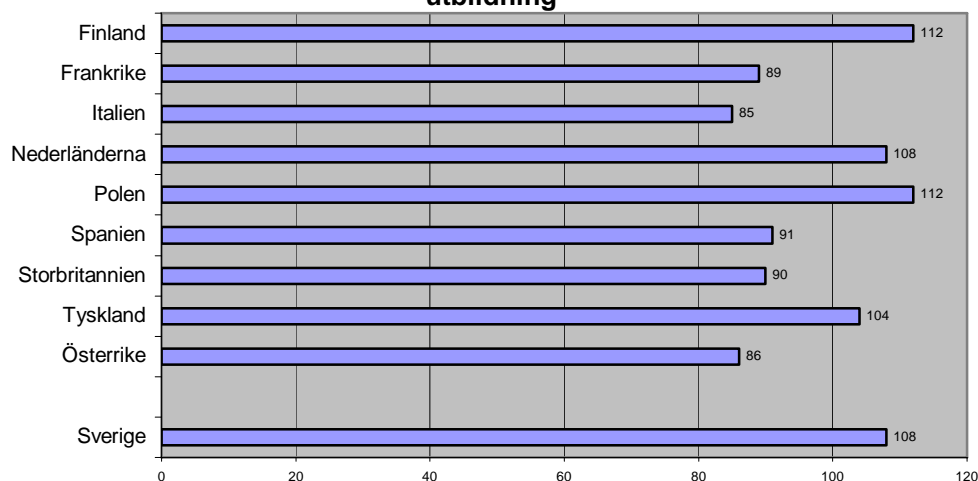
FN-organet UNICEF har sammanställt statistik från olika befintliga källor och utvecklat ett antal mått för att visa barns villkor i 21 rika länder¹². Måtten avses spegla sex olika områden av betydelse för barns välfärd: materiellt välbefinnande, hälsa och säkerhet, välfärd i fråga om utbildning, familj och kamratrelationer, normer och risktagande samt upplevt välbefinnande. Enligt alla sammanvägda mått har barn i de nordiska länderna de bästa villkoren av alla 21 undersökta länder. Välbefinnandet bland barn i Nederländerna är dock bäst av alla, följt av barn i Sverige. Förutom i övriga nordiska länder är förhållandena i Spanien bland de bästa medan Storbritannien, Österrike och Frankrike (och t.ex. USA) har bland de lägsta värdena, totalt i alla dimensionerna.

Då det gäller välfärd i fråga om utbildning (*educational well-being*) är underlaget dels resultat från OECD-undersökningen PISA 2003 där 15-åringars förmågor i läsning, matematik och naturkunskap undersöktes, dels nationell statistik över 15-19-åringarnas deltagande i utbildning och i arbete, dels en OECD undersökning från år 2000. Resultat på flera undersökta variabler har successivt vägts samman till enhetliga mått.

UNICEF har valt PISA-resultaten därför att de visar ”hur väl utbildningssystemen förbereder ungdomarna för ett livslångt lärande och att spela en konstruktiv roll som medborgare i samhället”. Hur många som deltar i utbildning över grundnivån har valts därför att ”mer avancerade färdigheter är mer och mer nödvändiga för att klara arbetsmarknadernas alltmer skiftande krav”. Vidare är möjligheterna att gå från utbildning till arbetsmarknad viktig för ungdomars möjligheter till egen försörjning. Ungdomarnas egna förväntningar att få arbete som kräver yrkesskicklighet visar på deras framtidstro, lyder UNICEF:s motivering.

¹² Child Poverty in Perspective: An Overview of Child Well-Being in Rich Countries. UNICEF, Report Card 7, Innocenti Research Centre 2007

Diagram 1. Unicef:s beräkning av barns välfärd i fråga om utbildning

Enligt UNICEFS beräkningar tyder de sammanvägda måtten på att utbildningssystemen i Finland, Polen, Nederländerna och Tyskland (och Sverige) fungerar bättre för 15-åringarnas välbefinnande än de övriga fem. Italien och Österrike får de lägsta värdena.

Bakom de sammanlagda värdena visar delundersökningarna att det finns inbördes variationer på variablerna. För Tysklands del är många 15-19-åringar i utbildning men 15-åringarna hade (år 2000) låga förväntningar i fråga om vilka typer av arbete de skulle ha och de som deltog i PISA 2003 hade låga resultat i förhållande till medelvärdet. Dessa uppgifter kan relateras till utbildningssystemet som, enligt beskrivningarna i föregående avsnitt, har många ungdomar i det duala systemet, dvs. de deltar i yrkesutbildning på arbetsplatser som (kanske) inte skapar förväntningar på att få arbetsuppgifter av kvalificerad art. Österrike som också har det duala systemet hade år 2003 en relativt stor andel utanför utbildning och arbete och samtidigt svaga resultat i PISA. Spanien och Italien hade låga andelar i utbildning och höga andelar som ej var i utbildning eller hade anställning. Ungdomarna i dessa länder hade också låga resultat i PISA. De polska ungdomarna deltar i stor utsträckning i utbildning och de tycks ha goda förväntningar på att få arbetsuppgifter som i varje fall inte är okvalificerade, trots att 15-åringarna jämfört med dem i många andra länder inte hade så goda resultat i PISA. För de franska ungdomarna verkar situationen vara den motsatta, de hade relativt goda resultat i PISA men lägst förväntningar då det gäller framtida jobb. En relativt hög andel var inte i arbete eller i utbildning.

UNICEF har använt både ”objektiva” och ”subjektiva” mått på välbefinnandet. De senare ska självfallet förstås i den kontext de svarande befinner sig. Frågan till 15-åringarna om förväntade jobb tillhör den senare kategorin. Kvalificerade arbetsuppgifter kan t.ex. vara olika saker i länderna, svar kan bero på kunskaper om arbetsmarknaden, etc. Trots det ger måttet en indikation på hur ungdomarna uppfat-

tar sin egen situation i det samhälle de befinner sig i och visar deras välbefinnande där. Utbildningssystemet i Polen tycks i det perspektivet ge ungdomarna goda förväntningar medan det motsatta tycks gälla för t.ex. de franska ungdomarna. Detta trots att andelen anställda 20-24-åringar i Polen är mycket låg (46 % av kvinnorna, 56 % av männen hade en anställning år 2002, tabell 8), lägre än i Frankrike (ca 70 respektive 85 % år 2002).

Tabell 7. Andel 15-19-åringar i heltids- eller deltidsutbildning, andel 15-19-åringar som ej är i utbildning eller har anställning, andel 15-åringar som "förväntar sig att få ett yrkesliv med krav på låga färdigheter" samt 15-åringarnas resultat enligt PISA 2003 i läsning, matematik och naturkunskap. Uppgifter för de nio beskrivna länderna samt Sverige och medelvärdet för 25 rika OECD-länder. År 2003

<i>Land</i>	<i>Andel 15-19-åringar i heltids- eller deltidsutbildning</i> <i>2003</i> <i>%</i>	<i>Andel 15-19-åringar ej i utbildning eller anställning</i> <i>2003</i> <i>%</i>	<i>Andel 15-åringar med låga yrkesförväntningar</i> <i>2000</i> <i>%</i>	<i>15-åringarnas resultat i PISA 2003</i>
Finland	86.0	9.8	27.3	+ 2
Frankrike	87.2	14.0	41.2	+ 0.1
Italien	77.8	10.5	25.1	- 1.3
Nederländerna	84.9	4.6	34.0	+ 1
Polen	88.2	3.3	17.1	- 0.4
Storbritannien	75.9	9.4	35.3	+ 0.4
Spanien	78.5	7.3	25.3	- 1.0
Tyskland	89.0	4.7	34.1	- 0.3
Österrike	77.3	10.2	33.1	- 0.4
Sverige	86.8	4.2	28.7	+ 0.3
OECD, medelvärde 25 länder	82.5	6.9	27.5	+/- 0

Källa: An overview of child well-being in rich countries. UNICEF, Report Card 72007

6.2. Utbildning och sysselsättning

Tabell 8. Andel i arbete av samtliga 20-24-åringar, med gymnasieutbildning respektive utan gymnasieutbildning samt andel arbetslösa totalt. År 2002

Land	Andel i arbete av samtliga 20-24-åringar som har en gymnasieutbildning.		Andel i arbete av samtliga 20-24-åringar som inte har en gymnasieutbildning		Andel arbetslösa i arbetskraften Totalt
	%		%		
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	
Finland	71	77.8	43.8	65.9	9.1
Frankrike	69.7	83.4	40.1	60.8	8.9
Italien	60.6	67.9	43.7	65.7	9.1
Nederländerna	91.1	94.9	70.0	85.9	2.5
Polen	46.0	55.9	22.1	37.0	19.9
Spanien	71.1	81.2	60.1	78.4	11.4
Storbritannien	74.7	85.8	27.6	60.7	5.2
Tyskland	80.3	82.5	43.9	62.3	7.8
Österrike	90.0	91.3	57.9	62.7	5.3
Sverige	82.8	82.7	62.8	75.1	4.9
OECD	70.5	80.4	47.0	70.0	6.7

Källa: From Education to Work. OECD 2005, tabell C2.2, sid. 79, tabell C4.2, sid. 92, tabell C5.1, sid. 110

Siffrorna i OECD:s rapport om ungas övergång från utbildning till arbete är några år gamla, från 2002. Förhållandena har ändrats sedan dess men uppgifterna är ungefär från samma tid som övriga statistiska uppgifter och ländernas egna beskrivningar i Eurobase som är underlag för denna rapport. De får illustrera hur samhällena och villkoren för unga kan skilja sig och i vilka samhällen utbildningssystemen fungerar. I Polen var cirka var femte person i arbetskraften arbetslös år 2002. Även Spanien, Italien, Finland och Frankrike hade relativt höga andelar i arbetslöshet medan Sverige, Storbritannien, Österrike och framför allt Nederländerna hade betydligt lägre andel arbetslösa totalt. Då det gäller 20-24-åringarna var situationen sämre än för hela arbetskraften och en större andel kvinnor än män i denna ålder var utan arbete (utom i Sverige). I Polen var endast ca hälften av alla 20-24-åringar i arbete. Det framgår också tydligt av tabell 8 att de 20-24-åringar som hade en gymnasieutbildning i betydligt högre grad var i arbete. För samtliga länder i OECD var skillnaden i genomsnitt 10 procent till de gymnasieutbildades fördel. I några av länderna i urvalet är skillnaden betydligt större, särskilt för kvinnorna.

Tabell 9. Andel anställda i befolkningen 25-64 år med olika högsta utbildningsnivå. År 2004

Land	Andel anställda, totalt		Andel anställda, av alla med viss högsta utbildning, uppdelat för kvinnor resp. män									
	K	M	1	1	2A	2A	2B	2B	2C	2C	3	3
			K	M	K	M	K	M	K	M	K	M
Storbritannien ⁴	73	83	47	60	72	84	75	84	79	88	86	90
Finland	72	76	60	70	-	-	-	-	90	93	83	89
Frankrike	64	77	59	76	-	-	67	81	70	82	77	84
Italien	49	78	44	79	55	76	59	85	65	83	78	88
Nederländerna	66	83	52	80	-	-	66	82	74	87	83	89
Polen	55	67	31	45	48	65	-	-	57	73	80	86
Spanien	52	81	48	84	-	-	61	88	61	83	78	87
Tyskland	62	76										
Österrike	64	79	45	64	-	-	65	80	66	79	79	89
Sverige	78	82	66	79	-	-	-	-	78	83	87	88
OECD, medeltal	63	82										

Källa: Education at a Glance 2006. OECD. Tabell A8.1a, sid. 112-113

- 1 = Andel av alla 25-64 år med, som högsta utbildning, lägre sekundärutbildning (grundskolan)
 2 A= Andel av alla 25-64 år med, som högsta utbildning, yrkesutbildning som syftar till direkt övergång till arbetsmarknaden
 2 B= Andel av alla 25 – 64 år med, som högsta utbildning, en yrkesutbildning som syftar till fortsatt, kortare utbildning eller till arbetsmarknaden
 2 C= Andel av alla 25-64 år med, som högsta utbildning, en studieförberedande gymnasieutbildning
 3 = Andel av alla 25-64 år med, som högsta utbildning, en minst 3-årig universitetsutbildning

I alla länderna är andelen kvinnor 25-64 år i anställning lägre än andelen män i anställning (Italien, Spanien, Polen lägre än 60 %). Både kvinnor och män med endast utbildning motsvarande grundskolan (lägre sekundärutbildning) befinner sig också oftare utanför arbetsmarknaden är övriga.

Sannolikheten att en person har en anställning ökar med utbildningsnivån, framför allt mellan de som har eller inte har en gymnasieutbildning. Tyvärr har inte länderna kunnat ta fram uppgifter om skillnaderna i anställningsgrad mellan dem med en skolförlagd, längre yrkesutbildning (tabell 9, kolumn 2 B) respektive de med en kort yrkesutbildning/lärlingsutbildning (tabell 9, kolumn 2 A). Däremot förefaller det styrkt att personer med en studieförberedande högre sekundärutbildning (tabell 9 kolumn 2 C) i högre grad hade anställning (2002) än de med en yrkesinriktad utbildning (tabell 9, kolumn 2 A och 2 B).

⁴ Hela Storbritannien, dvs. inklusive Skottland

7 Pågående reformer

Tysklands ordförandeskap i EU våren 2007 har följande fokusområden i fråga om utbildningspolitiken.

Utvecklingen av ramverket för europeiska kvalifikationsnivåerna (jmf avsnitt 5.7). Detta ramverk ska inte enbart syfta till att underlätta för sökande att få sina betyg och meriter validerade på ett jämförbart sätt utan också göra det möjligt att klassificera och bedöma kunskaper och färdigheter mellan länderna, bl.a. i fråga om kunskaper och färdigheter som förvärvas inom det tyska duala utbildningssystemet.

Ett annat utvecklingsområde under det tyska ordförandeskapet ska ge stöd åt Bolognaprocessen och granska vad som uppnåtts i fråga om examensnivåer, studiestrukturer och kvalitetssäkring. Också Köpenhamnsprocessen som gäller yrkesutbildning och utvärdering som grund för förbättringsinsatser ska uppmärksammas (*evidence-based policies*).

I länderpresentationerna i Eurybase finns också nationella reformer beskrivna. De är dock något år gamla varför följande exempel kan ha förändrats även med hänsyn till att reformer på utbildningsområdet tar tid att genomföra.

I Tyskland pågår utvecklingsarbete både i fråga om mål och måluppfyllelse, utvärdering, styrning och administration. Särskilda satsningar på resultaten i läsning, matematik och naturkunskap, på att förbättra yrkesutbildningen och öka möjligheterna för grupper i behov av särskilda insatser nämns liksom att främja förskole- och skolbarnsomsorgsverksamheten. I Österrike utvecklas också skolbarnsomsorgen. Möjligheter införs att lära fler språk tidigt och för särskilt begåvade barn att hoppa över årskurser och avsluta skoltiden tidigare än flertalet. Österriska skolor får rätt att föra samman lektioner till längre arbetspass än de traditionella lektionerna för att ge förutsättningar för vissa ändrade arbetssätt. I Nederländerna ger man primärskolor större autonomi genom att införa en timplan för hela primärnivån (inte årskurs- och veckotimmar). Skolorna får ett mindre detaljstyrande ”blockbidrag” från staten. I Finland har de senaste läroplanerna införts på skolorna fullt ut 2006. De har tydligare mål- och innehållsangivelser. Förbättrad studierådgivning och förbättringar i examenssystemen i gymnasiet och yrkesutbildningen pågår. Det införs krav på skolorna att erbjuda ej läroplansstyrda morgon- och eftermiddagsaktiviteter.

I Frankrike, Italien och Spanien pågår omfattande reformer både i fråga om styrning, administration, skolformernas struktur, mål och innehåll, och examenssystemen. I Italien är lagen om längre skolplikt/rätt till utbildning i 12 år, fram till 18 års ålder, en viktig utgångspunkt. I Frankrike styrs till viss del arbetet via kvantifierade mål, t.ex. att andelen som klarar studentexamen bland socioekonomiskt svaga grupper ska ha ökat med 20 procent fram till år 2010, etc. Även i Spanien är ett övergripande mål att öka hela befolkningens utbildningsnivå genom kvalitetshöjningar och strukturella förändringar. Skolorna får ett större ansvar för kvalitetsarbe-

tet och inspektionen ett ansvar för extern utvärdering och att stödja skolorna i detta.

I England, Wales och Nordirland startade år 2005 ett större reformarbete inom utbildning för 14-19-åringar. Reformerna, som utgår från *The 14-19 Education and Skills White Paper*, ska genomföras under en 10-årsperiod. De fokuserar särskilt på fyra områden: möjligheter till målinriktad ”yrkesträning” från 14 år; bättre resultat i matematik och engelska; fler utmaningar för studerande med goda förutsättningar; åtgärder för att förhindra tidiga studieavbrott. I Skottland pågår ett liknande reformarbete som berör hela systemet 3-18 år med temat *a curriculum for excellence*. I detta ingår att få till stånd ”en lämplig blandning av vad som traditionellt ansetts ”studieförberedande” (*academic*) respektive ”yrkesinriktat” (*vocational*)”. I England införs en tydligare styrning gentemot skolorna. De ges 3-årsbudget, krav på skolorna att deras utbildning (som anges i skolplan och framgår i självvärderingsrapporten) ska ha en balans mellan skolans värdegrund (*ethos*), profil, kvalitet och resultat och utvecklingsinsatser. Inspektionen ges ett delvis ändrat uppdrag i förhållande till detta. I Skottland påbörjades år 2004 ett reformarbete som enligt den egna beskrivningen är ett paket av reformer som tillsammans utgör den mest sammanhängande och fullständiga moderniseringen i skolorna sedan generationer. Där ingår en helt ny struktur på styrdokumentet (läroplan 3-18 år, *curriculum 3-18*) för att ange mål, innehåll och följa upp resultaten, utveckling av skolledarrollen, satsning på internationella jämförelser, nationell utvärdering via inspektionerna, bättre redskap till skolornas egen självvärdering etc.

8 Strukturer och tendenser – en sammanfattning

Syftet med denna rapport är att beskriva några andra länders utbildningssystem för att få kunskaper och ge perspektiv på det svenska systemet, däremot (självfallet) inte att utvärdera ländernas utbildningspolitik eller system. Värdet kan förhoppningsvis också vara att se möjligheter att tänka på ett annat sätt kring de svenska förhållandena och få idéer till lösningar på aktuella frågor eller till utvärderingar av de svenska lösningarna på utbildningsområdet. Många frågor uppstår också utifrån beskrivningarna som kan ge anledning att söka mer information. Underlaget är hämtat från redan befintliga undersökningar och rapporter vilket, av flera skäl, gör det svårt att dra entydiga slutsatser. Ytterligare en reservation behövs. Statistiken och övrigt underlag är några år gamla och förändringar kan ha skett. Några strukturer och tendenser förtjänar trots detta att lyftas fram.

Den mest framträdande tendensen är att alla de aktuella EU-länderna gör stora ansträngningar för att modernisera skolsystemen, med syftet att förbättra resultaten. Österrike verkar vara det land som går mest försiktigt fram. Trots låga värden i internationella jämförelser behåller Österrike sin utbildning ganska intakt, något som man där delvis ser som ett resultat av en komplicerad styrning med stor delaktighet på alla nivåer. Utbildningen utgör en mindre andel av BNP än för genomsnittet i OECD, medan kostnaderna för utbildningen är relativt höga. Landet har en större andel elever i privatskolor (mer än 10 %) än fem andra länder. Olika statliga instanser har relativt stor makt över den utbildning eleven möter i klassrummet. Utbildningssystemet har många drag som påminner om det i Sverige före grundskolans genomförande. De resultat som UNICEF tagit fram för att visa på barns välfärd i olika länder tyder på att det kan finnas svagheter vid jämförelser med andra länder. Men en relativt stor andel av befolkningen är i arbete, även bland 20-24-åringarna om de har en gymnasieutbildning. Däremot hade 15-åringarna i en undersökning 2000 relativt låga förväntningar på att få kvalificerade uppgifter i arbetslivet.

Resultaten för Finlands del är genomgående positiva i de refererade undersökningarna. Trots det tycks andelen i arbete bland 20-24-åringarna endast motsvara OECD-genomsnittet. Kostnaderna för utbildningen per elev är relativt låga och utbildningens andel av BNP är lägre än genomsnittet för OECD. Det finska skolsystemet är i många avseenden mest likt det svenska med en sammanhållen obligatorisk skola. Typiskt för Finland är ett tydligt strukturerat system för yrkesutbildning och en allmän högre sekundärutbildning (gymnasiet) med en hög andel av årskullarna som väljer denna skolform för att fortsätta i utbildning på tertiär nivå.

Uppdelningen av årskullarna till kortare och längre utbildning (högskole- och universitetsutbildning) sker sent i Finland liksom i Polen. Även Frankrike, Italien, Spanien och Storbritannien går mot en allt längre grundläggande gemensam och helintegrerad utbildning. Österrike och Tyskland behåller den kort (till 10 år).

PISA-studierna har satt igång omfattande politiska processer i Tyskland med åtföljande reformer, bl.a. för att ta fram delstatsövergripande system, standards och mål för utbildningarna.

Det finns en tydlig tendens att ge skolorna större självbestämmande inom vidare ramar från statens sida, men med ansvar för resultaten (*accountability*). En annan tendens är att förbättra skolsystemets förmåga att bidra till alla individers utveckling och lärande så långt som möjligt. Länderna vill minska avståndet mellan dem som presterar bäst respektive sämst (vilket tydliggjorts i PISA-undersökningarna), förhindra tidiga avhopp och höja allas utbildningsnivå. Det kräver stora förändringar i attityderna både inom och utanför skolsystemen i t.ex. Frankrike, England och Italien. Ytterligare en tendens har som en utgångspunkt behovet av livslångt lärande. Det tycks kunna leda till ett nytt sätt att se på ämnen och årskurser. Där verkar Skottland och Frankrike ha ett nytänkande. Ansträngningarna i Storbritannien och i Nederländerna att formulera kvalifikationsnivåer utifrån nationella ramverk är också intressanta försök att förnya synen på hur utbildningsinnehåll och mål ska organiseras i kurser och program för att fungera i ett livslångt lärande, vilket också kan påverka de traditionella skolformerna. Ansträngningarna att utveckla yrkesutbildningen verkar kunna leda till att uppdelningen på sekundär nivå i studie- respektive yrkesförberedande utbildning (*academic* respektive *vocational*) blir mindre tydlig och att statusskillnaderna minskar.

Det är nu ”normalt” att barn börjar sin formella skolgång vid 6 års ålder, många tidigare. Allt fler barn finns i förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg som det allmänna bidrar till och till stor del också driver. Den obligatoriska utbildningen är nio år i Finland, Österrike och i flera tyska delstater, i övriga länder är den tio eller tolv år. Plikt att delat i och rätt till utbildning gäller upp till 17/18 års ålder i t.ex. Italien. Initial yrkesutbildning eller ”träning” finns i de flesta länderna från 12-14-årsåldern utan att man för den skull minskar kraven på att ungdomarna ska fullfölja den grundläggande, allmänna utbildningen.

I varje fall ytligt sett är primärutbildningen och den lägre sekundärutbildningen likartade till mål och ämnesinnehåll sett över alla länderna. De är mest och tydligast reglerade. De flesta länderna har den allra största andelen av yrkesutbildningen för ungdomar förlagd till skolor. Tyskland och Österrike avviker från övriga med det så kallade duala systemet som är en form av lärlingsutbildning som har sitt ursprung i skråväsendet. Det duala systemet har svårigheter i Österrike då det gäller att få företag att erbjuda utbildningsplatser. Det gäller även i Tyskland där utbildningsformen är mest omfattande. Det förefaller dock vara kostsamt och kräva stora insatser för att administrera och få fram utbildningsplatser i företagen och de överenskommelser som behövs för denna starkt individualiserade utbildningsform. Det är än så länge oklart vilken utbildningsnivå de ungdomar som deltar uppnår, i varje fall tycks tyska ungdomar ha låga förväntningar då det gäller att som vuxna ha kvalificerade arbetsuppgifter. Tyskland arbetar under det nu aktuella ordförandeskapet i EU också för att klargöra vilka kompetensnivåer som uppnås i det duala tyska systemet respektive i annan yrkesutbildning. Yrkesutbildningarnas innehåll, resurser, organisation och resultat m.m. är för övrigt de mest svårångade delarna av utbild-

ningssystemen, trots ansträngningarna inom EU för att skapa transparens och jämförbarhet. Detta gäller utbildning både på grundläggande, mellan-, sekundär och tertiär dvs. universitets- och högskolenivå.

Ett gemensamt drag för alla länderna är att de har relativt omfattande system för att följa upp och bedöma elevernas lärande och resultat. Vid jämförelse med det svenska betygs- och ”examinationssystemet” (dvs. systemet med enbart lärarbetyg och slutbetyg och visst stöd av nationella ämnesprov) ägnas betydligt mer intresse och resurser åt detta. Samtidigt som utbildningens mål, innehåll och organisatoriska strukturer ändras, består, utvecklas och förstärks kunskaps- och resultatutvärderingen.

9 Källor

Education at a Glance OECD Indicators 2006 (www.oecd.org/document)

From Education to Work A difficult Transition for Young Adults with Low Levels of Education. OECD 2005 ISBN 92-64-00918-3 (www.oecd.org/document)

Strong foundations Early Childhood Care and Education UNESCO 2006 ISBN 978-92-3-104041-2 (www.efareport.unesco.org)

Child Poverty in perspective: An Overview of Child Well-Being in Rich Countries. UNICEF, Innocenti Research Centre, Report card 7, 2007

Key Data on Education in Europe 2005 European Commission ISBN 92-894-9422-0 (<http://europa.eu.int>)

Progress towards the Lisbon objectives in education and training. 2005 Report European Commission
(http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/et_2010_en.html)

Structures of education, vocational training and adult education systems in Europe. European Commission (<http://www.eurydice.org/portal/page/portal/Eurydice>)

UOE data collection on education systems Manual UNESCO-UIS/OECD/EUROSTAT 2006

Skolverket

www.skolverket.se